

Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Soňa Ulrychová

Současný stav ovocnářství: případová studie Litoměřicko

Current problems of fruit growing: case study in Litoměřice region

Diplomová práce

Praha 2009

Vedoucí diplomové práce: Doc. RNDr. Ivan Bičík, CSc.

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím řádně citované literatury a podkladů a souhlasím s jejím zapůjčováním.

V Roudnici nad Labem, 20. 8. 2009

Soňa Ulrychová

Poděkování

Ráda bych poděkovala Doc. RNDr. Ivanu Bičíkovi, CSc. za cenné rady, informace a trpělivost při zpracování této diplomové práce.

Osnova

ABSTRACT	5
SEZNAM TABULEK	7
SEZNAM OBRÁZKŮ.....	7
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	8
1 ÚVOD	9
2 METODY ZPRACOVÁNÍ.....	11
2.1 CÍLE PRÁCE.....	11
2.2 ROZBOR LITERATURY A ZÁKLADNÍ POJMY	12
2.3 ZPRACOVÁNÍ DAT	16
2.4 MODELOVÉ ÚZEMÍ.....	22
3 OVOCNÁŘSTVÍ V ČESKU	24
3.1 HISTORIE OVOCNÁŘSTVÍ.....	24
3.1.1 Šlechtitelská stanice Těchobuzice.....	29
3.2 RAJONIZACE OVOCNÁŘSTVÍ V ČESKU	31
4. ČESKÝ OVOCNÁŘSKÝ AGROKOMPLEX.....	33
5 SPOLEČNÁ ZEMĚDĚLSKÁ POLITIKA	38
5.1 VÝVOJ A REFORMY	40
5.2 ZHODNOCENÍ A PERSPEKTIVY EVROPSKÉ AGRÁRNÍ POLITIKY	44
5.3 VSTUP ČESKA DO EU A DOTAČNÍ MOŽNOSTI	45
5.3.1 Přímé platby	49
5.3.2 Program rozvoje venkova.....	51
5.3.3 Společná organizace trhu	53
5.3.4 Dotace z národních zdrojů	55
6 OVOCNÁŘSTVÍ V MODELOVÉM ÚZEMÍ	57
6.1 PŘÍRODNÍ PODMÍNKY	57
6.2 STRUKTURA PŮDNÍHO FONDU (DLE LPIS)	58
6.3 VÝVOJ VYUŽITÍ PLOCH NA LITOMĚŘICKU	60
6.3.1 Období 1845 – 1948	60
6.3.2 Období 1948 – 1990	63
6.3.3 Období 1990 – 2000	65
6.3.4 Vývoj ploch ovocných sadů	67
6.4 VLIV ZEMĚDĚLSTVÍ NA ŽIVOT NA VESNICI	70
6.5 VYUŽITÍ ZEMĚDĚLSKÉ PŮDY VE VYBRANÝCH KATASTRÁLNÍCH ÚZEMÍ.....	72
6.5.1 Využití zemědělské půdy dle LPIS	74
6.6 DNEŠNÍ OVOCNÁŘI.....	76
6.7 VYUŽÍVÁNÍ DOTAČNÍCH TITULŮ	80
7 KONKURENCESCHOPNOST A ANALÝZA SWOT ČESKÉHO OVOCNÁŘSTVÍ.....	83
8 ZÁVĚR	88
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	90
PŘÍLOHY	96

Abstract

Ulrychová, S. (2009): Current problems of fruit growing: case study in Litoměřice region.

A lot of changes have taken place in Czechia during the 20th century, the impact of World War I and the independence of Czechia, the results of World War II, 40 years under the impact of Communism, the political revolution of 1989 and admission to European integration in 2004. Each of these events reflects another phase of socioeconomic development and political climates and environmental changes as well and each of the periods has meant great intervention into Czech agriculture, fruit growing and landscape.

The main aim of this diploma thesis is analyzing and interpretation of the most serious problems of fruit growing in Litoměřice region and the historical-geographical analysis and interpretation of the development in land use changes from the first half of the 19th century in a case area of this region. To analyze development in land use changes the database LUCC Czechia was used. The database includes detailed data of 8 basic and 3 summary categories about the land use status in the years of 1845, 1948, 1990, 2000 on the level of comparable territorial units (these are the cadastral territories, eventually several connected cadastrals). For detailed analysis I used maps from year 1845.

The next part of my thesis is about Common agricultural policy and its payment to Czech farmers in general, and in the model areas, to farmers of fruit growing, in particular. I carried out conduct interviews with farmers and did a field survey in modal areas. In the final part of my work, upon the analysis, I created a SWOT analysis of agricultural production in the Litoměřice region, also proposing the perspectives of the agriculture in the observed region.

Key words: agriculture, fruit growing, Land use, payments, Common agricultural policy EU, Litoměřice region

Ulrychová, S.: Současné problémy v ovocnářství: případová studie Litoměřicko

Mnoho významných událostí se stalo v průběhu 20. století, důsledky První světové války a vznik nezávislého státu, Druhá světová válka a její výsledky, 40 let období komunismu, revoluce v roce 1989 a přijetí včetně následků vstupu do Evropské unie. Každá z těchto událostí odráží jinou fázi socioekonomického vývoje, politických a ekologických změn. Každá z těchto fází představovala velké ovlivnění pro český venkov a krajiny, zemědělství i Česko samotné.

Hlavním cílem této práce je analýza současného stavu českého ovocnářství a definování hlavních problémů dnešních ovocnářů se zaměřením na ovocnářství v okrese Litoměřice. V práci se zabývám historickým vývojem trvalých kultur se zaměřením na ovocné sady v okrese Litoměřice a v modelových územích od poloviny 19. století. Pro analýzu změn využití půdy jsem využila databázi LUCC UK, která zahrnuje podrobná data za 8 základních a 3 souhrnné kategorie využití půdy za roky 1845, 1948, 1990 a 2000 za SUJ. Pro detailní hodnocení změn v rámci modelového území jsem použila mapy stabilního katastru z mapování probíhající v letech 1826 – 1843. Pro hodnocení současného využití zemědělské půdy jsem využila databázi LPIS.

V další části této práce se zaměřuji na Společnou zemědělskou politiku EU a dotační možnosti českých zemědělců. Pomocí řízených rozhovorů s ovocnáři v modelových územích se snažím zhodnotit využívání dotačních titulů v jednotlivých modelových územích. V závěrečné části práce jsem se v návaznosti na předešlé analýzy pokusila definovat analýzu SWOT českého ovocnářství se zaměřením na Litoměřicko a dále se zamýšlím nad budoucím vývojem ovocnářství v Česku i na Litoměřicku včetně možností rozvoje.

Klíčová slova: zemědělství, ovocnářství, změny využití ploch, Společná zemědělská politika EU, dotace do zemědělství, okres Litoměřice

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Klasifikace využití půdy	20
Tabulka č. 2: Podíl jednotlivých ovocných druhů dle plochy v Česku, Ústeckém kraji a v okrese Litoměřice v roce 2008.....	34
Tabulka č. 3: Saldo zahraničního obchodu Česka s čerstvým ovocem.....	37
Tabulka č. 4: Přehled hlavních zdrojů dotací v ovocnářství pro rok 2009.....	48
Tabulka č. 5: Předpokládané navyšování platby na plochu (%).....	49
Tabulka č. 6: Reálné navyšování plateb SAPS	49
Tabulka č. 7: Srovnání věkové struktury ekonomicky aktivních v zemědělství okres – kraj – Česko k 30. 9. 2000 (%).....	57
Tabulka č. 8: Využití zemědělské půdy dle LPIS v Česku, Ústeckém kraji a okrese Litoměřice (8.8.20008)	59
Tabulka č. 9: Index změny v Česku, Ústeckém kraji a okrese Litoměřice	62
Tabulka č. 10: Půdní fond v okrese Litoměřice v letech 1845 – 2000.....	62
Tabulka č. 11: Index v. jednotlivých kategorií v okrese Litoměřice v letech 1845 – 2000	63
Tabulka č. 12: Podíl kategorií land use na zemědělské půdě a celkové ploše v modelových území v letech 1845, 1948, 1990 a 2000.....	73
Tabulka č. 13: Využití půdy v modelových územích dle LPIS (8. 8. 2008).....	74
Tabulka č. 14: Celková obhospodařovaná plocha ovocnáři z jednotlivých katastrálních území v roce 2009 (ha).....	77

Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Věková struktura produkčních sadů v Česku (k 31. 5 daného roku)	35
Obrázek č. 2: Minulost a budoucnost agrární politiky	45
Obrázek č. 3: Využití zemědělské půdy dle LPIS v okrese Litoměřice (8. 8. 2008)	59
Obrázek č. 4: Podíl trvalých kultur ve SUJ v okrese Litoměřice v roce 1845	62
Obrázek č. 5: Index vývoje trvalých kultur v SUJ okrese Litoměřice v letech 1845 - 1948 ...	63
Obrázek č. 6: Podíl trvalých kultur v SUJ v okrese Litoměřice v roce 1948.....	64
Obrázek č. 7: Index vývoje trvalých kultur v SUJ okrese Litoměřice v letech 1948 – 1990...	65
Obrázek č. 8: Podíl trvalých kultur v SUJ v okrese Litoměřice v roce 1990.....	66
Obrázek č. 9: Index vývoje trvalých kultur v SUJ okrese Litoměřice v letech 1990 – 2000...	67
Obrázek č. 10: Podíl rozlohy ovocných sadů na ZPF v katastrálních územích okrese Litoměřice v roce 1845	69
Obrázek č. 11: Podíl rozlohy ovocných sadů na ZPF v katastrálních územích okrese Litoměřice v roce 1990	69
Obrázek č. 13: Využití zemědělské půdy dle LPIS v katastrálním území Těchobuzice a obhospodařování sadů dle zemědělců (8. 8. 2008)	75
Obrázek č. 14: Využití zemědělské půdy dle LPIS v katastrálním území Dobříň a obhospodařování sadů dle zemědělců (8. 8. 2008)	75
Obrázek č. 15: Využití zemědělské půdy dle LPIS v katastrálním území Chotiměř a obhospodařování sadů dle zemědělců (8. 8. 2008)	76

Seznam použitých zkratk

AZV	Agentura pro zemědělství a venkov
BPEJ	Bonitovaná půdně ekologická jednotka
CAP	Common agriculture policy
EU	European Union
EAFRD	European Agricultural Fund for Rural Development
HRDP	Horizontal Rural Development Plan
IGU	International Geographical Union
JI	Jednotný identifikátor
KSGRR	Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje
LPIS	Land parcel identification system
LUCC	Lands Use Cover Change
MZE	Ministerstvo zemědělství ČR
SAPARD	Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development
SAPS	Single Area Payment Scheme
SISPO	Svaz pro integrované systémy pěstování ovoce
SP	Sdružení producentů
SÚJ	Srovnatelná územní jednotka
SZIF	Státní zemědělský intervenční fond
SZP	Společná zemědělská politika
OP	Organizace producentů
PRV	Program rozvoje venkova
SRS	Státní rostlinolékařská správa
UKZUZ	Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský
XML	Extensible Markup Language
Za-Pu	Zemědělská agentura – Pozemkový úřad

1 Úvod

Předkládaná práce se zabývá vývojem a současným stavem ovocnářství v Česku se zaměřením na Litoměřicko. Zpracování tohoto tématu jsem zvolila na základě několika důvodů. Původním tématem práce bylo analyzovat dlouhodobý vývoj krajiny na Litoměřicku a následně mě zaujal vývoj trvalých kultur, převážně ovocných sadů. Oblast Litoměřicka je nazývána „Zahradou Čech“. Toto přívlastko začala nabývat zhruba od poloviny 19. století a v podstatě si ho uchovala až do současnosti. Zkoumané území jsem zvolila na základě znalosti území.

Pěstování ovoce je nedílnou součástí rostlinné výroby jako významného odvětví zemědělské produkce v Česku. Ovoce má velký význam zdravotní, potravinářský, národno – hospodářský i estetický (krajinotvorný).

Pěstování ovoce v Česku má dlouholetou tradici, již naši dávní předkové byli ovocnáři. Ovocné sady byly vysazovány v zahradách, stromořadích, alejích, ale i v ucelených ovocných výsadbách.

Dříve byly jednou z hlavních forem provozování ovocnářství ovocné aleje. Ty představovaly spíše pouze samozásobitelský charakter a jen část produkce se uplatnila na trhu. Intenzifikace zemědělství a ovocnářství způsobila odklon od extenzivní formy ovocnářství. Vedla k vysazování intenzivních sadů a realizaci technologických zlepšení v odbytu, skladování a případně zpracování ovoce.

V posledních dvaceti letech se radikálně změnil stav trhu s ovocem. Došlo ke změnám vlastníků v rámci privatizace, zvýšení konkurence a k výrazné proměně tržního prostředí. Dnešní pěstitele nemají problémy s produkcí, ale spíše s odbytem. Museli se naučit produkovat podle požadavků zákazníků. Mnozí pěstitele proto spojují své síly, aby společně odolaly tvrdému tržnímu prostředí.

České ovocnářství se po propadu na počátku 90. let pokouší vzpamatovat a uspět na dnešním (konzumním) trhu. Pro velkou část produkce českého ovoce je konkurence s ovocem dováženým z Francie, Holandska či Itálie z pohledu kvality téměř vražedná. S ovocem dováženého z Polska je velmi těžké konkurovat cenou. I přes vysoké investice do českých sadů mají čeští ovocnáři před sebou dlouhou cestu, pokud chtějí uspět na trhu s ovocem.

Vstup Česka do EU znamenal pro české zemědělce i ovocnáře velkou příležitost ke zlepšení celkové ekonomické situace svých podniků. V současnosti je hospodářský výsledek ovocnářských podniků závislý na dotačním systému a ovocnářství by bez dotací,

v krátké době, zmenšilo svůj rozměr. Systém dotací, které ovocnáři mohou využít, se stéle rozrůstá a stává se složitějším. Před rokem 2004 byly dotace do ovocnářství tvořené především z národních zdrojů, jejichž výhodou byla jednoduchá administrace. V současnosti je většina dotačních titulů financována ze zdrojů EU a jejich administrace je pro výraznou část českých zemědělců časově velmi náročná.

Předkládaná práce je členěna do osmi kapitol, po úvodní kapitole následuje kapitola o metodice, kterou rozděluji na několik částí, v nichž jsou obsaženy konkrétní cíle práce a hypotézy, rozbor literatury a způsob vymezení modelového území a metodiku řízených rozhovorů, pomocí nichž jsem získala kvalitativní data o sledované problematice. Dále v této kapitole uvádím metodiku hodnocení využití ploch a základní charakteristiky použitých databází.

Následující kapitoly jsou již věnovány hlavnímu výzkumnému tématu předkládané práce. Ve třetí kapitole analyzuji historický vývoj ovocnářství a vymezení ovocnářských oblastí na úrovni celého Česka i modelového území.

Ve čtvrté kapitole se v rámci datových možností snažím uvést stav ovocnářství Česka v porovnání s modelovým územím Litoměřicka. Dále v této kapitole uvádím základní fakta o produkci, odbytu, dovozu a zpracování ovoce včetně základního historického vývoje.

Pátá kapitola se věnuje Společné zemědělské politice EU. V této kapitole uvádím základní principy SZP EU, vývojové fáze a perspektivy rozvoje. Jsou také podrobně zpracovány dotační možnosti pro české zemědělce, se zaměřením na dotace pro ovocnáře. Snažím se zde také uvést podmínky zisku dotací, včetně administrativního systému a kontrol.

V šesté kapitole se podrobněji zabývám ovocnářstvím na Litoměřicku se zaměřením na modelová území. Po části věnované přírodním podmínkám následuje část, kde se zabývám historickým vývojem ploch na území Litoměřicka i v modelových územích se zaměřením na trvalé kultury a ovocné sady. V modelových územích hodnotím podrobněji využití zemědělské půdy a snažím se zanalyzovat stav jednotlivých zemědělských podniků. Zaměřuji se na jejich diverzitu hospodaření, využívání dotačních titulů a případných problémů.

V předposlední části analyzuji konkurenceschopnost českého ovocnářství a v návaznosti na analytické rozbory pomocí SWOT analýzy českého ovocnářství definuji možnosti rozvoje.

Závěrečná kapitola je věnována diskusi a posouzení dosažených výsledků i následné predikci možného budoucího vývoje.

2 Metody zpracování

2.1 Cíle práce

České ovocnářství se může pyšnit dlouhou a významnou historií. V minulosti ovocnářství zaujímalo v Česku a zvláště na Litoměřicku významné postavení. Za posledních 150 let však prošlo několika kritickými momenty, které měly vliv na jeho rozvoj. Prvním cílem této diplomové práce je zhodnotit situaci v současném ovocnářství v Česku se zaměřením na Litoměřicko a pokusit se stanovit důvody nynějšího kritického stavu českého ovocnářství a nízkého odbytu českého ovoce.

I přesto, že má ovocnářství dlouhou a významnou historii není vůbec jisté, zda čeští ovocnáři na dnešním stále více globalizovaném trhu uspějí. Dalším cílem mé práce je stanovit možné perspektivy vývoje českého ovocnářství.

Čeští zemědělci, po vstupu do EU, využívají celou škálu dotačních titulů. Ta se neustále rozrůstá a výše plateb, zatím, každoročně stoupá. Cílem této práce je také zhodnotit využívání dotací v modelovém území a také vliv SZP na české zemědělství a ovocnářství.

Čtvrtým cílem práce je historicko-geografická analýza a interpretace vývoje využití ploch se zaměřením na ovocné sady v letech 1845 – 2000 na Litoměřicku a v modelových územích až do současnosti.

Lipský (2000) ve své práci zmiňuje, že pro dosažení dostatečně kvalitního výzkumu dlouhodobého vývoje využití ploch je nezbytné kombinovat více přístupů ke studiu najednou. V předkládané práci jsou použity přístupy – historický a regionální.

Jedna z pracovních tezí vychází z článku Jelečka (1995), který uvádí, že „změny ve struktuře půdního fondu odrážejí jednotlivé fáze hospodářsko-sociálního a politického vývoje společnosti.“ Zvláště období industrializace mělo vliv na zvýšení počtu obyvatel v Severočeské hnědouhelné pánvi a také v Praze, kde rostl trh pro prodej ovoce. Důsledek urbanizace je rušení samozásobitelských zahrad a zakládání intenzivních sadů.

Vyžití půdy je důležitým ukazatelem ekonomického a ekologického potenciálu daného území, charakterizuje do jaké míry a jakým způsobem člověk dané území využívá. Lidská společnost v průběhu svého vývoje výrazným způsobem přetváří obraz krajiny (Bičík, Jančák 2005). Toto tvrzení je dokumentováno v modelovém území, kde výsadba velkoplošných sadů ve 2. polovině 20. století výrazně ovlivnila charakter venkovské krajiny v oblastech s vhodnými přírodními podmínkami.

V důsledku kolektivizace a socializace zemědělství v 50. letech a také charakteru ovocnářství před druhou světovou válkou předpokládám, že úroveň a rozsah ovocnářství v Česku ovlivnila socializace více, než jiné obory rostlinné produkce.

V období socialismu bylo snahou navýšení mechanizace a zavázení nových trendů do zemědělské praxe. Avšak státní výkupní systém ovoce a minimální konkurence naopak způsobily snížení snahy o intenzifikaci ovocnářství, jeho lepší skladování i transport ke spotřebitelům. Domnívám se, že mechanizace a nové trendy v ovocnářství v období socialismu zaspaly.

Z důvodu náročnosti zpracování všech podkladů k žádosti o dotace, předpokládám, že nejvíce využívají možností SZP „velcí“ farmáři, kteří obhospodařují desítky až stovky hektarů. Na zpracování projektových žádostí z PRV si najímají speciálního pracovníka.

2.2 Rozbor literatury a základní pojmy

V této části práce se snažím podat přehled použité literatury a již vypracovaných výzkumů k tématu mé práce. Prameny, které jsem při zpracování této práce použila, lze rozdělit do 3 skupin:

- literatura zaměřená na zemědělskou výrobu a ovocnářství
- literatura zabývající se problematikou Společné zemědělské politiky Evropské unie
- literaturu zaměřenou na problematiku studia vývoje krajiny

Základní orientaci v zemědělské výrobě v Česku mi poskytla publikace Rajonizace zemědělské výroby ČSSR (Hamerník 1960), ve které je řešena vhodnost zemědělské výroby v jednotlivých regionech tehdejšího Československa, včetně přírodních charakteristik. Hamerník, v této publikaci, postupně analyzuje všechny obory zemědělské výroby. V části věnované ovocnářství je stručně popsán vývoj ovocnářství včetně rajonizace ovocnářství a vymezení zón vhodnosti pro jednotlivé ovocné druhy.

Vývojem ovocnářství na území Čech se zabýval Němec (1955), který popisoval historii ovocnářství velmi podrobně a odborně. Ekonomické souvislosti s konkrétními problémy rozvoje a zároveň porovnání s ostatními státy Evropy uvádí ve své publikaci Reich (1936). Ve své publikaci neřeší situaci pouze v ovocnářství, ale snaží se nastínit problémy a případné řešení ve všech oborech zemědělské výroby.

Vhodností rozmístění ovocných sadů se ve své diplomové práci zabýval Kaipr (1971), jako modelové území si zvolil okres Litoměřice. Líska (1981) ve své diplomové práci hodnotil situaci v ovocnářství na celém území tehdejšího Československa.

Každoročně (za posledních 10 let) odbor rostlinných komodit Ministerstva zemědělství ČR zpracovává Situační a výhledovou zprávu zabývající se sektorem ovoce. V rámci této publikace je hodnocen cenový i produkční vývoj na trhu s ovocem. Dále jsou zde popsány dotační možnosti pro ovocnáře včetně zveřejněného finančního čerpání v předešlých letech. V letošním roce Ministerstvo zemědělství ČR vydalo publikaci, která řeší strategii ČR pro operační programy organizací producentů sektoru ovoce a zeleniny, v níž je kriticky hodnocen stav a problémy v sektoru ovoce a zeleniny.

Prostorové rozmístění produkce hlavních zemědělských komodit na území České republiky je zachyceno ve vysokoškolských skriptech Geografie zemědělství v ČR (Götz, Novotná 1996). Dále se autoři podrobně věnují přírodním a socioekonomickým předpokladům zemědělské výroby.

Ústav zemědělské ekonomiky a informací řeší národní a mezinárodní projekty aplikovaného výzkumu v oblasti ekonomiky agrárního sektoru, agrárního trhu a vztahu zemědělství k životnímu prostředí a rozvoji venkova. Dyková a Kraus jsou autory studie zaměřené na Společnou zemědělskou politiku, její perspektivy a koncepci po roce 2013. V letošním roce byl vydán překlad studie o širších souvislostech rakouského ovocnářství, kde je analyzováno ovocnářství na úrovni celého evropského společenství.

V publikaci Uzemní diferenciacie českého zemědělství a její vývoj (Jančák, Götz 1997) se autoři zabývají přírodními a socioekonomickými podmínkami pro zemědělskou výrobu a také vývojem rozlohy a struktury zemědělského půdního fondu. Dále se autoři zabývají změnami v rozmístění rostlinné a živočišné výroby v období první fáze transformace. Bičík, Jančák (2005) ve své monografii řeší vývoj českého zemědělství po roce 1990 (zaměstnanost v zemědělství, vývoj vlastnických struktur atd.), zabývá se vývojem struktury a převažujícími procesy v zemědělském půdním fondu. Dále autoři uvádějí etapy transformačního procesu a perspektivy českého venkova po vstupu Česka do EU.

Transformačním procesům ve společnosti se věnuje sborník pod vedením M. Hampla (Hampl a kol. 1996). Část publikace je věnována regionálním aspektům transformace českého zemědělství (Bičík, Götz 1996). Autoři stanovují výsledky a specifika socialistického hospodaření, tendence zemědělské výroby a také se zabývají transformací společenských vztahů v zemědělství. Naproti tomu Majerová (1998) se věnuje transformaci zemědělství

z pohledu vesnice a venkova a popisuje sociální klima na venkově v jednotlivých vývojových fázích zemědělství.

Evidence využití zemědělské půdy LPIS a definování jednotlivých kultur vychází ze Zákona o zemědělství 252/1997 Sb. „Ovocným sadem je zemědělsky obhospodařovaná půda, která je souvisle osázena ovocnými stromy, případně ovocnými keři; do plochy této zemědělsky obhospodařované půdy se započítává související manipulační prostor, který nesmí přesahovat 8 metrů na začátku a na konci řad a šířku jednoho meziřadí, v nejvyšší započitatelné šířce 6 metrů, podél řad po obou stranách ovocného sadu“ (Zákon o zemědělství § 3i f).

Druhá část literatury je zaměřená na výzkum využití ploch. Výzkum vývoje využití ploch je multidisciplinárním tématem a v současné době můžeme rozlišit několik přístupů ke studiu. Navzájem se liší používanými metodami výzkumu v rámci jednotlivých škol či oborů.

Předmětem zájmu výzkumu jsou v užším smyslu změny ve využití ploch - tzv. Land Use, nebo také využití půdy a následně pak v širším pojetí, studium krajinného pokryvu – tzv. Land Cover. Lipský (2000) uvádí tři možné typy studování krajiny. První přístup zaměřený na ekologickou kvalitu krajinných složek (ekologické a biologické obory). Druhý přístup, který používají převážně fyzikální geografové a krajinní ekologové je zaměřen na studium mikrostruktury. Poslední přístup představuje studium makrostruktury, který spočívá v porovnání agregovaných dat za předem stanovené územní jednotky.

Každý přístup si vytvořil své specifické techniky hodnocení změn krajiny. Typy studování krajiny se navzájem liší konkrétními cíli výzkumu, ale v komplexním pohledu se jednotlivé cíle doplňují. Pro pochopení dlouhodobého vývoje krajiny je nutné tyto přístupy navzájem kombinovat.

Existuje také mnoho skupin, škol, institucí i jednotlivců, kteří mají jako hlavní předmět zájmu změny využití krajiny. Na mezinárodní úrovni je nejvýznamnější pracovní skupina IGU Land Use/Land Cover Change (IGU LUCC), která vznikla v listopadu 1996. Dlouhodobé cíle a předměty zájmu této skupiny (podrobněji Himiyama 2002): 1) podpořit výzkum změn využití ploch v celém světě jako jedno z důležitých geografických témat, 2) využívat databáze o vývoji využití ploch v minulosti a zároveň vytvářet a využívat databáze nové a aktuální, 3) snažit se o vzájemné porovnání jednotlivých modelových studií využití ploch a jejich změn v různých zemích a regionech a dále hledat hybné síly.

Na činnost IGU navazují projekty výzkumu využití půdy v Česku realizované KSGRR. Od roku 1994 se Přírodovědecká fakulta zapojila do několika grantových projektů souvisejících s analýzou změn využití ploch.

V rámci prvního projektu z roku 1994 (Metodika hodnocení dlouhodobého vývoje využití ploch v ČR) vznikla unikátní databáze obsahující data o využití ploch za jednotlivá katastrální území v Česku v letech 1845, 1948 a 1990. V následujících letech byla databáze LUCC PřF UK obohacena o data za rok 2000 a další neméně důležité zdroje informací. Jednalo se například o průměrnou nadmořskou výšku, svažitost území, úřední cenu ZPF, exponovanost geografické polohy na principu jádro-periferie apod. Na základě toho se na téma změn využití ploch nahlíží v souvislosti s dopravní polohou (Marada, Kabrda), polohovou exponovaností (Kabrda, Štych), vývojem počtu a koncentrace obyvatel, historickým vývojem zemědělské krajiny (Jeleček), s kvalitou a cenou zemědělské půdy (Bičík, Kupková) apod.

Z hlediska historické geografie, environmentální historie a dějin zemědělství českých zemí studuje změny využití půdy L. Jeleček. Snaží se o vysvětlení procesů, které vedly k těmto změnám a současně hledá jejich hybné síly – společenské, ekonomické, politické, přírodní a kulturní. Uvádí a vysvětluje šest významných politických a společenských událostí, které proběhly ve 20. století, které měly vliv na vývoj a změny využití krajiny v Česku (Bičík a Jeleček 2005).

Interakcí společnost – příroda se zabývá Hampl (1998), který rozlišuje tři základní typy interakcí (determinace, kompetice a kooperace). Nejstarší fáze tzv. determinace je charakteristická naprostou závislostí člověka na přírodě. S nástupem neolitické revoluce je determinace vystřídána kompeticí, dochází k soupeření člověka a přírody. Společnost se snaží z přírodního prostředí vytěžit maximální zisky bez ohledu na následky. Využívání a přetváření přírodního prostředí je patrné zejména od průmyslové revoluce. K změně chování společnosti dochází až v období posledním – tzv. kooperace, kterou Kupková (2001) popisuje jako úroveň vztahů blízcích se k trvale udržitelnému rozvoji, kdy se společnost snaží šetrnými způsoby využívat jednotlivé složky přírodního prostředí a zachovávat tak vzájemnou dlouhodobou rovnováhu společnost – příroda.

Třetí okruh literatury tvoří publikace věnované problematice Evropského společenství a Společné zemědělské politice. Vývojem Společné zemědělské politiky a jejím rozpočtem se zabývá ve skriptech VŠE, Neumann (2004), který porovnává principy zemědělské podpory v EU se zásahy států do zemědělské výroby v USA nebo v Japonsku. Fojtíková a Liebiezik (2008) se nezabývají pouze SZP, ale jejich sférou zájmu je i politika rybolovu, obchodu či dopravy. Popisují stav a hlavní cíle zemědělské politiky ČR před a po vstupu do EU,

poukazuje na celkové snížení objemu produkce rostlinné i živočišné výroby, který je i částečně způsoben vyjednanými produkčními kvótami.

Informace o vývoji SZP a o změnách financování jsem využívala také internetové zdroje. Na webových stránkách Ministerstva zemědělství ČR je zpracován přehled o vývoji celého společenství i o hlavních cílech a změnách v rámci SZP.

Problematikou vývoje SZP a její budoucnosti se také zabývá, jak jsem již uvedla výše Ústav zemědělské ekonomiky a informací. V rámci výzkumné činnosti vyšla publikace „Dopady agrární politiky na vybrané zemědělské komodity před a po vstupu ČR do EU. Studie je zaměřená na hodnocení ekonomické efektivity 10 hlavních zemědělských komodit v období před a po vstupu ČR do EU pomocí ukazatelů rentability bez podpor a s podporami, vázanými na agrární politiku ČR a SZP EU. V další zprávě je hodnocen celý český agrární zahraniční obchod pět let po vstupu do EU. Cílem této práce je zhodnotit, jak členství ovlivnilo český agrární zahraniční obchod. Zahraniční obchod je jedním z ukazatelů pro hodnocení konkurenceschopnosti českého zemědělství a potravinářství.

V publikaci vydané ministerstvem zemědělství, Co přinese vstup do EU našemu zemědělství a venkovu (2003), je zpracována kapitola o výhodách a nevýhodách členství v EU pro naše zemědělství, a také jsou zde popsány některé dotační tituly. Cílem těchto publikací bylo poskytnout českým zemědělcům i laické veřejnosti dostatek informací o možnostech, které může po vstupu Česka do EU venkov využívat, ale i o překážkách, které mohou vesnické oblasti na unijní cestě potkat.

Státní zemědělský intervenční fond, který je administrátorem většiny dotací pro zemědělce, každoročně vydává aktualizované podmínky a příručky pro žadatele o dotaci. Zvláště jsou vydávány podmínky k platbě na plochu (SAPS) a TOP-Up, zvláště pak podmínky na agroenvironmentální opatření, které je v rámci II. osy Programu rozvoje venkova. Tyto publikace také obsahují metodiku, podle níž je možné žádost vyplnit, dále informace o možných kontrolách plnění všech podmínek včetně případných dotačních srážek.

2.3 Zpracování dat

K hodnocení využití ploch a jejich změn jsem využila několik dostupných databází. Pro hodnocení historických změn v rozsahu vybraných kategorií ploch a změn celkové struktury využití ploch jsem využila databázi LUCC UK (www.lucc.cz 20.7.2009). Pro hodnocení současného využití zemědělské půdy jsem využila data z LPIS a pro hodnocení změn

detailních kategorií, v rámci trvalých kultur, jsem použila historické materiály z Českého úřadu zeměměřického a katastrálního. V jednom z modelových území jsem analyzovala detailní změny využití ploch v letech 1845 a 2008, čehož jsem dosáhla digitalizací map stabilního katastru. Tyto mapy mi také byly poskytnuty z Českého úřadu zeměměřického a katastrálního.

Výstupy z jednotlivých analýz změn využití půdy jsem zpracovala v softwaru ArcGis 9.2 do podoby několika kartogramů. Pomocí databáze LPIS jsem vytvořila mapy současného využití zemědělské půdy v jednotlivých modelových územích a následně doplněním dat z řízených rozhovorů jsem vytvořila mapy obhospodařování sadů jednotlivými zemědělci (viz obrázek č. 13, 14, 15).

Využila jsem také kopie map stabilního katastru získané z Archivu zeměměřického a katastrálního úřadu v Praze. Následně jsem tyto podklady s použitím softwaru ArcGIS 9.2 transformovala do souřadnicového systému S-JTSK. Prostřednictvím tzv. vektorizace provedla zákres jednotlivých polygonů (půdních bloků) a k nim editovala kódy jednotlivých kategorií kultur využití půdy. Pro získání současných dat jsem využila geoportál Cenia (viz přílohy č. 6 a 7).

Ke zpracování map jsem využila digitální geografickou databázi poskytnutou společností Arcdata ČR.

Základním informačním zdrojem pro hodnocení změny využití ploch v letech 1845 – 2000 byla **databáze LUCC PŘF UK**, která obsahuje údaje o změnách struktury ploch v osmi dílčích a třech souhrnných kategoriích (viz tabulka č. 1) za všechna katastrální území v Česku v časových horizontech 1845, 1948, 1990 a 2000. Metodika vzniku databáze LUCC PŘF UK byla popsána řadou prací (Bičík 1991; Bičík, Kupková 2005), proto se zde zaměřím pouze na naznačení nejdůležitějších kroků jejího vzniku.

První relativně podrobný soupis pozemků dle katastrálních území je k dispozici již k roku 1845. Tento soupis byl vytvořen v měřítku 1 : 2 880 na základě terénního mapování probíhajícího v letech 1826 – 1843 na území Českých zemí a zachycuje stav využití ploch na území celého státu před výraznějším dopadem průmyslové revoluce. Následující kompletní data o struktuře využití ploch pocházejí z roku 1948. Údaje pro roky 1845 a 1948 byly získány z fondu Ústředního archivu zeměměřictví a katastru v Praze a novější z roku 1990 a 2000 z Centrální databáze katastrálního úřadu také v Praze.

Od roku 1845 se hranice území stále vyvíjely a měnily. Aby byla jednotlivá území navzájem srovnatelná, došlo k vytvoření tzv. srovnatelných územních jednotek (SUJ), jejichž celková rozloha je srovnatelná ve všech čtyřech časových horizontech (rozdíly nepřesahují

1% rozlohy SÚJ). Z původních 13 000 katastrálních územích vzniklo 8 903 SÚJ (Bičík, Kupková 2005; Štych, Stránský 2005).

V průběhu prvního katastrálního mapování Českých zemí bylo klasifikováno 56 odlišných kategorií. V následujících letech však některá již sledována nebyla. Z tohoto důvodu bylo nezbytné vytvořit vedle srovnatelných územních jednotek také srovnatelné kategorie struktury ploch. Vzniklo 8 základních kategorií – orná půda (OP), trvalé kultury (TK – sady, zahrady, vinice, chmelnice), louky (Lo), pastviny (Pa), lesní (LP), vodní (VP), zastavěné (ZaP) a ostatní (OsP) plochy; a 3 dílčí kategorie – zemědělská půda (ZP – tvořena OP, TK, Lo a Pa), lesní plochy (LP) a jiné plochy (JP – tvořeny VP, ZaP a OsP). Zanedbatelnou výjimkou, jinak naprosto srovnatelné klasifikace využití ploch, jsou data o vodních plochách z roku 1948. Vzhledem k jejich nepatrné rozloze je tato metodická chyba přijatelná (Štěpánek 1996; Kabrda 2003).

Ke své práci jsem nejdříve využila data základních kategorií za roky 1845, 1948, 1990 a 2000. Po hlubší analýze jsem se snažila získat méně dostupná data detailních kategorií za trvalé kultury. Podařilo se mi shromáždit a zpracovat data za roky 1845, 1990 a ze současnosti.

Kupková (2001) upozorňuje na problém neprůhlednosti používaného datového souboru, kdy souhrnná data a z nich spočítané ukazatele nepopisují vnitřní prostorovou strukturu jednotlivých částí (tedy SÚJ), ale jen celku. Tudíž může docházet k ovlivnění/zkreslení výsledků. Vyvarovat se této nepřesnosti vyžaduje dokonalou znalost studovaného území a provedení výzkumu využití ploch do nejmenšího detailu. Tento přístup je možné použít jen při studiu na úrovni katastrů či parcel. Pro zohlednění tohoto problému bylo zpracováno detailní zhodnocení změn v rámci katastru Těchobuzice (viz příloha č. 6 a 7).

Existuje mnoho různých hodnotících ukazatelů, které vyčíslí kvalitativní povahu změn v krajině (Rašín 2005, Kabrda 2008, 2009 a další). V rámci změn ve využití půdy se zaměřuji na změny v rámci ovocných sadů. Pro analýzu změn ve využití půdy jsem využila tyto metody:

Podíl jednotlivých kategorií na celkové rozloze (Pk)

$$P_k = \frac{P_k}{R_c} \cdot 100$$

P_k – rozloha dané kategorie

R_c – celková rozloha území

Vyjadřuje procentuální zastoupení dané kategorie na celkové rozloze území ve sledovaném roce. Porovnáním P_k za různá časová období získáme informaci o změně ve struktuře využití jednotlivých kategorií (Kupková 2001).

Index vývoje plochy kategorie

$$IV = \frac{R_2}{R_1} \cdot 100$$

R₁ – rozloha plochy kategorie ve starším časovém řezu

R₂ – rozloha plochy kategorie v mladším časovém řezu

Vyjadřuje procentuální změnu rozlohy jednotlivých kategorií v období mezi dvěma sledovanými roky (Bičík 1995). IV < 100 znamená úbytek plochy v určité kategorii. IV > 100 znamená nárůst a IV = 100 žádnou změnu. Změna plochy kategorie se vztahuje k úrovni roku prvního, který je považován za hodnotu 100.

S používáním vývojových indexů narážíme na problém rozporu absolutních a relativních údajů, které Štěpánek (1996) nazývá dvojím charakterem dat, kdy dochází k interpretaci významnosti relativních změn podle jejich absolutního rozsahu. Nárůst některé kategorie z 1 ha na 2 ha (tedy o 100 %) je hodnocen stejně jako nárůst kategorie z 30 ha na 60 ha, nebo změna zastavěných ploch z 0,5 na 5 % znamená 1000% změnu, a naopak např. úbytek orné půdy z 10 na 5 % je stejný jako z 60 na 30 % „jenom“ 50%. To může vytvořit zkreslenou představu o vývoji a především struktuře využití ploch. Vývojové indexy je proto doporučováno používat jen pro základní orientaci a opatrně nakládat s interpretací výsledků.

Index Změny

$$IZ = \frac{\sum_{i=1}^N |P_{1i} - P_{2i}|}{2R} \cdot 100$$

N – počet sledovaných kategorií

P_{1i} – rozloha kategorie ve starším časovém řezu

P_{2i} – rozloha kategorie v mladším časovém řezu

R – celková rozloha území

Index změny hodnotí veškeré změny ve využití ploch v daném území mezi dvěma časovými řezy. Vyjadřuje podíl plochy sledovaného území, na němž došlo mezi dvěma časovými horizonty k jakékoliv změně způsobu využití. Čím vyšší IZ, tím je vývoj v území intenzivnější (Kabrda 2003).

Tabulka č. 1: Klasifikace využití půdy

Souhrnné	Základní	Detailní
Zemědělská půda (ZPF)	Orná půda (OP)	Orná půda (op)
		OP. ležící ladem (op)
	Trvalé kultury (TK)	Chmelnice (chm)
		Vinice (vi)
		Zahrady (za)
		Sady (sa)
	Trvalé travní porosty (TTP)	Louky (lo)
		Pastviny (pa)
		TTP ležící ladem (tpl)
	Lesní plochy	Lesní plochy (LP)
Les smíšený (ls)		
Les jehličnatý (lj)		
Kleč (kl)		
Jiné plochy	Vodní plochy (VP)	Vodní plochy (vp)
	Zastavěné plochy (ZAS)	Zast. obytná/nádvoří (zob)
		Zast. rekreační/ nádvoří (zre)
		Zast. výrobní/nádvoří (zvy)
		Zast. ostatní/nádvoří (zos)
	Ostatní plochy (OP)	Meze (me)
		Slatiny (sla)
		Rozptýlená zeleň (roz)
		Veřejná zeleň (vez)
		Sport a rekreace (sr)
		Devastované plochy (dev)
		Ostatní (os)

Zdroj: Databáze LUCC UK Praha

LPIS (Land parcel identification system) je geografický informační systém pro evidenci využití zemědělské půdy. Jeho základním smyslem je poskytnout kvalitní data o využívané zemědělské půdě v Česku.

V roce 1999 se Česko zavázalo Evropské Komisi vybudovat před vstupem do EU nový systém evidence půdy, založený na uživatelských vztazích (LPIS). Pomocí leteckých snímků byly zakresleny bloky užívané půdy a verifikovány s farmáři. Od svého vzniku systém prochází kontinuální aktualizací a pružně reaguje na potřeby zemědělských úředníků i zemědělců.

Tento systém respektuje následující principy: 1) základní evidenční jednotkou LPIS je farmářský blok, který představuje souvislou plochu zemědělské plochy s jednou kulturou užívanou jedním farmářem, 2) aktualizace databáze probíhá on-line v reálném čase prostřednictvím VPN¹ z 63 reg. pracovišť Mze², 3) v jeden časový okamžik může k jednomu území existovat jedna účinná verze dat, 4) ke každému půdnímu bloku je nutné zaznamenávat historii změn, 5) bez vědomí farmáře není možné změnit data o jím užívaných blocích.

Technologické řešení umožňuje provést klasifikaci údajů o farmářském bloku potřebnou pro administraci opatření rozvoje venkova. Klasifikace spočívá v tom, že ke každé nové schválené verzi bloku, systém na základě průniku s jinými geografickými vrstvami, ihned dopočte vybrané charakteristiky. Systém automaticky navrhne půdního bloku do méně příznivých oblastí a zjištění vhodností bloku pro jednotlivá agroenvironmentální opatření.

„LPIS je samostatným referenčním registrem a aktualizace dat v něm probíhá nezávisle na procesu administrace žádostí o dotaci platební agenturou. Platební agentura ověřuje prostřednictvím XML³ rozhraní údaje o jednotlivých farmářských blocích v žádostech o dotace vůči LPIS. Nelze schválit žádost o dotaci na blok, u něhož by se zjistilo, že farmář uvedl údaje v rozporu s údaji v LPIS“ (www.lpis.cz 20.7.2009). V systému není možné oprávněně žádat na zemědělský pozemek, který by nebyl evidován jako farmářský blok v LPIS (viz dále). Platební agentura (SZIF⁴) využívá LPIS také k přípravě a vyhodnocení fyzických kontrol na místě (viz kapitola 5.3).

LPIS slouží jako evidence půdy, obsahuje také modul ekologického zemědělství, evidenci zemědělských subjektů, vazbu na speciální registry (chmelnice, vinice a sady) pro pracovníky UKZUZ⁵ a je také propojený s registrem katastru nemovitostí a dalšími podpůrnými agendami.

LPIS funguje také jako služba samotným farmářům. Tato verze se nazývá Portál Farmáře. Základním cílem LPIS je umožnit farmářům získávat v krátkém čase z LPIS kvalitní a srozumitelné údaje o jimi užívaných blocích.

LPIS slouží jako evidence půdy, ale obsahuje také modul ekologického zemědělství, evidenci zemědělských subjektů, vazbu na speciální registry (chmelnice, vinice a sady) pro pracovníky UKZUZ a je také propojený s registrem katastru nemovitostí a mnoho dalších podpůrných agend (viz kapitola 2.3).

¹ VPN: Virtuální privátní síť

² Mze: Ministerstvo zemědělství ČR (pracoviště Agentura pro zemědělství a venkov)

³ XML: Extensible Markup Language (rozšiřitelný značkovací jazyk)

⁴ SZIF: Státní zemědělský intervenční fond

⁵ UKZUZ: Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský

Klasifikace kultur v registru LPIS se řídí definicí obsaženou v zákonu o zemědělství č. 252/1997 Sb. (viz kapitola 2.2). Data z LPIS jsou 100% aktuální a 100% přesná. Data z LPIS mi byla poskytnuta ve formátu (.shp) a pouze pro území okresu Litoměřice. Vlastníkem registru LPIS je Ministerstvo zemědělství, odbor Centrální pracoviště registrů. Data mi pomohla se lépe orientovat v současné struktuře využití zemědělské půdy a také ve stavu ovocných sadů, jelikož v LPIS jsou uvedeny dvě kategorie sadů (sady intenzivní a sady ostatní). V získané databázi je také uveden stav zemědělství. Jedná-li se o konveční nebo ekologické zemědělství, případně přechodné období ekologického zemědělství.

Každý zemědělec, který žádá o dotace, musí mít své půdní bloky zaregistrovány v LPIS. V databázi LPIS je zaregistrován pod 10 místným kódem tzv. jednotný identifikátor (JI). Tato kódy jsou v databázi (atributové tabulce) přiřazeny ke každému půdnímu bloku. Tyto data mi pomohla se lépe orientovat v uživatelské struktuře zemědělské půdy. Z důvodu ochrany osobních dat mi nebyly poskytnuty další informace týkající se zemědělců.

2.4 Modelové území

Pro studium stavu a vývoje ovocnářství byla využita data za Česko, okres Litoměřice a modelové území.

Modelové území jsem vymezila na základě mapových analýz. Mým záměrem bylo zvolit území s největším podílem ovocných sadů. Pro získání empirických dat jsem zvolila tři katastrální území, která jsou z fyzicko-geografického pohledu odlišná a jsou od sebe značně vzdálená. Využila jsem databázi LUCC PřF UK, která dokumentuje vývoj a změny ve struktuře ploch od poloviny 19. století. Pro lepší interpretaci detailních kategorií v rámci trvalých kultury jsem využila data, která mi byla poskytnuta Ministerstvem zemědělství ČR. Jedná se o data z databáze LPIS. Představují geografický informační systém využití zemědělské půdy dle uživatelských vztahů sloužících k administraci a kontrole zemědělských dotací. Data z tohoto systému jsou 100% aktuální a 100% přesná.

Zvolila jsem tři katastrální území, která mají nejvyšší podíl ovocných sadů (viz příloha č. 8 a 3) a ve kterých došlo k největšímu rozšíření ve druhé polovině 20. století (viz příloha č. 9). Vycházela jsem také z druhové specializace okresu, podle které je okres rozdělen na dvě části. V západní a severní části okresu převládá pěstování hrušní, východní a jižní oblast se více zaměřuje na pěstování švestek, slív, třešní a višní. Mým cíle je obsáhnout obě ovocnářské specializace a vybrat území, která mají ovocnářsky odlišnou specializaci, a dominantní část

v nich zaujímají ovocné sady.

Modelové území tvoří katastrální území Dobříň, Chotiměř a Těchobuzice, přičemž v Těchobuzicích je podíl sadů na celkové zemědělské půdě více než 60 % (databáze LUCC UK).

Pro získání kvalitativních dat, která mi mohla pomoci k hodnocení stavu českého ovocnářství, definování hlavních problémů v zemědělství a využívání dotačních titulů, jsem využila metodu řízených rozhovorů. Navázala jsem kontakt s významnými zemědělci – ovocnáři, dále s lidmi, kteří se v sektoru ovocnářství „pohybují“ a mají přehled o celkové jeho situaci o problémech a potřebách.

Pro zemědělce jsem použila dotazník (viz příloha č. 5), jehož základ byl pro všechny dotazované stejný. Dle specializace zemědělce jsem se snažila získat podrobnější informace k dané problematice (ekologické zemědělství, PRV a projekty, rozdílné překážky v hospodaření). Mým cílem bylo vytvořit řízený rozhovor se všemi zemědělci, kteří v daných modelových územích obhospodařují ovocné sady. Ze seznamu příjemců dotací, zveřejněném na webových stránkách SZIF, jsem vybrala ty zemědělce, kteří působí v daném modelovém území (www.szif.cz 10.7.2009). Kontakt jsem získala z databáze SISPO⁶, kterou vede Ovocnářská unie ČR. Z databáze LPIS jsem rozpoznala, kolik zemědělců obhospodařuje sady v daném modelovém území. Dalším dotazováním jsem získala informace o ovocnářích, kteří v modelovém území mají registrován např. pouze jeden blok sadů, ale nemají zde trvalé bydliště.

Řízené rozhovory jsem se snažila dle výše uvedených instrukcí provést se všemi ovocnáři ve zvolených modelových územích (viz kapitola 6.6). Nepodařilo se mi spojit se všemi, ale potřebné informace jsem získala od ostatních ovocnářů. Dále jsem kontaktovala významné osoby pohybující se v ovocnářství. Informace o historii Šlechtitelské stanice Těchobuzice jsem získala od vedoucího této stanice (Pavlůsek 2009) a podílel se na výsadbě ovocných sadů po celém Česku.

⁶ SISPO: Svaz pro integrované systémy pěstování ovoce

3 Ovocnářství v Česku

Historický vývoj vegetačního doprovodu je starý stejně jako komunikace samotné. Stromy plnily orientační význam v nepřehledné krajině. Systematické zřizování cest a tedy i ovocných alejí má svůj počátek asi před 2000 lety v době římského impéria. Vysazování stromů ke komunikacím záviselo na libovůli majitelů okolních pozemků. Až za vlády Karla IV. byla majitelům nařízena výsadba stromů podél cest. Bylo to hlavně kvůli hospodářskému významu, ale již se uplatňovala hlediska výtvarná, zejména aspekt členění krajiny a zdůraznění krajinných dominant. Plánování pokročilo tak daleko, že byly pro určité oblasti předepisovány určité druhy dřevin (např. pro silnice císařského charakteru jeřáby, ořešáky a divoké ovocné stromy). Nejrozšířenějším druhem byli švestkové odkopky.

Takto vznikla tradiční forma zeleně – alej, která je pro naši krajinu v minulosti i v současnosti velmi typická. Prakticky až do nedávné doby byly ovocné aleje jednou z hospodářsky nejvýznamnějších forem našeho ovocnářství vůbec (Němec 1955).

Intenzifikace ovocnářství, úbytek pracovních sil, zvýšení emisí atd. způsobily odklon od extenzivní formy pěstování ovoce v alejích. Pro naši současnost je typické výrazné dožívání této tradiční formy vegetačního doprovodu. S rozvojem automobilové dopravy přestalo mít pěstování ovoce podél silnic smysl z důvodu zdravotně-hygienických. V dnešní době plní aleje podél cest funkci převážně pouze krajínotvornou.

3.1 Historie ovocnářství

Ovoce se v příznivých klimatických podmínkách povodí řek Labe a Ohře pěstovalo už od desátého století. Vhodné přírodní podmínky umožnily pěstovat na Litoměřicku ovocné stromy již od středověku. V té době pěstovali ovocné stromy hlavně měšťané, šlechta a církev. Stejně jako jinde v Čechách i na Litoměřicku zažilo ovocnářství období rozkvětu (doba vlády Karla IV., období před třicetiletou válkou) i období úpadku (husitské války, třicetiletá válka).

V 15. a 16. století se v ovocnářství začaly projevovat snahy o modernizaci a zemědělský pokrok. Avšak tato snaha nepokračovala a ovocnářství bylo dosti zanedbáno v mnoha oblastech Česka. Bylo to způsobeno tím, že větší péče zemědělců byla věnována jiným plodinám, které zaručovaly vyšší rentabilitu. Jelikož obchod s ovocem byl

neorganizovaný, nezaručoval rentabilitu a nepomáhal zesilovat snahy i lepší jakost (Reich 1934).

Na počátku 17. století bylo české ovocnářství na předním místě v Evropě. Ze severních Čech se čerstvé i sušené ovoce, povidla a další produkty vyvážely zejména do Německa (Koncepce směrů rozvoje zemědělství a venkovských oblastí Ústeckého kraje 2006). V 19. století došlo k výraznému rozšíření pěstování ovoce zásluhou šlechtických rodů žijících v regionu. Spolu s rozvojem cukrovarnictví a chmelařství došlo na počátku 20. století k poklesu výroby ovoce, ten trval až do druhé světové války. Po uvolnění trhu s ovocem a zeleninou prudce stoupl dovoz čerstvého i zpracovaného ovoce a příjmy zemědělců v ovocnářských oblastech klesaly. V tomto období byly jediným exportním artiklem hrušky.

Teprve v 18. – 20. století dochází k souvislému rozvoji ovocnářství v Čechách i na Litoměřicku. Pěstování ovocných stromů se v této době rozšířilo a zkvalitnilo. Pro zemědělce bylo velmi vhodné pěstovat vysokokmeny s podkulturou (půda dávala dvojí užitek), na Litoměřicku byly využity i strmější části svahů s mělkou a kamenitou půdou. Nevyužité okraje cest a silnic byly také osázeny ovocnými stromy. Blízkost hlavní vývozní oblasti, Německa, možnost dopravy ovoce po Labi a později také železnicí, to vše podpořilo rozvoj pěstování ovocných stromů, ale také rozvoj konzervářského průmyslu a velkoobchodních výkupních podniků. Konjunktura ovocnářství také způsobila to, že byly osázeny méně vhodné až zcela nevhodné plochy. Velké ztráty způsobily mrazy v roce 1929, ale pomohly zjistit, které polohy jsou pro pěstování méně vhodné (Němec 1955).

Na počátku 20. století sílily kritické ohlasy na chybějící organizaci odbytu a nedostatečnou péči o ovocnářství. Odbytu ovoce vadil příliš rozsáhlý počet pěstovaných odrůd, což vedlo k problémům v obchodě, který počítal s odbytem velkých množství neidentifikovaných odrůd na městských trzích nebo v zahraničí.

„Po první světové válce nastal silný rozvoj ovocnářství. Dle statistiky vzrostl počet stromů mezi lety 1920 – 1928 o 68,2 %. Největší nárůst byl u meruněk, broskví a švestek (Reich 1934, s. 356)“. Avšak, po první světové válce nastaly problémy s odbytem, neboť vznikem samostatné republiky byl ztracen agrární trh rakousko-uherské monarchie a bylo potřebné získat v dostupném okolí nová odbytíště (Majerová 1998).

Vývoj ovocnářství velmi ovlivnila mrazová kalamita v roce 1929, která zničila velkou část ovocných stromů na celém území státu. Následné hromadné vysazování stromů umožnilo uskutečnit snahy po zjednodušení ovocného sortimentu a dát tak základ k jednotné ovocné produkci ve státě. Spoluprací Československé jednoty ovocnické, ministerstva zemědělství, výzkumných ústavů, zemědělských rad a mnoha odborníků bylo rozděleno území tehdejší

Československé republiky na 25 ovocnářských oblastí (viz. kapitola 3.2). Byly také stanoveny tržní odrůdy ovoce. Tím byl dán základ pro usměrnění ovocné produkce a pro moderní rozvoj, jaký se mohl pozorovat v jiných státech (Hamerník 1960).

Po roce 1928 roční sklizně klesly a velmi kolísaly. Výnos jablek ze 100 stromů se pohyboval od maxima 40 q v roce 1920 k 8 q v roce 1929 (Reich 1934). S poklesem sklizní došlo k vyššímu dovozu ovoce, zvláště jižního. V letech 1920 – 1924 byl vývoz o 180 q veškerého ovoce větší, než dovoz. V následujícím pětiletí byl v celkovém množství stále vyšší vývoz než dovoz, nikoli však hodnota ovoce. Dovážené ovoce bylo mnohem dražší než vyvážené. Od roku 1929 je trvalý schodek podle množství i podle ceny (Reich 1934).

V rámci rozvojových možností ovocnářství bylo poukázáno na nutný rozvoj produkce ovoce zimního a nejranějšího (třešně, višně, meruňky, broskve a slívy). Vývoz ovoce vyžaduje kromě dokonalého třídění a balení také rychlé zpravodajství a rychlou dopravu. Bylo třeba navázat na realizovanou přepravu ovoce a vinných hroznů do Terstu a Londýna, zlepšit techniku skladování, organizaci tržišť ve větších městech. Navrhovalo se vybudovat speciální trhy na ovoce v produkčních oblastech a zakládat aukce sčesaného ovoce. Lepší organizací trhu by se mělo předejít ztrátám a nezájmu o ovoce v produkčních oblastech a vysokým cenám ve městech.

Roztříštěnost sortimentu ovoce bylo nejvíce pocíťováno v obchodu s jablky a představovalo největší problém ve vývozu ovoce. Na zahraničních trzích se dobře uplatňovali hrušky a třešně. Hůře se hledal odbyt švestek a jablek, jelikož pro export švestek chyběla moderní chladicí doprava, ve vývozu jablek jednotnost nabídky.

Nedostatky byly také shledány v odbytu a organizaci prodeje uvnitř státu. Nebylo využito všech metod propagace pro zvýšení domácího konzumu. Spotřeba čerstvého i konzervovaného ovoce zdaleka nedosahovala hodnoty jako v jiných státech (první pol. 30. let). V tomto období již aktivně působí ovocnářské organizace a výzkumné ústavy. Vychází řada ovocnářských časopisů a odborných oběžníků, které informují o poměrech v ovocnictví, zejména po stránce obchodní. V roce 1934 proběhly první „Ovocnářské přednáškové dny“. V 1. polovině 20. století bylo založeno několik výzkumných ústavů (v Praze – Dejvicích, v Průhonicích, Přerově, Opavě), některé byly v roce 1950 zrušeny a místo nich založeny nové, a to Výzkumný ústav rostlinné výroby v Praze – Ruzyni a Výzkumný ústav ovocnářství v Holovousích u Hořic. Současně byly zakládány šlechtitelské stanice např. v Těchobuzicích, Losinách, Turnově, Velehradě, Valticích atd.

Došlo k vybudování exportních možností do států západní Evropy. K tomuto cíli pomohlo ustanovení odbytových komor jednotlivých ovocných druhů.

V roce 1938 po Mnichovské dohodě odcházejí ze „zabrané“ části čeští rolníci do vnitrozemí a po skončení války opouští své pozemky a sady němečtí rolníci. Od té doby sady přestali být vhodně ošetřovány. Mrazové kalamity v letech 1939 – 40, 1955 – 56 a suchý rok 1947 dovršily zkázu mnoha ovocných sadů (Němec 1955)

Z důvodu odsunu obyvatel německé národnosti z českého pohraničí (zhruba 50 % okresu Litoměřice, 75 % obyvatel ovocnářských oblastí na Litoměřicku) bylo velmi obtížné, při následné obnově sadů, vytvořit vhodný ovocný druh. Místo generací ověřenými zkušenostmi byla uplatněna rajonizace na základě vědeckého rozboru přírodních podmínek.

Dříve byl výběr ploch k osázení ovocnými sady prováděn na základě dlouholeté zkušenosti předcházejících generací pěstitelů. Až v 19. a 20. století začaly být uplatňovány principy vědeckých rozborů podmínek reliéfu, klimatu a půdy.

Od 50. let ovocnářství stagnovalo. Vznik JZD dlouhou dobou nepůsobil příznivě na zbylé ovocné sady. Ovocné sady byly překážkou hospodářky technické úpravy půdy při scelování pozemků. Rozptýlení jednotlivých druhů a odrůd ztěžovalo chemickou ochranu, sklizeň nebo svoz ovoce. Nepravidelná plodnost, střídání malých sklizní s nadúrodou, která nemohla být využita, to byly další důvody rušení sadů. Došlo k socializaci vesnice a tedy k zásadní změně produkčního zemědělství i ovocnářství, kdy po vstupu rolníků do JZD a státních statků, se stali i ze členů JZD na svých záhumenkách vlastně malovýrobci. Velkoprodukce se postupně soustředovala jen do některých JZD a státních statků (Součková 1998).

Při svém vzniku měly zemědělské závody okresu Litoměřice na svém území plochy ovocných sadů a zahrad. Avšak záleželo, jakou pozornost jednotlivým plodinám chtěly věnovat. To záviselo především na vedení podniku, na jejich ekonomické úrovni a na významu, který mělo ovocnářství pro ekonomiku závodu. Při svém vývoji se zemědělské závody rozdělily do dvou skupin. První skupina se stále méně zabývala ovocnými kulturami a prováděla hlavně jejich likvidaci. Druhá skupina podniků získala již při svém vzniku významné plochy ovocných kultur a počítalo se, že ovocnářství bude hlavní zdroj produktivity. V těchto podnicích došlo ihned k likvidaci přestárých extenzivních sadů a zakládání nových intenzivních sadů dle Plánu výsadeb intenzivních sadů pro okres Litoměřice. Plán nebyl uskutečněn v plném rozsahu, jelikož zakládání nového sadu je finančně náročné. Jakmile přestal stát finančně podporovat založení intenzivních sadů, přestaly mít i podniky o další velkou výsadbou zájem (Hošek 2000).

Vyvířaly základní problémy s rentabilitou, s nedostatkem skladovacích prostor, s nadbytkem přestárých extenzivních sadů, s nedostatkem mechanizace a s nedostatečným

dílčím plánováním a řízením v krajích a okresech. České ovocnářství zaostávalo nejen za světovým ovocnářstvím, ale i za ostatními zemědělskými odvětvími (Koncepce směrů rozvoje zemědělství a venkovských oblastí Ústeckého kraje 2006).

V roce 1961 vláda stanovila zásady rozvoje ovocnářství a rozhodla se kritickou situaci v ovocnářství radikálně řešit. V okrese Litoměřice bylo, mezi roky 1961 a 1970, nahrazena převážná část bývalých extenzivních sadů za nové intenzivní. V porovnání se stavem v Evropě se jednalo o velmi intenzivní moderní výsadby s větším počtem stromů na hektar (600 až 800 ks a na velkých výměrách (50 až 200 ha). Výsadby tohoto typu se zastaralou odrůdovou skladbou tvoří 80 % současných produkčních výsadeb (Koncepce směrů rozvoje zemědělství a venkovských oblastí Ústeckého kraje 2006).

V roce 1968 byl založen Český svaz ovocnářských podniků, který obnovil tradici „ovocnářských dnů“. V 70. letech se naše ovocnářství začalo postupně zlepšovat, rozšiřovalo se intenzivní pěstování jakostních odrůd ovoce. Začala fungovat spolupráce mezi jednotlivými pěstitelskými závody a odběratelskými organizacemi.

Na území okresu Litoměřice se ovocné sady soustředily do 11 JZD, 3 státních statků, 2 šlechtitelských a semenářských podniků a do 1 školního statku. V roce 1970 tyto podniky obhospodařovaly 2200 ha ovocných sadů, které představovaly téměř 13 % jejich zemědělské půdy. Největší množství sadů se soustředilo do SS Lovosice (514 ha), ale ty představovaly pouze necelých 10 % ze zemědělské půdy. Naproti tomu JZD Brzánky obhospodařovalo 100 ha sadů, ty však představovaly téměř 33 % rozlohy zemědělské půdy (Kaipr 1971). V této době fungovaly v regionu 4 výkupci: Zelenina, n.p. Terezín, Fruta, n.p. Krásné Březno, Mrazírny, n.p. Litoměřice a Jednota LSD Roudnice nad Labem.

V roce 1979 na území okresu Litoměřice již sady zaujímaly 3 500 ha, což činí 4,6 % z celkové výměry zemědělské půdy (Líska 1981).

Zakládání intenzivních sadů znamenalo změnu využití půdy a případnou změnu v rozmístění sadů a orné půdy. Tyto nové sady musely být umístěny na mírných svazích, aby byly přístupné používaným mechanizačním prostředkům. To znamenalo, že nové výsadby byly umístěny na původní orné půdě a původní oblasti sadů, které byly mnohdy umístěny na prudkých svazích, zůstaly neobdělány.

Po privatizaci v 90. letech došlo k výrazným změnám ve výměrách a druhové skladbě pěstovaného ovoce. Druhovou skladbu pěstovaného ovoce výrazně ovlivnil rozpad a zánik zpracovatelského průmyslu ovoce, mrazíren a konzerváren (Koncepce směrů rozvoje zemědělství a venkovských oblastí Ústeckého kraje 2006).

Nová výsadba ovocných sadů se začala sázet v roce 1995, kdy se částečně stabilizovaly staronové vlastnické vztahy k pozemkům a hlavně byl státem vyhlášen dotační titul na podporu zakládání nových výsadeb (viz kapitola 5.4.4). Vzhledem k vysoké finanční náročnosti v regionu obnova sadů neprobíhala potřebným tempem, což výrazně snižovalo konkurenceschopnost českých ovocnářských firem.

Výraznou ztrátou pro pěstování a posklizňovou úpravu ovoce v regionu byl výrazný úbytek kvalitních skladovacích kapacit. Sklady ovoce vybudované převážně na konci osmdesátých let přestaly, po privatizaci, sloužit svému původnímu účelu (Trávčice). V posledních letech sice s podporou fondu SAPARD vzniklo několik moderních skladovacích kapacit (Liběšice, Klapý), jejich kapacita a vybavení pro posklizňovou úpravu je nedostatečná (Koncepce směrů rozvoje zemědělství a venkovských oblastí Ústeckého kraje 2006).

3.1.1 Šlechtitelská stanice Těchobuzice

(zpracováno dle interních materiálů Sempra Litoměřice)

Za 2. světové války byla na plochách ŠS Těchobuzice provozována německá ovocnářská školka. Od roku 1947 do 1951 vlastnil tyto pozemky Raynolc. V té době byly plochy školek malé, a proto si pronajímal plochy i od hospodářů z okolí. V roce 1951 proběhla kolektivizace a tento, do té doby soukromý podnik, byl přidělen pod Šlechtitelský a semenářský podnik Doksany. Po válce byla opuštěná zemědělská půda přerозdělována a statek mohl získat max. 12 – 15 hektarů. Ve 40. letech byl stav sadů kritický. Při vzniku Šlechtitelské stanice Těchobuzice bylo původních sadů pouze 1,5 hektarů. Většina sadů byla nově založena.

Šlechtitelská stanice v době svého vzniku spadala pod Šlechtitelský a semenářský podnik Doksany, do kterého patřily také jiné podniky v okrese zabývající se šlechtěním zeleniny, jahod, rybízů a angreštů. V roce 1970 obhospodařoval ŠSP Doksany 100 ha sadů, které představovaly pouze necelá 4 % celkové rozlohy zemědělské půdy (Kaipr 1971). Později došlo k reorganizaci stanice, byla sloučena se Státním statkem Litoměřice.

Stanice se nezaměřovala pouze na šlechtění nových odrůd, ale část podniku se zabývala produkcí ovoce. Všechno ovoce bylo vykupováno bývalým státním podnikem Ovoce a zelenina spadající pod Jednotu. Dle bývalého vedoucí šlechtitelské stanice bylo pěstování ovoce rentabilní a celý podnik měl roční zisk okolo 13 mil. Kč (Pavlůsek 23. 5. 2009) Dále uvádí, že jediným problémem byla kvalita ovoce, jelikož nebyly k dispozici

sklady, které by uchovaly ovoce déle čerstvé (v dnešní době – sklady s řízenou atmosférou) a na přelomu 60. a 70. let nebyly produkční kvalitní odrůdy. Nově vyšlechtěné vhodné odrůdy se teprve začaly vysazovat (Pavlůsek 23. 5. 2009).

Rajonizace ovocných druhů byla na celostátní úrovni řešena z ministerstva, ale na úrovni jednotlivých podniků a krajů vhodnou volbu ovocných druhů a odrůd řešily šlechtitelské stanice. Pavlůsek dále uvádí, že navrhoval výsadbu ovocných sadů v Královéhradeckém kraji.

Stanice například spolupracovala i se šlechtitelskou stanicí v Anglii (East Malling), odkud používal materiál na křížení a v 70. letech byla navázána spolupráce s Universitou New Jersey s cílem šlechtění broskvoní.

V šedesátých letech bylo na stanici zavedeno též testování ovocných dřevin na choroby a jejich ozdravování pomocí metody termoterapie. Byl založen ovocný izolát ovocných dřevin Jeleč. Celková rozloha izolátu byla 16 hektarů a měla evropský význam. Testovaný a ozdravený materiál se stal důležitým článkem udržovacího šlechtění a expedice kontrolovaných výchozích materiálů pro školky z celé bývalé Československé republiky.

Od roku 1992 je stanice součástí akciové společnosti Sempra Praha. Restituční procesy zasáhly do úseku šlechtění stanice negativně. Vlastní stanice, včetně zázemí skleníků, byla v rámci restituce předána, rovněž tak i řada pozemků. Šlechtitelské plochy se roztržily, šlechtitelské parcely bylo nutné opět zakládat. Došlo k redukci šlechtitelských pracovníků, a tím i k redukci šlechtitelských úkonů.

V současné době probíhají na stanici minimalizované programy na úseku šlechtění domácích odrůd. Pokračuje testování na virové choroby a expedice oček do školek v ČR i do zahraničí. V roce 1998 iniciovala jako zakládající člen vznik v současné době největšího odbytového družstva se zaměřením na ovocné produkty v Česku s názvem CZ FRUIT.

Šlechtitelská stanice původně zaujímala 180 hektarů, dnes jen 20. Zde do roku 1990 probíhalo šlechtění, na zbývajících plochách patřících Sempře je genofond hrušní a zbytky sadů (maliny, švestky, jablka Golden Delicious). Převážná část ploch, které se vracely původním majitelům, byla osázena matečnicemi podnoží a genofondy jednotlivých ovocných druhů. Ty byly novými majiteli z velké části vykáceny. V současné době zde neprobíhá žádná výzkumná činnost.

Izolát Jeleč je rozdělen na 4 enklávy. V roce 2000 byla jedna část osázena slivoněmi, na další části probíhala likvidace slivoní, třetí část byla rozdělena na prázdnou plochu a plochu osázenou ovocnými podnožemi. Poslední enkláva slouží jako testovací školka na virové choroby a je v plánu pěstování podnoží.

Provoz izolátu je finančně velmi náročný a stát na jeho provoz přispívá až ze 60 %. Avšak i přes dotování je provoz ztrátový. O jeho zrušení však Sempra neuvažuje, neboť je zde soustředěno velké množství vzácného genetického materiálu. Výhod tohoto stanoviště využívají výzkumné ústavy, které zařazují ovocnářství do okruhu svých zájmů.

Hlavní činností izolátu je v současnosti produkce viruprostého materiálu. Provádějí se zde testy na napadení šarkou švestek, dále testy na žlábkovitost, kroužkovitost třešní a na další virózy. Termoterapie byla přesunuta do Výzkumného ústavu ovocnářského v Holovousích.

3.2 Rajonizace ovocnářství v Česku

V roce 1933 byl Kamenickým vymezen podrobný přehled ovocnářských oblastí v Čechách a na Moravě z hlediska podnebí, půdních a zemědělsko – výrobních poměrů (Hamerník 1960). Hranice ovocnářských oblastí se úsekově ztotožňují s hranicemi soudních okresů. Vymezením ovocnářských oblastí se dále zabýval Novák (1958), který je popsal nejen z hlediska pedologického, ale i z hlediska vhodnosti pro jednotlivé druhy.

V Čechách bylo vymezeno celkem 10 ovocnářských oblastí: Oblast polabská, Oblast dolního Polabí a Poohří, Oblast jizersko-podkrkonošská, Oblast orlická, Oblast lužicko-krkonošská, Oblast Českomoravské vysočiny s předhořím (česká část), Oblast jihočeská, Oblast příbramsko-rakovnická, Oblast plzeňsko-klatovská, Oblast Karlovarská.

Na Moravě a ve Slezsku je těchto 10 oblastí ovocnářských: Oblast dyjsko-svratecká, Oblast Moravského úvalu, Oblast podhorácko-chřibská, Oblast Dražanská a Podsudetská, Oblast hostýnsko-vizovická, Oblast valašská, Oblast odersko-beskydská, Oblast opavsko-krnovská, Oblast moravkoslezských Sudet, Oblast Českomoravské vysočiny.

Rajonizace spočívá v orientačním vymezení pěstitelských oblastí pro jednotlivé ovocné druhy v závislosti na klimatických a půdních podmínkách. Hlavním kritériem pro vhodnost pěstování jednotlivých ovocných druhů je celoroční průběh teplotních podmínek.

Ovocné stromy rostou v našich přírodních podmínkách téměř všude, ovšem nejlépe se jim daří tehdy, jestliže jsou všechny složky, tj. klima, půda a poloha, pro pěstovaný druh nebo odrůdu v optimu.

Zájmové území (dnešní okres Litoměřice) spadá do dvou ovocnářských oblastí. Bývalé soudní okresy Roudnice nad Labem a Štětí spadají do oblasti Polabské, která je pro

ovoce nepříznivější z celého území Čech. Do oblasti dolní Polabí a Poohří patří soudní okresy Libochovice, Litoměřice, Lovosice a Ústěk (Hamerník 1960).

Podkladem k rozmístění jednotlivých ovocných druhů je určení zón vhodnosti, V zásadě jsou pro každý druh navrženy čtyři zóny (Hamerník 1960).

- I. – s velmi dobrými výrobními podmínkami, kde se ovocnářství může uplatnit jako hlavní odvětví rostlinné výroby v souvislých traťových výsadbách. V této zóně jsou nejvhodnější polohy, zvláště mírné svahy s dostatečným odpadem studeného vzduchu, s dobrými půdními podmínkami. Mohou se zde pěstovat odrůdy nejnáročnější a nejkvalitnější.
- II. – s dobrými středními polohami pro ovocné druhy, s dobrými výrobními podmínkami, v nichž se může uplatnit ovocnářství jako přidaná složka rostlinné výroby. Ovoce se pěstuje v sadech při použití běžné hospodářské agrotechniky.
- III. – s podřadnými ovocnářskými polohami i půdními podmínkami, v nichž se může ovocnářství uplatnit jen jako výroba speciálního zaměření nebo pouze pro vlastní zásobování. Do této zóny se zařazují polohy se sice dobrou expozicí, ale na špatných půdách nebo naopak polohy málo vhodné, ale s dobrými i velmi dobrými půdními podmínkami.
- IV. – je charakterizována podmínkami ovocnářsky téměř nebo zcela nevhodnými. Ovocné stromy mohou být pěstovány pouze v nejchráněnějších stanovištích, většinou v bezprostřední blízkosti budov. Patří sem polohy s vysokým mrazovým nebezpečím, popřípadě zamokřené, mělké a vysušené půdy.

Litoměřický okres má velmi vhodné klimatické a půdní podmínky pro pěstování téměř všech ovocných plodin mírného pásma. 50 – 70 % plochy okresu leží v I. zóně vhodnosti pro pěstování hrušní, třešní, višňi, švestek a renklód. Pouze 30 % plochy okresu pokrývá I. zóna vhodnosti pro pěstování jabloní. Vůbec se v okresu Litoměřice nevyskytují plochy v I. zóně vhodnosti pro pěstování meruněk, broskvoní a velmi malé jsou plochy v I. zóně vhodnosti pro pěstování ořešáku (Kaipr 1971).

V I. zóně vhodnosti pro pěstování hlavních ovocných druhů (kromě teplomilných meruněk a broskvoní) jsou umístěny polohy, které se rozkládají v převážné míře v Českém středohoří a také v Litoměřicko-ústěcké pahorkatině. III. zóna vhodnosti je převážně v údolí Labe a Ohře a také v nejvyšších částech Českého středohoří. Plochy II. zóny vhodnosti jsou doplňkovou plochou mezi I. a III. zónou. IV. zóna vhodnosti se v okresu prakticky nevyskytuje (Kaipr 1971).

4. Český ovocnářský agrokomples

V současné době UKZUZ⁷ Brno eviduje celkem 17 851 ha produkčních ovocných sadů, z toho plodné výsadby představují 16 632 ha. Kromě produkčních sadů eviduje UKZUZ sady ostatní (extenzivní), jejichž celková výměra dosahuje 1 219 ha (UKZUZ 2008).

Podle hustoty stromů (na 1ha) a podle úrovně hospodaření se sady dělí na intenzivní a ostatní (extenzivní). Registraci sadů provádí UKZUZ sídlící v Brně, který provozuje vlastní databáze trvalých kultur (Registr vinic, Registr chmelnic a Registr sadů) a tyto registry používají terénní pracovníci UKZUZ, zaměstnanci MZE a SZIF, kteří provádějí administraci a kontrolu dotací k některým dotačním opatřením.

Podle údajů odboru trvalých kultur UKZUZ Brno dosahuje v Česku v roce 2008 počet subjektů obhospodařujících produkční ovocné sady vedené v aplikaci „Registr sadů“ 1 202, v roce 2007 1 182, v roce 2006 1 258 (UKZUZ 2008).

Sklizeň ovoce je velmi kolísavá a závisí na mnoha faktorech, především na počasí. Například v roce 2007 byla kvalita plodů ovlivněna teplou zimou, která způsobila rozšíření některých chorob a také hmyzu. Teplé počasí v květnu naznačovalo nadprůměrnou až průměrnou sklizeň, ale velké množství plodů bylo poškozeno červnovým krupobitím. „Sklizeň ovoce z produkčních sadů v roce 2007 ve výši 143,5 tis. t, která byla oproti předchozímu roku o čtvrtinu nižší, byla nejnižší sklizní od roku 1995“ (Buchtová 2008, s. 45).

K nejvíce intenzivním formám pěstování ovoce patří pěstování pro samozásobení, které má velmi významnou pozici v českém ovocnářství. Bohužel je velmi obtížné statisticky zaznamenat rozlohu a sklizeň u této formy pěstování, možný je pouze odhad. Podle Ovocnářské unie se ročně vyprodukuje na těchto zahradách a extenzivních sadech až 250 tis. tun ovoce.

Z následující tabulky je patrná významnost ovocnářství na Litoměřicku, které má dlouholetou tradici a po moravské oblasti je severočeská ovocnářská oblast v Česku nejvýznamnější. Z tabulky je zřetelné, že Litoměřicko má znatelný podíl hrušní, které jsou pro tento region typické (např. odrůda Solanka nebo Boscova Hlavice). 38 % rozlohy angreštu se nachází na Litoměřicku a je to jediná výsadba v Ústeckém kraji. Angrešt je náročný na sklizeň a není rentabilní, tudíž jeho plocha každoročně klesá. Ořešák vlašský není v Česku příliš rozšířený, zaujímá pouze 25 hektarů a z toho 3 jsou vysázeny na Litoměřicku. Produkce

⁷ UKZUZ: Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský

i spotřeba ořechů je zajišťována převážně formou samozásobení, ale v posledních letech také dovozem.

Tabulka č. 2: Podíl jednotlivých ovocných druhů dle plochy v Česku, Ústeckém kraji a v okrese Litoměřice v roce 2008

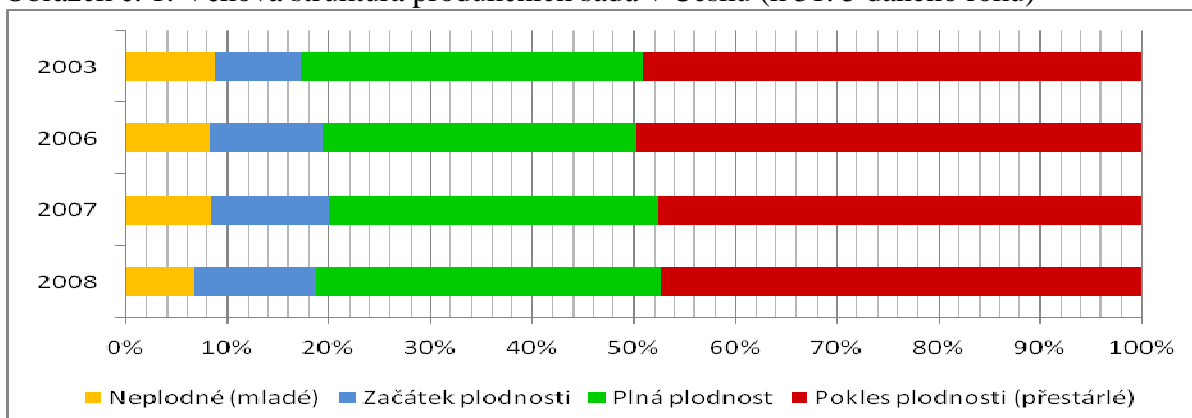
	Česko (ha)	Ústecký kr. (ha)	Litoměřice (ha)	Podíl kraje na Česku (%)	Podíl okresu na kraji (%)
Angrešt	9	3	3	38,0	100,0
Broskvoň	1045	29	16	2,8	55,1
Hrušeň	580	183	94	31,5	51,3
Jabloň	9035	1297	590	14,4	45,5
Meruňka	1426	93	59	6,5	63,9
Ořešák vlašský	25	3	3	13,7	100,0
Rybíz černý	351	32	11	9,1	33,4
Rybíz červený + bílý	1053	54	18	5,1	34,3
Slivoň	1492	124	83	8,3	66,8
Třešeň	952	93	53	9,7	56,8
Višeň	1883	174	100	9,2	57,6
Celkem	17851	2085	1031	11,7	49,4

Zdroj: BUCHTOVÁ, I. (2008): Situační a výhledový zpráva – ovoce, Mze, 74.s

Zvyšování výnosu a kvality je možné za předpokladu, že se podaří postupně **rekonstruovat naše intenzivní ovocné sady včetně zlepšení druhové a odrůdové skladby** a zavádění kapkové závlahy. „K zabránění nežádoucího stárnutí ovocných sadů je nutné každoročně vysadit 800 – 1000 ha ovocných sadů“ (Čepička 2003, s. 1). Z tohoto důvodu byl v roce 1995 vyhlášen dotační program na obnovu ovocných sadů, jehož cílem bylo podpořit zájem pěstitelů ovoce o nutnou obnovu sadů částečnou úhradou nákladů, vynaložených v roce výsadby. „V období od roku 1995 do května 2008 bylo v ČR nově vysázeno celkem 8 406 ha produkčních sadů, z toho s podporou v rámci dotační politiky státu 7 483 ha“ (Buchtová 2008, s. 48).

V roce 2008 je v ČR evidováno celkem 17 756 ha produkčních ovocných sadů, z toho plodné výsadby představují 16 632 ha. Podíl přestárklých sadů (nad 25 let stáří) v posledních letech vykazuje mírný pokles, 2007 – 2008 pokles o 0,4 %, na 47,2 %. v roce 2003 byl podíl 49 % (viz obrázek č. 1). I když graf ukazuje u přestárklých sadů rozdíl pouze 2 %, ve skutečnosti je tento rozdíl mnohem vyšší, jelikož plocha produkčních sadů stále klesá. V roce 2003 byla větší než 19 tis. hektarů.

Obrázek č. 1: Věková struktura produkčních sadů v Česku (k 31. 5 daného roku)

Zdroj: BUCHTOVÁ, I. (2008): Situační a výhledová zpráva – ovoce, Mze, 74.s

Nevyhovující věkovou strukturu má stále drobné ovoce stejně jako broskvoně, jabloně a višně. Naopak nejprůzračnější je u výsadeb švestek a slivoní a rovněž u hrušní a třešní (Buchtová 2008). Obnova intenzivních ovocných sadů je ovlivněna ekonomickou složitostí zemědělského sektoru, nejasností vlastnických vztahů k půdě v době transformace a privatizace, nedostatkem finančních zdrojů na nové výsadby a také nedostatkem geneticky pěstitelesky kvalitního výsadbového materiálu.

Odbyt a marketing je souborem činností, kterými může ovocnář významným způsobem ovlivnit rentabilitu výroby ovoce. Odbytové organizace, působící v sektoru ovoce a zeleniny, začaly vznikat přičiněním prvovýrobců od roku 1998 (viz kapitola 5.3.3).

V 80. letech minulého století byl plně zajištěn odbyt ovoce a dovoz ovoce byl v tomto období uskutečňován pouze z Maďarska a Polska. Hlavním výkupcem ovoce byla síť státního podniku Zelenina. Po rozpadu státní obchodní sítě, v roce 1990, vzniklo velké množství malých firem s ohraničeným polem působnosti, vzájemně nepropojených. V důsledku toho docházelo ke vzniku přebytků, které trh neabsorboval. Po roce 1995 do obchodu s ovocem a zeleninou vstupují obchodní řetězce, pro něž jednotliví výrobci přestávají být vhodnými partnery z důvodu nedostatečného množství sortimentu, obalové techniky i možnosti rovnoměrně pokrýt poptávku od sklizně do sklizně. Dochází k omezení odběru ovoce na zpracování. Na zhoršení stavu se samozřejmě podílí i lepší celoroční dostupnost ovoce z dovozu.

Čeští zemědělci (ovocnáři) bojují převážně s dovozem z Polska, často se jedná o nerovnocenné obchodní, daňové a dotační podmínky, s kterými čeští zemědělci nemohou soupeřit. V tomto období také neexistovala celní ani jiná omezení chránící tuzemské výrobce před dovozem.

Odbytová situace se zlepšila od roku 1998, kdy se začal realizovat program na podporu vzniku a činnosti odbytových organizací producentů ovoce a zeleniny, a to v souladu se základními principy Společné organizace trhu EU (viz kapitola 5.3.3).

Vlivem transformačních změn došlo téměř k rozpadu a zániku **zpracovatelského průmyslu** ovoce a zeleniny (mrazíren a konzerváren). Došlo ke značnému úbytku kvalitních skladovacích kapacit, což se negativně projevilo nejen na samotném pěstování, ale též na možnostech posklizňové úpravy ovoce a zeleniny.

Ve srovnání s doporučeními zdravotníků a se současným stavem spotřeby ovoce v Evropské unii jako celku, je však spotřeba čerstvého ovoce v Česku na nedostatečné úrovni, přesto, že od roku 1990 vzrostla jeho spotřeba o 20 %. Důvodem je změna spotřebitelské poptávky a trendy ve výživě. V posledních letech se jeho spotřeba pohybuje okolo 70 kg na osobu za rok.

Současně v tomto období dochází ke snižování podílu ovoce vyprodukovaného samozásobením. Avšak rozdíl nebyl vyplněn produkcí z českých sadů, ale dovozem ovoce ze zahraničí. V roce 2007 pokrývala domácí produkce ovoce spotřebu z cca 45 %. V Rakousku je soběstačnost na produkci ovoce 63 % (Kraus, Dyková 2009).

„I přesto, že čeští sadaři používají méně pesticidů než největší evropští vývozcí jablek jako jsou Belgie, Itálie nebo Polsko, jsou schopni pravidelně dodávat na trh jablka od října do dubna, supermarkety dávají přednost levnějším jablkům z dovozu. Dle statistik (Incoma Research) Češi nakupují ovoce až v sedmdesáti procentech hlavně v nákupních centrech“ (Ludvík 2008, s. 25).

Nejvíce čeští spotřebitelé nakupují ovoce a zeleninu v hypermarketech (41 %), v diskontních prodejnách (19 %), v supermarketech (12 %), v malých samoobsluhách (11 %) ve specializovaných obchodech s ovocem a zeleninou (9 %) a nejméně nakupují na tržištích (7 %). Průzkum vedený společností Incoma Research také upozornil na to, že značná část zákazníků nakupuje čerstvé ovoce a zeleninu ve stejném maloobchodním řetězci jako další potraviny (Češi nakupují ovoce a zeleninu hlavně v hypermarketech, Zemědělec 2008).

Ve **spotřebě ovoce** není ČR soběstačná. Domácí produkce pokrývá spotřebu v průměru ze 45 % a zbytek je pokrýván dovozem. Dovoz ovoce mírného pásma v posledních letech výrazně vzrostl (o 42 %). Nejvyšší úrovně dosáhl v roce 2006, v roce 2007 byl zaznamenán pokles – především z důvodu nižší evropské úrody ovoce (Buchtová, Dobiáš 2008).

Zahraněční obchod ČR ovocem je statisticky sledován od roku 1994 a vykazuje vysoce záporné saldo. V Česku celkově převažuje dovoz ovoce nad jeho vývozem, a to jak

v naturálním množství, tak i ve finančním vyjádření. Důvodem je především dovoz subtropického a tropického ovoce. Mezi další položky zahraničního obchodu této komodity patří konzervované ovoce a ovocné šťávy.

Objem vývozu ovoce pravidelně kolísá, každým druhým rokem je výrazně ovlivňován objemem vyvezených jablek, jejichž podíl na celkovém vývozu ovoce m. p. je v průměru 82,5 %. Podíl moštových jablek na objemu vyvážených jablek se pohybuje od 70 – 90 %. Na celkovém množství dovezeného ovoce m. p. se jablka podílejí v průměru 38,5 %. Na rozdíl od vývozu se jedná zejména o konzumní jablka, která představují podíl v rozmezí 90 – 97 % (Buchtová, Dobiáš 2008).

Dovoz ovoce do Česka v roce 2007 činil 533 tis. tun v hodnotě 9,3 mld. Kč. Dovoz ovoce ze zemí EU činil 61 % z celkového dovezeného objemu a meziročně klesl o 12 %. Nejvíce se do Česka dovážela jablka, mandarinky, pomeranče, banány, stolní hrozny a nektarinky. Největšími dodavateli jsou Španělsko, Itálie a Německo (Buchtová 2008).

Pro naše ovocnáře je nejdůležitější objem dovozů u jablek. Produkce ovoce v tomto roce byla velmi ovlivněna výkyvy počasí. V porovnání s předcházejícími roky má dovoz jablek stále vzrůstající tendenci, až na rok 2006, kdy bylo dovezeno téměř 80 tis. tun jablek. Důvodem byla nízká kvalita tuzemských jablek zapříčiněná strupovitostí. Důvodem je také reexport jablek z Polska přes naši republiku do Ruska, který také ovlivnil statistiku vývozu, která je v tomto roce výrazně vysoká (Buchtová 2007).

Vývoz ovoce v roce 2007 činil 128 tis. tun v celkové hodnotě 2,2 mld. Kč, což je meziroční pokles o 16 %. Tento pokles byl zapříčiněn zejména nižším vývozem jablek v důsledku nízké úrody. Export ovoce do zemí EU 25 poklesl meziročně o 22 % na 128,3 tis. tun, což představuje 99,7% podíl na celkovém objemu vyvezeného ovoce. Export směřoval především na trh Slovenska, Polska, Německa a Rakouska (Buchtová 2008).

Celková bilance zahraničního obchodu Česka s čerstvým a sušeným ovocem je stále vysoce pasivní a za posledních deset let se udržovala s malými ročními výkyvy na stejné úrovni.

Tabulka č. 3: Saldo zahraničního obchodu Česka s čerstvým ovocem

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Tis. tun	-254,0	-342,7	-303,0	-358,8	-417,9	-431,7	-364,7	-404,7
Mil. Kč.	-5 855,7	-6 682,0	-6 933,7	-6 948,0	-8 472,9	-8 055,7	-7 533,1	-7 071,8

Zdroj: BUCHTOVÁ, I. (2008): Situační a výhledová zpráva – ovoce, Mze, 74.s

5 Společná zemědělská politika

Společná zemědělská politika (CAP⁸) byla od vzniku Evropského hospodářského společenství (EHS) v roce 1958 základním pilířem evropské integrace. Při zahájení integračního procesu se Evropa potýkala s poválečným nedostatkem potravin a z toho důvodu byl kladen důraz na podporu zvýšení zemědělské produktivity, na stálou dostupnost potravin a na to, aby se zemědělství v EU stalo opět životaschopným. Dále se kladl důraz na zakládání rodinných farem, rozvíjení zemědělské výroby i v odlehlých částech regionů, zabezpečení ochrany malých zemědělských výrobců a stabilizaci důchodů zemědělců. V důsledku takto vedené politiky mělo dojít k dosažení srovnatelné životní úrovně obyvatelstva ve městech a na venkově a zabránění masovému odchodu obyvatel z vesnic do měst (Fojtíková, Liebiedzik 2008).

Počátkem 50. let v zemích Evropského společenství dochází všeobecně k obnově zemědělství poškozeného druhou světovou válkou. V tomto období byla situace zásobování potravinami v zemích budoucího ES velmi kritická.

Největší podíl na formování SZP v jejich začátcích, ale i v následném vývoji, měla Francie, která byla ze všech zakládajících zemí ES jednoznačně nejvýznamnějším producentem v sektoru zemědělství. Záměr vytvoření společného trhu se zemědělskými produkty s Francií sdílely Itálie a země Beneluxu. Německo myšlenku SZP nakloněno nebylo, jelikož podstatnou část potravin dováželo a spíše usilovalo o volný pohyb průmyslového zboží.

Francie podmínila vznik společného trhu s volným pohybem průmyslového zboží přijetím společné regulace v sektoru zemědělství. SZP se tedy formulovala na základě kompromisů mezi přístupy francouzské a německé strany a její základy byly definovány v Římské smlouvě. Po této dohodě již nic nebránilo tomu, aby mohla SZP začít fungovat v praxi (Společná zemědělská politika, www.euroskop.cz).

SZP je založena na třech hlavních zásadách. Na zásadě jednotného společného trhu se zemědělskými produkty, na zásadě preference domácích výrobků před zahraničními a na finanční solidaritě při provádění SZP. Zásada jednotného trhu znamená volný pohyb zemědělské produkce po celém území společenství. Tento princip byl realizován především odstraněním cel a národních dotací v rámci jednotlivých členů Společenství. Společný trh je jednotně řízen unifikovanými pravidly, využívá jednotné nástroje včetně společných cen,

⁸ CAP: Common agricultural policy

jimiž organizuje dílčí trhy pro jednotlivé produkty a ochraňuje domácí výrobky. Zásada preference domácích výrobků před zahraničními zajišťuje přednost zemědělských výrobků vyprodukovaných na území Společenství před levnějšími konkurenčními dovozy ze zemí mimo Společenství, tedy z třetích zemí. Přednost domácí produkce byla zajištěna uvalením dovozního cla na produkty dovážené z třetích zemí. Preference domácí produkce se týká také vývozu produktů ze zemí Společenství na trhy světové. Ceny na světových trzích jsou nižší, tudíž Společenství podporuje domácí vývozy dotacemi. Třetí zásadou je zásada finanční solidarity, v rámci kterého dochází k vyplácení dotací domácím producentům. Princip reflektuje fakt, že náklady SZP jsou hrazeny ze společných zdrojů, respektive z rozpočtu EU (Neumann 2004).

SZP byla v letech 1962 – 2006 financována pomocí Evropského zemědělského záručního a orientačního fondu (EAGGF), který čerpal ze zdrojů evropského rozpočtu, z variabilních poplatků, odvodů zemědělců za spoluodpovědnost a z daní z cukru a glukózy. Výdajová část fondu byla tvořena dvěma sekcemi (Fojtíková, Liebiedzik 2008).

„Záruční“ část (představovala asi 90 % prostředků z celkového fondu) sloužila k úhradě nákladů vyplývajících z intervenčních opatření, vývozních subvencí a od roku 1993 také k podpoře příjmů zemědělců (přímé platby). Ze záruční sekce byly také financovány agroenvironmentální opatření, zalesňování a dřívější odchody do důchodu pro zemědělce.

Část „orientační“ poskytovala spolufinancování opatření pro rozvoj venkova a opatření orientovaným na strukturální změny, zlepšování nebo regulaci podmínek zemědělské výroby. Od programového období 2007 – 2013 je SZP financována z nově zřízeného fondu EAFRD (Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova, European agrarian fund for rural development), který přejal funkce orientační sekce Evropského zemědělského záručního a orientačního fondu. Prostředky z toho fondu jsou čerpány prostřednictvím Programu rozvoje venkova.

Funkce záruční sekce Evropského zemědělského a orientačního fondu převzal Evropský zemědělský záruční fond (EAGF). Z tohoto fondu jsou financovány tzv. „přímé platby“ (Fojtíková, Liebiedzik 2008). Peněžní prostředky konečným příjemcům vyplácejí akreditované platební agentury. Pouze prostředky proplácené těmito agenturami mohou být předmětem financování SZP z EU. V Česku byl platební agenturou akreditován Státní zemědělský intervenční fond (SZIF).

5.1 Vývoj a reformy

Zemědělská politika byla brzy úspěšná. Mezi úspěchy patřil růst produktivity práce, mezi lety 1965 – 1985 téměř o 100 %, přičemž produkce stoupla o 48 % a počet pracovníků klesl o polovinu (Štein 1993, cit v: Neumann 2004). Důvodem bylo také využití mechanizace ve větší míře a zavádění chemizace. Stabilizoval se trh se zemědělskými výrobky a nedocházelo tak k náhlým výkyvům cen. Společenství dosáhlo v tomto období soběstačnosti v hlavních zemědělských komoditách (Neumann 2004).

V 80. letech v odvětvích s cukrem, máslem, hovězím masem i obilovinami nabídka produkce dosti výrazně převažovala nad poptávkou po této produkci. Nejmarkantnější rozdíly byli v sektoru cukru a másla. Také ostatní zemědělské produkty v 80. letech vykazovaly potravinovou soběstačnost až nadprodukcí (př. mléko, drůbeží maso, vepřové maso, atd.). V souvislosti s touto problematikou se v 80. letech mluví jako o horách produkce v evropských skladech. Jako pokus o nápravu byl přijat systém kvót u cukru a mléka a další opatření.

Na druhé straně se začali projevovat i negativní důsledky SZP. V důsledku nerovné dotační politiky se zvyšovaly rozdíly mezi malými a velkými zemědělskými podniky. Zvýšená produktivita práce a cenový systém zapříčinil další problém, nadprodukcí. Nadprodukcí byla vykupována a vznikaly hory zásob v evropských skladech. Financování zemědělství se v tuto chvíli stávalo neúnosné.

První zřetelné snahy o odstranění nadbytků začaly být patrné od počátku osmdesátých let. V roce 1983 navrhla komise zásadní reformu. Ta byla oficiálně formulována o dva roky později v tzv. zelené knize, která shrnovala „Perspektivy společné zemědělské politiky“ (1985). V této knize jsou stanoveny základní cíle revize SZP, které se soustředí hlavně na obnovení rovnováhy mezi nabídkou a poptávkou a na vytvoření nových prostředků na snížení produkce. K dosažení těchto cílů měly posloužit následující nástroje: kvóty, stabilizační opatření a uvedení půdy do klidu (Neumann 2004).

Byl přijat systém výrobních kvót. Na celoevropské úrovni bylo stanoveno celkové množství produkce, které se dále rozdělilo mezi členské státy a následně mezi jednotlivé výrobce. Každému výrobcí byla přidělena individuální kvóta, kterou když překročil, bylo mu od zaručené ceny sraženo penále, které dostalo název poplatky ze spoluodpovědnosti.

Tato opatření byla nejprve použita na produkci obilí, poté na produkce cukru, ovoce, zeleniny a masa. Spočívala ve stanovování maximálního objemu produkce, na který se

vztahovala garanční opatření. Jakmile se tohoto objemu dosáhlo, výroba již nebyla garantována a všichni výrobci byli penalizováni pokutou ve výši 3 až 5 % garantované ceny (Neumann 2004). Tato opatření byla zrušena (až na opatření týkající se vína a hovězího masa) v souvislosti s uplatněním reformy v roce 1992. Posledním zmiňovaným nástrojem vytvořeným v průběhu revize SZP v osmdesátých letech je dobrovolné uvádění půdy do klidu. V praxi to znamenalo platby těm zemědělcům, kteří se dobrovolně rozhodnou uvést půdu do klidu, a to na dobu pěti let. V souvislosti s tímto opatřením byli dále zemědělci podněcováni, aby odcházeli předčasně do důchodu nebo aby snižovali objem těch nejproblémovějších produkcí (Fojtíková, Liebiedzik 2008).

Úspěch reformy z 80. let byl omezený a ES pod tlakem Američanů a WTO slíbila, že začne zmenšovat ochranu trhu a snižovat vývozní subvence. V roce 1992 tedy přichází další revize SZP, jejímž cílem je snížit intervenční ceny a přiblížit tak evropské ceny cenám světovým. Podklady k této revizi byly připraveny Rayem Mac Sharrym a reforma vstoupila v platnost v roce 1993. Nejednalo se o zásadní zásah do SZP, základní principy SZP zůstaly zachovány, stejně tak jako podstata politiky státních zásahů. Jeho reforma byla postavena na třech konkrétních opatřeních.

1. plošné redukci garantovaných cen, která má zajistit větší konkurenceschopnost evropských zemědělských podniků,
2. kompenzaci těchto redukcí prostřednictvím přímých plateb,
3. zavedení doprovodných opatření vedoucích k extenzifikaci

Hlavním cílem reformy mělo být nastolení souladu mezi nabídkou a poptávkou. Postupně se měl odstranit rozdíl mezi unijní a světovou cenou zemědělské produkce, čímž nebudou nutné zemědělské dotace. Výrobci pak budou motivováni, aby zvyšovali konkurenceschopnost svých výrobků na světových trzích a přiblížily se tak tavním produkčním a cenovým podmínkám. Případné ztráty měly být nadále kompenzovány, aby se udržel životní standart zemědělců. Podpořeno bylo i jejich setrvání na zemědělské půdě a stimulece k jiným činnostem, včetně posilování krajinových a ekologických funkcí zemědělství.

Tuto reformu lze považovat za počátek dlouhodobějšího procesu. Výsledkem byla stabilizace výdajů SZP, výrazně se snížily zásoby přebytků, díky kompenzačním platbám se zvýšil příjem zemědělců, zpomalil se růst spotřebitelských cen a také došlo k snížení napětí v mezinárodním obchodu se zemědělskými produkty. Na druhé straně došlo ke zvýšení

složitosti systému SZP, došlo ke snížení nákladů na skladování produkce a cenové dotace, vzrostly ale prostředky na přímé platby a doprovodná opatření. Podpory se rozdělovaly stále velmi nerovnoměrně a to podle velikosti farem i podle jednotlivých zemí (Neumann 2004).

V roce 1999 Evropská rada v rámci Agendy 2000 rozhodla o reformě SZP, jejímž cílem bylo snížit objem prostředků vynakládaných na tuto politiku a přitom zachovat konkurenceschopnost evropského zemědělství. SZP by měla motivovat zemědělce, aby produkovali vysoce kvalitní produkty v množství, které by více odpovídalo poptávce a aby se odklonili od intenzivních zemědělských metod poškozujících životní prostředí (Společná zemědělská politika Evropské unie www.BussinesInfo.cz).

Agenda 2000 se netýkala pouze Společné zemědělské politiky, ale zabývala se také možnostmi a riziky spojených s rozšířením Unie o státy střední a východní Evropy. Před přijetím nových zemí musela být vyřešena finanční náročnost SZP, jelikož po přijetí kandidátských zemí by se finanční náročnost SZP zdvojnásobila a to by bylo pro rozpočet EU nepřijatelné. Zemědělská produkce kandidátských zemí představovala zhruba stejný objem jako produkce EU, ale vyznačovala se vyšší zaměstnaností, nižší produktivitou a nižšími cenami.

Realizace předloženého souboru návrhů zároveň měla evropskému zemědělství přinést větší konkurenceschopnost a pevnější tržní orientaci; měla vést k zásadnímu zjednodušení SZP. Zároveň měla usnadnit proces rozšíření a vytvořit podmínky k efektivnější obhajobě SZP v rámci Světové obchodní organizace. Navrhované úpravy měly farmářům přinést maximální pružnost při rozhodování o výrobě a zároveň jim měly garantovat stabilní příjmy. V budoucnu by mělo dojít k odstranění ekologicky nežádoucích pobídek obsažených v původní politice a dále by se měly podpořit postupy hospodaření na trvaleji udržitelné bázi. Podle bývalého komisaře EU pro zemědělství Franze Fischlera je cílem Agendy 2000 dát zemědělským dotacím smysl jak z hlediska zemědělců, tak z hlediska spotřebitelů a daňových poplatníků. (Vznik a vývoj Společné zemědělské politiky EU www.mze.cz)

Agenda 2000 postavila solidní základy pro nový vývoj zemědělského odvětví v EU, pokrývající všechny aspekty SZP (ekonomický, environmentální a venkovský) a je počátkem vybudování multifunkčního, trvale udržitelného a konkurenceschopného zemědělství v EU. Dlouhodobé cíle stanovené v tomto dokumentu také měly, mimo jiné, mít pozitivní dopady na kandidátské země a na budoucí generace.

V roce 2003 došlo k rozšíření reformních kroků Agendy 2000. Zemědělský producent se má díky těmto reformním krokům stále více orientovat ve svém rozhodování podle signálů trhu a požadavků společnosti (spotřebitelů) a neprodukovat komodity, o něž nemá nikdo

zájem, nebo jsou na trhu těžko uplatnitelné.

Reforma byla původně zamýšlena pouze jako střednědobá revize rozhodnutí přijatých v rámci Agendy 2000, ale stala se zásadní reformou SZP. Reagovala na témata projednávaná v rámci ujednání WTO z Doha a na stabilizaci zemědělského rozpočtu, ale také přihlédla ke zvyšujícím se požadavkům spotřebitelů na životní prostředí, bezpečnost potravin a na welfare zvířat. Reforma vedla k částečnému odpoutání přímých plateb od produkce a k přijetí systému oddělených podpor. Reforma vzala v úvahu i sociální problémy zemědělců a stanovila pravidla Cross Compliance (v ČR platné od 1. 1. 2009) v rámci systému přímých plateb a ještě více zdůraznila význam politiky rozvoje venkova. Hlavní myšlenkou bylo zajistit dlouhodobou perspektivu zemědělskému sektoru jako celku (Kraus, Dyková 2007)

Reforma přijatá v rámci Agendy 2000 již začíná nést první ovoce: produkci se daří udržovat v požadovaných mezích. Zároveň byl zachován statut EU, která je jedním z hlavních světových vývozců a dovozců zemědělských a potravinářských produktů. Reforma také dovedla zemědělce k používání udržitelných zemědělských postupů, které chrání životní prostředí a krajinu (Reforma společné zemědělské politiky www.europa.cz).

Je pravdou, že vzhledem k politické citlivosti tohoto tématu, byly vždy reformy SZP spíše "kosmetickými úpravami" než opravdovou reformou. Veškeré tyto změny lze v podstatě chápat jako první pomoc reagující vždy na nějakou konkrétní krizovou situaci, ať už se jedná o nadměrné přebytky, epidemie či tlak mezinárodních organizací. V tomto směru se dá SZP charakterizovat jako typicky francouzská - vytvořila pro privilegovanou skupinu tak příjemné podmínky, že už jí je bude jen s obtížemi brát.

V rámci reformy obsažené v Agendě 2000 podporovaná konkurenceschopnost evropského zemědělství zahrnovala i významný nový prvek – politiku rozvoje venkova, která podporovala řadu venkovských iniciativ a pomáhala zemědělcům restrukturalizovat jejich zemědělské podniky, rozšířit spektrum činností a zlepšit odbyt produktů (Vznik a vývoj společné zemědělské politiky, Ministerstvo zemědělství ČR).

Úloha evropských zemědělců není jen v tom, aby zajistili spolehlivé zásobování potravinami. Záměr na rozvoj venkova, spočívalo v podpoře modernizace venkova: úprav zemědělských struktur, v komplexnějším přístupu k ekonomickým a sociálním potřebám a k ochraně životního prostředí.

Nový směr SZP je často nazýván jejím druhým pilířem. Jeho cíle jsou od doposud praktikované SZP: vytvořit udržitelný rámec pro budoucí rozvoj venkova na základě toho, že se usiluje o jeho konkurenceschopnost, o udržení pracovních příležitostí na venkově, pro vytvoření nových příjmových zdrojů pro zemědělce a tím pro stabilizaci venkovského

osídlení. Vyznačuje se multifunkčním přístupem k úloze zemědělství, zejména orientaci na udržování venkovské krajiny a kulturního dědictví.

5.2 Zhodnocení a perspektivy evropské agrární politiky

Celkový objem prostředků, poskytovaných do zemědělství EU ve formě podpor se za posledních 20 let podstatně změnil. Docházelo ke změnám v rámci I. pilíře: došlo k odpojení plateb od produkce až po přímé platby, vyplácené v přepočtu na podnik (v ČR na hektar, na zvíře) a na druhé straně se agrární politika více orientovala na konkrétní cíle spadající pod „Rozvoj venkova“. Tento přesun prostředků z I. do II. pilíře probíhá od roku 2005. Tato změněná politika vedla k tomu, že se struktura agrárních opatření, a tím struktura podpor poskytovaných zemědělcům, se za posledních 20 let výrazně změnila, aniž by však vedla k výrazné změně úrovně podpor.

Podle Targemanna (ředitele obchodu a zemědělství v OECD), musí dojít k postupnému odstraňování cel a rušení intervenční sítě a systému kvót. Dále uvádí, že agrární politika je trvale nezbytná, a to proto, že zemědělství kromě produkce kvalitních potravin přináší celou řadu trhem neoceňovaných výkonů. Tyto výkony musí být trvale uhrazovány aktuální agrární politikou. Proto je agrární politika potřebná a neexistuje žádný důvod, který by vedl k jejímu zrušení. A neměla by být také zrušena ani z hlediska pozic OECD (Targemann cit v: Kraus, Dyková 2008).

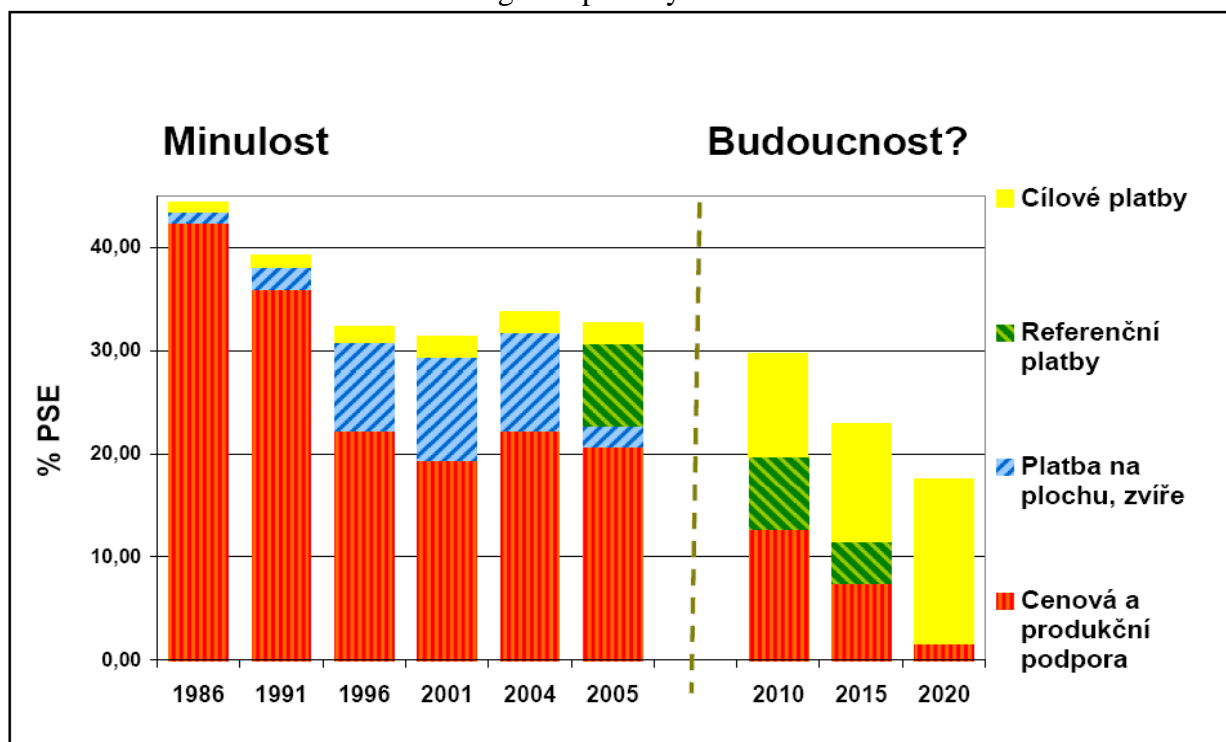
Platba na farmu (v ČR platba na plochu) bude brzy minulostí. Změna neproběhne jistě do roku 2013, kdy jsou již nastaveny podmínky pro naše i evropské zemědělce. Avšak v dalším programovém období budou tyto platby těžce prosaditelné. Zavedením plateb na farmu přineslo výhody agrárnímu trhu, ale neposilovalo konkurenceschopnost zemědělství.

Reforma SZP EU je dlouhodobý proces, který není zdaleka u cíle. Aby byla politika formulována trvale udržitelně, mělo by dojít k postupnému přechodu k cílené koncipované agrární politice ve II. pilíři (viz obrázek č. 2). S přesunem peněz do II. pilíře počítá také euro komisařka pro zemědělství a venkov M. Boel (2007) a dále uvádí, že bude dále podporována konkurenceschopnost zemědělství s důrazem na aplikaci vyšších standardů na životní prostředí, diverzitu zemědělských činností a kvalitu života na venkově.

V současné době probíhají, nebo budou probíhat jednání o SZP po roce 2013. Jsou stále „hlasitější“ požadavky na drastické snížení rozpočtu SZP. Snížením plateb zemědělcům

by mělo docházet průběžně, aby byla zajištěna platební a investiční činnost zemědělců (Boel 2007).

Obrázek č. 2: Minulost a budoucnost agrární politiky

Zdroj: Agrarische Rundschau 2007 (v KRAUS,J., DYKOVÁ,E. (2008): Perspektivy evropské agrární politiky. VUZE Praha 2008, 10 s.)

PSE (The Producer Support Estimate): hodnota hrubého ročního peněžního transferu od spotřebitelů a daňových poplatníků na podporu zemědělských producentů

5.3 Vstup Česka do EU a dotační možnosti

Do Česka směřovala pomoc z EU již od roku 1990. Pro podporu zaostávajících regionů z fondu Phare, i v rámci programů ISPA na ochranu životního prostředí a rozvoj infrastruktury a z programu SAPARD, který byl určený pro zemědělství a venkovské regiony (Majerová 2003).

Po vstupu do EU přestala předvstupní pomoc v původní podobě existovat. Úkoly jednotlivých programů Phare, Ispa a SAPARD byly převzaty strukturálními a kohezními fondy.

České zemědělství dosáhlo po vstupu do EU nepochybně lepších výsledků, a to i vzhledem k ostatním státům EU. Tento růst výkonnosti byl ale doprovázen současným poklesem rozměru českého zemědělství, který jde logicky (při nezměněné poptávce) ruku

v ruce s růstem pasivního salda agrárního zahraničního obchodu.

Protože jsme vstoupili do EU v již probíhajícím programovém období, byla naše koncepce zemědělské politiky v následujících letech rozčleněna do tří period: vstupní období (2004 – 2006), období přizpůsobení (2007 – 2010) a závěrečné období vyrovnávání (Neumann 2004). V tomto přechodném období by se naše zemědělství mělo plně adaptovat na evropský model a po roce 2013 by mělo plně využívat všechny možnosti podpor, jaké budou mít všechny členské státy.

V letech 2004 – 2006 byla možnost čerpat finanční prostředky na podporu zemědělství a venkova ze zdrojů EU:

Podpory v rámci Společné zemědělské politiky (SZP):

1. Tržní opatření v rámci SZP
2. Přímé platby (SAPS)

Podpory v rámci Společné politiky rozvoje venkova (Strukturální politika):

1. OP Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství
2. Horizontální plán rozvoje venkova

Integrovaný administrativní a kontrolní systém (IACS) je nástrojem realizace Společné zemědělské politiky, jehož institucionální zabezpečení bylo v ČR klíčové. Jedná se o jednu ze dvou nezbytných podmínek pro obdržení zemědělských podpor EU. IACS je systém vícenásobné a křížové kontroly celkových podpor, ale současně je to velmi detailní systém kontroly soustavy zemědělských dotací. V souvislosti s požadavkem na účelnou administraci žádostí o podporu a zvýšení účinnosti kontrolních struktur pro vyplácení podpor z EAGGF bylo uloženo Radou EU v roce 1992 vytvoření IACS. K podpisu smlouvy mezi Ministerstvem zemědělství ČR a zhotovitelem zakázky na celoplošné vybudování IACS v ČR - společností EKOTOXA OPAVA s.r.o. došlo dne 27. 12. 2000. Kompletně byl systém IACS v ČR vybudován v roce 2002 (www.lpis.cz 20.7.2009).

V systému IACS je vytvořen registr půdy (LPIS), který dle legislativy EU musí věrohodně evidovat půdu dle uživatelských vztahů, nikoliv podle vlastnických vztahů (viz kapitola 2.2). Evidence využití zemědělské půdy podle uživatelských vztahů slouží k ověřování správnosti údajů uvedených v žádostech, jejichž předmětem je dotace a ke kontrolám plnění podmínek poskytnutí dotace. Je vedena v digitální formě, přičemž půdní

bloky, případně díly půdního bloku jsou zobrazovány na podkladě ortofotografických map pořízených v souřadnicovém systému Jednotné trigonometrické sítě katastrální (JTSK) na základě leteckého měřického snímkování zemského povrchu (www.lpis.cz 20.7.2009).

Nedílnou součástí Integrovaného administrativního a kontrolního systému (IACS) je i jeho kontrolní systém. V rámci IACS existují dva druhy kontrol - kontrola na místě a kontrola administrativní. Při shledání nesrovnalostí se uvalují sankce. Cílem těchto kontrol je účinné ověření dodržení podmínek pro poskytování jednotlivých druhů podpor.

Dotace jsou do zemědělství aplikovány především ze Společné zemědělské politiky EU (SZP EU). Od vstupu Česka do EU (2004) se možnosti získání dotace každoročně zvyšují a zvyšuje se také výše dotace. Tyto platby výrazně zlepšily ekonomickou situaci našich zemědělců a v posledních letech jsou po dlouhé době ekonomicky stabilní. Bez dotací by ovocnářská výroba v krátké době zmenšila svůj rozměr, což by se promítlo nejen do produkce, ale také do krajiny tvorby.

Mimo evropských dotací mohou zemědělci čerpat z dotačních titulů financovaných z národních zdrojů. Nejvyšší možnosti jsou samozřejmě z Ministerstva zemědělství a dotace směřují na restrukturalizaci ovocných sadů či na vybudování kapkové závlahy. Tyto podpory jsou stanoveny na základě zákona č. 252/1997 Sb., o zemědělství (Buchtová 2008).

Další možností k získání podpory je z Podpůrného garančního rolnického fondu (PGRLF), který byl zřízen Ministerstvem zemědělství již v roce 1993. Pomohl zejména v dobách, kdy bylo nutné zajistit začínajícím subjektům výraznou garanci, aby se pro ně staly úvěry od bank dostupnou formou zajištění zejména rozšířené produkce (www.pgrlf.cz 20.7.2009).

Po vstupu Česka do EU se českým zemědělcům naskytlo široké spektrum dotací, které výrazně zvyšuje jejich roční příjem a umožňuje jim lepší postavení na konkurenčním trhu. Dotačních titulů je velké množství a jejich počet se každoročně mění a každoročně se také mění i jejich sazba (většinou na jeden hektar).

Do budoucna se očekává, že zemědělská politika projde řadou změn, které se budou týkat také českých zemědělců. Jedná se o snižování přímých plateb, uvolňování regulace trhu a větší podporu rozvoje venkova (viz kapitola 5.2). Snížení přímých plateb se do roku 2013 českých zemědělců nedotkne. Naopak dochází k postupnému navyšování přímých plateb na úroveň plateb farmářů původní evropské patnáctky (tabulka č. 5 a 6). Od vstupu Česka do EU je platba na plochu během dojednaného přechodného (do roku 2013) období postupně navyšována, až do 100 % poskytovaným žadatelům v původní evropské patnáctce.

Část podpory je hrazena přímo z prostředků EU a zbylá část vyčleněna z jiných zdrojů SZP či státního rozpočtu ČR.

Tabulka č. 4: Přehled hlavních zdrojů dotací v ovocnářství pro rok 2009

Podpora	Kdo žádá	Místo žádosti	Termín žádosti	Legislativní rámec
Restrukturalizace ovocných sadů	pěstitel	AZV	30. 9. 2009	Zákon č.252/1997 Sb. Usnesení PČR z 23. schůze ze 7. 12. 2007
Kapková závlaha	pěstitel	AZV	30. 6. 2009	
Pojištění sadů	pěstitel	AZV	31. 10. 2009	Rozhodnutí představenstva PGRLF
Garance úvěrů, úroky	pěstitel	AZV	průběžně	
Spotřební daň z nafty	pěstitel	celní úřad	měsíčně	vyhláška 48/2008 Sb.
Jednotná platba na plochu (SAPS)	pěstitel	AZV	15. 5. 2009	Nařízení vlády 47/2007 Sb.
Top-Up	pěstitel	AZV	15. 5. 2009	Nařízení vlády č. 112/2008 Sb.
Integrovaná produkce	pěstitel	AZV	15. 5. 2009	Nařízení vlády 242/2004 Sb. (v rámci HRDP)
Ekolog. ovocnářství				Nařízení vlády 79/2007 Sb. (v rámci PRV)
Program rozvoje venkova osa I.	pěstitel	Regionální pracoviště SZIF	Modernizace zemědělských podniků 9. 3. 2009 Zahájení činnosti mladých zemědělců 2. 3. 2009 Předčasné ukončení zemědělské činnosti (průběžně)	Nařízení rady ES 1698/2005
Výstavy a semináře	profesní svaz organizátor akce	AZV	30. 6. 2009	Zákon č.252/1997 Sb. Usnesení PČR z 23. schůze ze 7. 12. 2007
Operační programy odbytových organizací nebo jejich sdružení	odbytové organizace a sdružení	SZIF Praha	15. 9. 2009	Nařízení Rady ES č.2200/1996 č.1182/2007 Nařízení komise ES č.1580/2007
Dočasná podpora skupinám producentů	skupina producentů	SZIF Praha	průběžně	

Zdroj: Zpravodaj Ovocnářské unie 1/2009

AZV: Agentura pro zemědělství a venkov (dříve ZA-PU)

Tabulka č. 5: Předpokládané navyšování platby na plochu (%)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
EU	25	30	35	40	50	60	70	80	90	100
ČR	0-30	0-30	0-30	0-30	0-30	0-30	0-30	0-20	0-10	0
Celkem	25-50	30-60	35-65	40-70	50-80	60-90	70-100	80-100	90-100	100

Zdroj: Co přinese vstup do EU našemu zemědělství a venkovu, MZE ČR, 2003, 55s.

Tabulka č. 6: Reálné navyšování plateb SAPS

	2004	2005	2006	2007	2008
% přímých plateb EU 15	25	30	35	40	45
Sazba Kč/ha	1 830,0	2 110,7	2 517,8	2 791,8	3 072,7

Zdroj: BUCHTOVÁ, I. (2008): Situační a výhledová zpráva – ovoce, Mze, 77 s.

Do budoucna se očekává, že zemědělská politika projde řadou změn, které se budou dotýkat také českých zemědělců. Jedná se o snižování přímých plateb, uvolňování regulace trhu a větší podporu rozvoje venkova. Snižování přímých plateb se do roku 2013 českých zemědělců nedotkne. Naopak dochází k postupnému navyšování přímých plateb na úroveň plateb farmářů původní evropské patnáctky (tabulka č. 5 a 6). Od vstupu Česka do EU je platba na plochu během dojednaného přechodného (do roku 2013) období postupně navyšována, až do 100 % poskytovaným žadatelům v původní evropské patnáctce. Část podpory je hrazena přímo z prostředků EU a zbylá část vyčleněna z jiných zdrojů SZP či státního rozpočtu ČR. V současné době jsou dotace (přepočteno na plochu) českým farmářům na 50,5% úrovni toho co dostávají rakouští farmáři (Veleba 2009).

5.3.1 Přímé platby

Nejrozšířenější a zároveň nejdostupnější je dotace „platba na plochu“ (SAPS). Základní podmínkou pro získání dotace je evidování veškeré půdy v LPIS (Land parcel identification system). Nelze získat dotaci na půdní blok, který není evidován v LPIS. Tento geografický informační systém spravuje Ministerstvo zemědělství a aktualizace půdních bloků se provádí po konzultaci se zemědělcem na Agenturách pro zemědělství a venkov (dříve ZA-PÚ), které jsou téměř v každém bývalém okresním městě. Na těchto agenturách se také přijímají žádosti o dotace (viz tabulka č. 4). Další podmínkou pro získání dotace je minimální výměra, na kterou může být dotace poskytnuta (min. 1 ha). „Zemědělská půda, na

kteřou je požadováno poskytnutí finanční podpory, musí být na žadatele vedena v Evidenci využití půdy (LPIS) nejméně od data podání žádosti do 31. 8. kalendářního roku, ve kterém žádá o podporu. Po celé období, po které je půda na žadatele vedena v evidenci, musí být zemědělsky obhospodařována a udržována po celý kalendářní rok v souladu s podmínkami správné zemědělské a agroenvironmentální praxe“ (Příručka pro žadatele, 2008, SZIF, s. 7). Sazba za 1 ha zemědělské půdy se stanovuje až po podání žádostí a po kontrolní kampani, nejpozději do 30. listopadu. V roce 2008 byla sazba stanovena ve výši 3072,7 Kč (viz tab. č. 6) za 1 ha zemědělské půdy (www.szif.cz 10.7.2009).

„Národní doplňkové platby (Top-Up) jsou platby poskytované k jednotné platbě na plochu a jsou upraveny nařízením vlády, které stanovuje některé podmínky poskytnutí národních doplňkových plateb k přímým podporám“ (Příručka pro žadatele, 2008, SZIF, s. 9). Platba Top-Up je poskytována SZIF v několika oblastech. Podmínky pro získání dotace na zemědělskou půdu jsou shodné s podmínkami u SAPS. Ten, komu bylo odmítnuto přiznání platby SAPS, nemůže dostat ani Top-Up. Platba na zemědělskou půdu je v platnosti od roku 2008, dříve byla platba pouze na ornou půdu a ta nezahrnovala ovocné sady.

Žádosti o dotaci předchází registrace veškeré půdy, kterou zemědělec obhospodařuje, i když na ní nepobírá dotace, do systému LPIS. Při registraci žadatel dokládá užívání půdy (nájemní smlouva, vlastnictví).

Zemědělec si může připravit žádost o dotaci (dotace na agroenvironmentální opatření) doma na svém počítači po přihlášení do Portálu farmáře. PF je aplikace, která vychází z LPIS, ovšem zemědělec může vidět pouze svá data a své půdní bloky. Existují dva PF, Portál farmáře Mze a Portál Farmáře SZIF, na straně Mze farmář vidí informaci o půdních blocích a na straně SZIF farmář vidí informace o dotacích. Poté může žádost podat příslušné zemědělské agentuře, kde by mu zaměstnanci ministerstva zemědělství měli případně pomoci s případnými problémy.

Na dotaci SAPS, Top-UP a další z přímých plateb příslušné zemědělské agentury rozesílají předtištěné formuláře a žadatel si je pouze zkontroluje a případně opraví. Poté žadatel s ostatními přílohami odevzdá žádost na příslušnou zemědělskou agenturu, zpravidla do 15. května.

Povinnou přílohou je mapa půdních bloků, do které je žadatel povinen zakreslit plochu, na kterou se vztahuje příslušná žádost. Tuto přílohu si může žadatel vytvořit v aplikaci Portál farmáře a pouze vytisknout.

5.3.2 Program rozvoje venkova

Na programové období 2007 – 2013 byl pro podporu venkova schválen programový dokument Program rozvoje venkova, který nahradil OP Zemědělství a HRDP.

Existence a realizace PRV má přispět k rozvoji venkovského prostoru na bázi trvale udržitelného rozvoje, zlepšení stavu životního prostředí a snížení negativních vlivů intenzivního zemědělského hospodaření. Podporovat má i rozšiřování a diverzifikaci ekonomických aktivit ve venkovském prostoru s cílem rozvíjet podnikání, vytvářet nová pracovní místa, snížit míru nezaměstnanosti na venkově a posílit sounáležitost obyvatel na venkově (Program rozvoje venkova 2007).

Problémy venkovského prostoru mají být řešeny prostřednictvím čtyř strategických rozvojových os, vymezující základní orientaci podpor pro rozvoj zemědělství a venkova mezi lety 2007 – 2013.

- Osa I.: Zlepšení konkurenceschopnosti zemědělství a lesnictví
- Osa II.: Zlepšování životního prostředí a krajiny
- Osa III.: Kvality života ve venkovských oblastech a diverzifikace hospodářství venkova
- Osa IV.: LEADER

V rámci **osy I. Programu rozvoje venkova** je celá řada možností jak získat podporu. V opatření k modernizaci zemědělských podniků je v rámci záměrů staveb a technologií pro rostlinnou výrobu možné v ovocnářství využít: skladovací kapacity, skleníky, folníky a další speciální pěstební plochy, nosné konstrukce trvalých kultur (chmelnic, vinic a sadů), hlavní závlahová zařízení, technologie na zpracování a využití zbytkové (odpadní) a cíleně pěstované biomasy pro vlastní potřeby podniku. Kromě této podpory připadají pro ovocnáře také dotační tituly Zahájení činnosti mladých zemědělců, Předčasné ukončení zemědělské činnosti, pozemkové úpravy a další. Základní výše podpory je 40 % uznatelných nákladů. Sazba dotace se může měnit oběma směry dle splnění jednotlivých kritérií. U většiny titulů je vyhlášen termín k přijetí žádostí a to bývá většinou jen jedenkrát za rok.

Zlepšení věkové situace v zemědělství mají napomoci dotační tituly Předčasné ukončení zemědělské činnosti a Zahájení činnosti mladých zemědělců. Cílem těchto opatření, která se mohou doplňovat, je zvýšit podíl zaměstnanosti ve venkovských oblastech a zvýšit konkurenceschopnost v zemědělství. Předpokladem je, že mladí zemědělci jsou více progresivní a jsou schopní i ochotní aplikovat nové metody. Maximální částka, kterou mladý

zemědělec může získat je 40 tis. eur. Ty může investovat do rekonstrukce zemědělské stavby, za nákup půdy nebo i investovat do technologií. „Odcházející“ zemědělec může žádat o zařazení do tohoto programu po 55 let věku, pokud by splňoval všechny podmínky, dostával by tzv. zemědělský důchod, což je roční dotace (75 tis. Kč plus 4,7 tis. Kč za každý hektar předávající synovi, max. 30 hektarů).

V rámci programu rozvoje venkova, mohou ovocnáři získat podpory z agroenvironmentálních opatření (osa II.). Ovocnáři se mohou zařadit do programu integrovaná produkce ovoce nebo do ekologického zemědělství.

Ve větší míře jsou pěstitelé ovoce zařazení do podopatření integrovaná produkce. Každý žadatel se zavazuje na pětiletý cyklus, kdy má povinnosti plnit určitá agroenvironmentální opatření daná zákonem a na základě jejich splnění má nárok na úhradu vzniklých vícenákladů či ztráty na tržbách proti konvenčnímu pěstování. Do pětiletého cyklu se žadatelé hlásí jednorázově vždy na období následujících pěti let. Žádost o zařazení podávají k 15.5. Dále je nutné každoročně podávat žádost o dotace a to rovněž k 15.5. Veškeré žádosti se podávají na zemědělské agentury na formulářích vydaných Státním zemědělským intervenčním fondem (Příručka pro žadatele 2009).

Každý, kdo je zařazen do kteréhokoliv z agroenvironmentálních opatření, tedy i integrované produkce, má povinnost dodržovat v rámci celého podniku obecné podmínky, které jsou omezující převážně v oblasti použití chemických látek. Tento program je také náročnější z pohledu administrativy. Žadatel musí mimo jiné vést a sedm let uchovávat evidenci o použití hnojiv, používání chemických látek je více omezující, musí zajistit rozbor půdy a plodů na těžké kovy. Také musí vést záznamy o teplotě a vlhkosti vzduchu.

Splnění všech podmínek vyžaduje dobrou znalost legislativy, perfektní záznamní povinnost a zejména nepodceňování pravidel. Sazba dotace pro rok 2008 byla 11.468,- Kč na ha (www.szif.cz 10.7.2009).

Někteří ovocnáři mají závazky pětiletého cyklu již z HRDP (Horizontal rural development plan). Tito zemědělci mohou pokračovat v původním závazku (končí v roce 2009) nebo původní závazek z HRDP přetransformovat do Programu rozvoje venkova osy II., který je financován z fondu EAFRD (European agrarian fund for rural development).

Velký nárůst ploch ekologických sadů v minulých letech, které byly často zřejmě zakládány jen pro čerpání dotací (50 ks jedinců na hektar), přiměl dočasné uzavření titulu pro nové výsadby a stanovení některých pravidel pro stávající firmy, které již podpory čerpají. Od letošního roku tak mají nárok na podporu ekologických sadů jen ty plochy, které měly nárok čerpat dotace v roce 2007 nebo 2008 a to s tím, že musí mít minimálně 200 ks jedinců na

hektar u jádřovin, 150 ks/ha u peckovin a skořápkovin nebo 800 ks/ha u drobného ovoce. Z toho vyplývá, že není možné letos čerpat dotace na nově vysázené nebo nově zařazené plochy a také na plochy, které již dotaci čerpaly, ale nyní nedosahují předepsaný počet jedinců. Sazba dotace se však nemění a je ve výši 849 EUR na hektar (22 774 Kč/ha). Žadatel je povinen plnit podmínky dané zákonem o ekologickém zemědělství. (Zpravodaj ovocnářské unie 1/2009)

Na opáření z Programu rozvoje venkova je ve většině případů potřeba zpracovat projekt. Ten se nezpracovává pouze na poradenské služby a na agroenvironmentální opatření. Projekty lze předkládat pouze v určité, SZIF vyhlášené výzvě. I když zpracování projektu je mnohem jednodušší než projekty z jiných operačních programů, musí žádost obsahovat mnoho příloh a zpracování projektu zabere mnoho času a pro zemědělce je velmi administrativně náročný. Předkládaný projekt je posuzován podle několika kritérií, které jsou bodově ohodnocena a čím více bodů projekt získá, tím je větší šance, že projekt uspěje.

5.3.3 Společná organizace trhu

Hlavní finanční podpory do sektoru ovoce, ale také zeleniny, jsou řízeny samostatnými pravidly Společné organizace trhu (SOT) s ovocem a zeleninou, kde hlavním pilířem převodu financí jsou organizace producentů. „Plochy produkčních plodných sadů, které jsou zahrnuty do OP a SP ovoce, dosahují v současnosti 4 094,5 ha, což představuje 25% podíl na celkové výměře produkčních ovocných sadů v ČR“ (Buchtová, Dobiáš 2008, s. 11).

Jedním ze základních cílů Odbytového družstva se stala jednotná kvalita zboží, která je chápána jako trvalý proces ve všech fázích produkce, skladování, balení a expedice. Kromě toho většina členů Odbytového družstva při produkci svého ovoce pracuje v režimu tzv. integrovaného systému, který dává přednost ekologicky přijatelným metodám pěstování ovoce, minimalizuje nežádoucí vedlejší účinky agrochemikálií a klade důraz na zvýšení ochrany životního prostředí.

Pěstování ovoce a zeleniny pokryté společnou organizací trhu se podílí na celkové hodnotě zemědělské produkce Evropské unie více než 15,8 procenty. Je to mnohem více, než v případě obilnin (9,3 procent). Přesto není sektor ovoce a zeleniny považován za nejdůležitější. Je to dáno tím, že pokrývá velké množství nejrůznějších druhů, které mají každá specifická pravidla. Rozpočtové výdaje na tento sektor jsou také nižší, než by

odpovídalo poměrnému zastoupení na výrobě (Společná zemědělská politika Evropské unie 2008).

Výkonným orgánem pro opatření v rámci SOT pro sektor ovoce a zeleniny v ČR je SZIF. Finanční prostředky může SZIF vyplácet pouze registrovaným organizacím producentů (OP), sdružením organizací producentů (SOP) nebo seskupením producentů (SP), případně mezioborových organizacím, které předložily žádosti o uznání nebo plán odstupňovaného uznání. V současné době jsou řádně uznané organizace producentů (OP): CZ FRUIT, JIHOFRUKT, LITAZEL, EB Fruit, Bramko CZ, Jihomoravská zelenina a Družstvo producentů rajčat). Někteří se věnují spíše sdružení producentů zeleniny, ale v této aktivitě (SOT) EU řeší opatření ovoce a zeleniny dohromady. Seskupených producentů je v současné době pět. Rozdílná je výše dotace pro tyto organizace. V roce 2007 činila 12 mil. Kč. pro OP a 1,5 mil. Kč pro SP (Buchtová, Dobiáš 2008).

Členský podnik se zavazuje, že většina produkce konzumního ovoce bude odbavována přes družstvo a bude poskytovat družstvu informace o svých plochách, výši a kvalitě dopěstovaného ovoce. Tato družstva vznikla na stejných principech, jako působí v členských státech EU, kde základem jejich činnosti je nařízení Rady EHS č. 2 200/1996 o společné organizaci trhu čerstvého ovoce a zeleniny (Čepička 2003).

V rámci SOT jsou také vydávány dovozní licence a vývozní subvence na dovoz ovoce ze třetích zemí. SZIF také poskytuje finanční podporu na ovoce či zeleninu určenou ke zpracování.

„Reforma společné organizace trhu s ovocem a zeleninou začala v Evropské unii v roce 2007. Jejím hlavním cílem je zlepšit konkurenceschopnost producentů a jejich orientaci na potřeby trhu, zmírňovat krizemi způsobované kolísání příjmů, podporovat odbyt ovoce a tím přispívat ke zlepšování tzv. „veřejného zdraví“ jakož i podporovat metody pěstování, šetrné k životnímu prostředí“ (Kraus, Dyková 2009, s. 5).

Podle evropské komisařky pro zemědělství a venkov Mariann Fisher Boelové se potřebuje dostat odvětví ovoce a zeleniny na úroveň ostatních reforem, které jsou založeny na snaze zvýšit konkurenceschopnost a tržní orientaci evropského zemědělství (Reforma společné zemědělské politiky, Euractive).

Z pravidel vyplývá, že jediným příjemcem podpory z této oblasti mohou být operační programy organizací producentů nebo dočasná podpora skupinám producentů. Tedy ti ovocnáři, kteří jsou sdruženi do odbytových organizací, mohou využívat podpory, která má směřovat zejména na posklizňovou úpravu, zvýšení jakosti, do marketingu ovoce, k agroenvironmentálním akcím apod. Registrované odbytové organizace čerpají v rámci

svého operačního programu podporu ve výši 4,1 % z obrátu. Stejný nebo v některých případech o něco nižší objem prostředků do tohoto operačního programu musí vložit členové této organizace. Podporu mohou získat i sdružení odbytových organizací. O dočasnou podporu se může ucházet také skupina producentů, která ještě řádně neplní všechny nezbytné parametry odbytové organizace k tomu, aby těchto parametrů nejpozději do pěti let dosáhla. Prává podpora skupinám producentů od letošního roku vzrostla a v prvních dvou letech dosahuje až 10 % z obrátu za prodané ovoce členů. Navýšení této podpory má vést k větší organizovanosti pěstitelů do skupin producentů, která následně musí do pěti let přejít do statutu řádné organizace producentů (Zpravodaj ovocnářské unie 1/2009).

5.3.4 Dotace z národních zdrojů

Od roku 1995 jsou každoročně podporovány výsadby sadů v rámci dotačního titulu Restrukturalizace ovocných sadů (Mze). Žadatel může získat na výsadbu ovocného sadu jabloní, hrušní, meruněk, broskvoní, slivoní, třešní a višní s minimálním počtem jedinců 800 ks/ha částku do 200 tisíc Kč/ha, dále u všech těchto jmenovaných ovocných druhů s počtem jedinců minimálně 400 ks/ha částku až 100 tisíc Kč/ha a pak na výsadbu rybízů, malin a angreštů s počtem jedinců minimálně 3 tisíce ks/ha částku do 50 tisíc Kč na hektar. Konečná výše sazby na hektar může být snížena ze zmiňované sazby na základě počtu vysázených hektarů a objemu finančních prostředků určených pro tento titul.

Předpokládaný finanční limit na tento rok (2009) je 60 mil. Kč, to je bohužel o 13 mil.Kč méně než v loňském roce. Žadatel o dotaci musí mít, kromě obecných podmínek, doklad o vlastnictví pozemku nebo nájemní smlouvu platnou nejméně do 31. 12. 2018 se souhlasem vlastníka s výsadbou, potvrzení UKZUZ, SRS o uznání sadby resp. výskytu karanténních chorob a dále musí být členem Svazu pro integrované systémy pěstování ovoce při Ovocnářské unii ČR, na základě jejichž směrnic musí ovocný sad po dobu 10 let obhospodařovat. Vysazovat smí být jen odrůdy, které jsou vhodné pro integrované systémy pěstování ovoce. Další podmínkou je povinnost žadatele provést rozbor půdy na těžké kovy na pozemcích, kde zamýšlí provést výsadbu. Na každé tři hektary je třeba zajistit jeden akreditovaný odběr vzorku a následný rozbor. Uzávěrka přijímání žádostí je 30. 9. 2009.

Další významnou národní podporou je dotační titul Vybudování kapkové závlahy v ovocných sadech. Tato podpora je systémovým opatřením, které umožní lépe hospodařit s vodou a dává záruky pravidelné, kvalitní a vysoké sklizně. Dotační titul podporuje závlahy

i ve vinicích a chmelnicích. Podmínky jsou v základních bodech obdobné s výše zmiňovaným titulem, rovněž musí být souhlas majitele s vybudováním závlahy a nájemní smlouva minimálně do 31. 12. 2018. Žadatel k získání této dotace musí mít povolení k nakládání s povrchovými vodami. Povinnost užívat závlahu je minimálně deset let. Uzávěrka přijímání žádostí je 30. 6. 2009. Sazba dotace činí 60 tis. Kč/ha. V roce 2007 byla přiznána dotace na vybudování kapkové závlahy na 331 hektarech (Zpravodaj ovocnářské unie 1/2009).

Z dalších podpor je možné využít některé specifické podpory k ozdravování speciálních plodin. Některé podmínky se v rámci tohoto titulu mohou v průběhu roku upřesnit na základě připomínek Evropské unie. Je také možné využít prostředky na výstavy, semináře či poskytování informací o doporučených odrůdách. Tyto podpory pro pěstitele mohou čerpat profesní svazy a organizátoři seminářů.

Programy PGRLF jsou zaměřené na realizaci dlouhodobých investičních záměrů s ohledem na restrukturalizaci a zvýšení efektivity, modernizace, snížení výrobních nákladů, zlepšení jakosti a další rozvoj zemědělských subjektů.

Významnou podporou pro ovocnáře je dotace na úhradu skutečně zaplaceného pojistného na pojištění sadů proti snížení výnosu a kvality produkce vlivem krupobití. Podpora je stanovena do 50 % skutečně zaplaceného pojistného žadatelem (v roce 2007 to bylo právě rovných 50 %). Žádosti se podávají na jednotlivé zemědělské agentury a jejich součástí je smlouva s pojišťovnou a doklad od pojišťovny o výši zaplaceného pojistného. Žádosti se podávají v průběhu října a zřejmě i letos to bude v tomto termínu. Možností získat další podpory z Podpůrného a garančního rolnického a lesnického fondu je ještě několik. Je celá řada programů, o které se mohou ucházet i ovocnáři. Výhodná je zejména možnost částečné úhrady úroků z úvěrů, ale i možnost dostat podporu na nákup nestátní půdy. Vlastnictví půdy je u trvalých kultur vždy pro investora výhodou a ovocnáři by této možnosti měli více využívat. V únoru letošního roku byly vydány nové pokyny pro poskytování podpor. Také došlo ke snížení základní sazby podpory ve formě subvence části úroků z úvěru, která je nyní ve výši 3 % a pro mladého zemědělce je vyšší o + 1,0 %.

Na každý hektar ovocného sadu je možné získat částečné vrácení spotřební daně z pohonných hmot skutečně spotřebovaných za rok (Ministerstvo financí ČR). Tento způsob podpory je znám jako „zelená nafta“. K administraci této podpory je třeba mít platný výpis půdních bloků, který vydávají jednotlivé zemědělské agentury. Žádosti o vrácení spotřební daně se podávají měsíčně na příslušných Celních úřadech. Pro získání této podpory je nezbytné evidovat nákup pohonných hmot, jejich spotřebu, místo spotřeby a druh vykonávané práce

6 Ovocnářství v modelovém území

Hospodářství okresu Litoměřice je reprezentováno především průmyslovými, obchodními, stavebními a zemědělskými organizacemi. Zemědělství je zde známé svou specializací na ovocnářství, zelinářství, chmelařství a vinařství a v okrese je rovněž nejvyšší podíl soukromě hospodařících rolníků z celého Ústeckého kraje (viz následující tabulka).

V okrese Litoměřice byla v roce 2007 zaměstnanost v zemědělství 7 % z ekonomicky aktivních obyvatel. V porovnání s Českem (3 – 4 %) dokumentuje vysokou závislost Litoměřicka na zemědělství. Na Litoměřicku je vyšší podíl mladých pracovníků v zemědělství než v Ústeckém kraji i Česku (viz tabulka č. 7). Pro budoucí vývoj zemědělství to je výhodné postavení.

Tabulka č. 7: Srovnání věkové struktury ekonomicky aktivních obyvatel v zemědělství okres – kraj – Česko k 30. 9. 2007 (%)

	Celkem	do 34 (%)	35 - 54 (%)	nad 55 (%)
Česko	191 939	20,5	47,0	32,5
Ústecký kraj	8 008	21,4	47,2	31,4
Okres Litoměřice	4 835	22,8	44,9	32,2

Zdroj: Český statistický úřad (www.czso.cz 10. 8. 2009)

6.1 Přírodní podmínky

Zemědělskou výrobu, zvláště její objem a strukturu, ovlivňuje celá řada faktorů. Vedle ekonomických a sociálních předpokladů jsou důležitější přírodní podmínky. Ty představují komplex mnoha dílčích faktorů, které můžeme rozdělit do tří hlavních skupin: charakter reliéfu, půdní předpoklady a klimatické podmínky. Souhrn těchto faktorů vytváří regionálně diferencované podmínky pro pěstování plodin a pro chov hospodářských zvířat. Tyto faktory však nepůsobí izolovaně, ale společně, navzájem se ovlivňují a mnohdy se jejich účinky vzájemným působením násobí nebo případně mohou působit protikladně. Proto je třeba hledat syntetické ukazatele, které by zahrnuly celý komplex jednotlivých dílčích faktorů. Komplexních hodnocení přírodních předpokladů pro zemědělskou výrobu bylo v minulosti vypracováno několik. Syntetickými ukazateli jsou zemědělské výrobní oblasti, BPEJ, PES, produkční schopnost zemědělské/orné půdy, úřední cena zemědělské půdy (Jančák, Götz 1997).

V 70. letech byly prostorově vymezeny tzv. bonitované půdně ekologické jednotky (BPEJ). Konkrétní vlastnosti bonitovaných půdně ekologických jednotek jsou vyjádřeny pětimístným kódem. První údaj kódu vyjadřuje příslušnost ke klimatickému regionu, druhé a třetí místo stanoví příslušnost k určité hlavní půdní jednotce, čtvrté číslo vyjadřuje kombinaci sklonitosti a expozice, páté číslo kombinaci hloubky půdy a skeletivosti. Soustava BPEJ byla využita k stanovení produkční schopnosti zemědělské půdy (Götz, Novotná 1995). Produkční schopnost nejúrodnějších BPEJ je vyjádřena hodnotou 100. V okrese Litoměřice je produkční schopnost zemědělské půdy 55 – 65 bodů. To dokazuje to, že na Litoměřicku jsou výhodné podmínky pro zemědělství, ale v některých oblastech jsou mnohem lepší.

Další možný způsob hodnocení územní diference podmínek pro zemědělskou výrobu je úřední cena půdy, která byla stanovena pro všechna katastrální území v České republice (viz příloha č. 1).

6.2 Struktura půdního fondu (dle LPIS)

Tato kapitola vychází z databáze LPIS poskytnuté Ministerstvem zemědělství.

Cílem LPIS je poskytovat kvalitní data o užívání zemědělské půdy, v České republice a bezproblémové zvládnutí administrace a kontroly žádostí o zemědělské dotace (viz kapitola 2.2). Z důvodu příjmu dotací na jednotlivý půdní blok (zemědělskou kulturu) a následnou několikaúrovňovou kontrolu, jsou data z LPIS přesná a 100% aktuální.

Tabulka č. 8 dokumentuje aktuální využití zemědělské půdy. V databázi LPIS jsou zaznamenávány změny online na Agenturách pro zemědělství a venkov (AZV) při konzultaci se zemědělcem, který na danou kulturu pobírá dotace. Díky kontrolám (viz kapitola 5.3) databáze neobsahuje chyby v kategoriích jako databáze vedená ČUZK. Z tabulky opět vyplývá významnost zemědělství na Litoměřicku.

Významné postavení zemědělství na Litoměřicku dokumentuje výměra zemědělské půdy, která činí téměř 60 tis. ha, což je 58 % z celkové rozlohy okresu (viz tabulka č. 9). Tato hodnota vysoce převyšuje celorepublikový podíl zemědělské půdy (45 %). Nadprůměrné jsou všechny složky s výjimkou trvalých travních porostů. Podíl ovocných sadů na Litoměřicku je 3,5x vyšší než v Česku (viz tabulka č. 8). V okrese Litoměřice je soustředěna polovina sadů celého Ústeckého kraje.

Orná půda tvoří v současné době 32 % rozsahu státního území (okres Litoměřice 49 % rozsahu území). Její hodnota dosáhla maxima v 80. letech 19. století, po tomto vrcholu se její

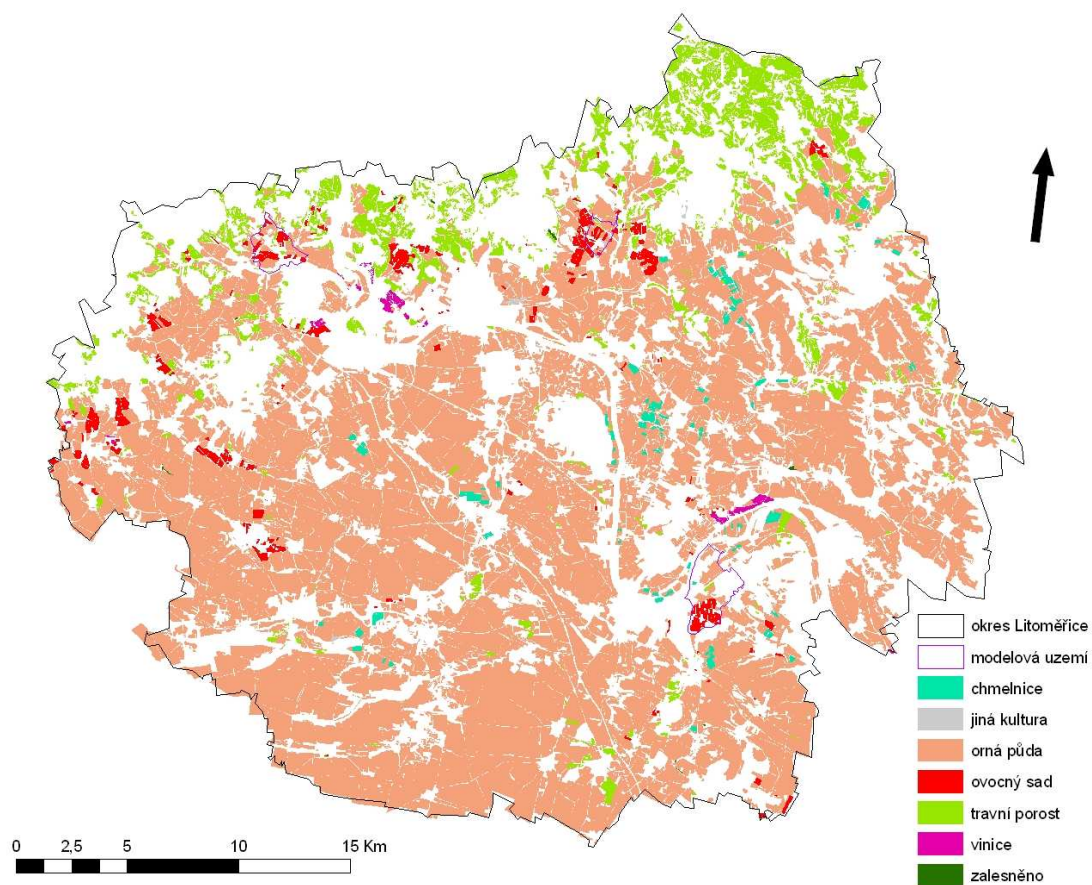
rozloha, podobně jako ve většině ostatních vyspělých zemí Evropy, soustavně zmenšuje (Bičík, Jančák 2005).

Tabulka č. 8: Využití zemědělské půdy dle LPIS v Česku, Ústeckém kraji a okresu Litoměřice (8.8.20008)

Kultura	Česko		Ústecký kraj		Okres Litoměřice	
	tis. ha	[%]	tis. ha	[%]	tis. ha	[%]
Orná půda	2559,5	72,7	152,9	70,5	51,8	86,8
Travní porost	919,7	26,1	57,7	26,6	5,8	9,7
Ovocný sad	21,3	0,6	2,6	1,2	1,3	2,1
Chmelnice	6,0	0,2	3,3	1,5	0,6	1,0
Vinice	13,5	0,4	0,3	0,1	0,2	0,3
Jiná kultura	2,5	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1
Zemědělská půda	3522,5	44,7	217,0	40,7	59,6	57,8

Zdroj: LPIS, Ministerstvo zemědělství ČR, Odbor Centrální pracoviště registrů.

Obrázek č. 3: Využití zemědělské půdy dle LPIS v okrese Litoměřice (8. 8. 2008)

Zdroj: Ministerstvo zemědělství ČR, Odbor Centrální pracoviště registrů

6.3 Vývoj využití ploch na Litoměřicku

Půda je jednou ze základních složek životního prostředí a zároveň základním výrobním prostředkem v zemědělství. Změny ve využití půdy mohou způsobit větší ekologickou zranitelnost a i horší ekologickou situaci (Jeleček 1995).

V této kapitole se zaměřuji na komparaci dlouhodobého vývoje využití území v okrese Litoměřice s hierarchicky vyššími celky. V dalších částech se zabývám změnami využití půdy v jednotlivých časových intervalech se zaměřením na trvalé kultury a ovocné sady.

Sledované tři periody (1845 – 1948, 1948 – 1990, 1990 – 2000) dokumentují tři výrazně politicky, sociálně a ekonomicky rozdílné epochy ve vývoji interakce příroda – společnost, jejichž odrazem je struktura ploch v Česku. Podrobněji se zabývám změnami struktury ploch v SUJ (srovnatelná územní jednotka) okrese Litoměřice se zaměřením na trvalé kultury a ovocné sady.

6.3.1 Období 1845 – 1948

Začátek studia změn vývoje využití ploch spadá do období, po kterém došlo k rozmachu kapitalismu v zemědělství a také k výrazným společenským i hospodářským změnám (zrušení poddanství, industrializace, zánik úhorů). Celé sledované období bylo ovlivněno zemědělskou revolucí, která vrcholila v 80. letech a je charakterizována zejména přechodem od úhorového ke střídavému hospodářství.

Období 1845 – 1882 je období zemědělské revoluce, charakteristické přeměnou od extenzivních forem zemědělství k intenzivním s výrazným nárůstem orné půdy. „Na zvýšení intenzity zemědělství se podílelo zrušení roboty v roce 1948, ale hlavně uplatňování nových výrobních postupů a rozšiřování odborných znalostí mezi zemědělci“ (Majerová, 1998 s. 106). K rozvoji efektivity zemědělství přispělo nejen rozvoj industrializace a vyšší míra urbanizace, ale také agrární krize 80. let vyvolaná konkurencí levného amerického obilí (Jeleček 1995).

Vývoj využití půdy do 20. let byl ovlivněn 1. světovou válkou a také pozemkovou reformou z roku 1919, která znamenala zvětšení obhospodařované plochy pro malovýrobce. Pozemková reforma vyvolala růst ploch orné půdy, který pokračoval až do poválečného období a naopak docházelo ke snížení rozlohy ploch luk a pastvin (Jeleček 1995).

Kategorie trvalých kultur zahrnuje chmelnice, vinice, zahrady a ovocné sady. V 19. století fyzický ráz detailních kategorií trvalých kultur měl zcela jiný charakter než dnes.

Zahrady byly téměř 100% užitkového charakteru, z velké části se na nich pěstovaly ovocné stromy, které de facto představovaly extenzivní pěstování ovoce. Byly upřednostňovány vysoké podnože, a tím ovocné stromy představovaly druhou kulturu. Sad byl současně využíván jako orná půda, nebo také louka či pastvina. Na začátku 20. století se již projevovaly snahy o zlepšení stavu českého ovocnářství, začaly se prosazovat nové pěstební a zpracovatelské metody.

Přestože je období 1845 – 1948 časově nejdelším, změny využití ploch jsou velmi mírné. Z následující tabulky je patrné, že v tomto období došlo k minimálním změnám jak v okrese Litoměřice, tak na celém území Česka. Avšak musíme vzít v úvahu fakt, že se jedná o celé jedno století a mohlo dojít ke zkreslení údajů, během tak dlouhého časového úseku mohlo dojít k anulování některých změn.

Na obrázku č. 5 je zřetelný SJ gradient, kde v severní části okresu, které tvoří České středohoří, je vyšší podíl TK vyšší než v jižní části, která je typická vysokým procentem zornění. V jižní části okresu je půda velmi kvalitní a dosahuje nejvyšších cenových hodnot.

Překvapující je snížení TK v severním ovocnářském regionu a zvýšení TK v jižní části okresu. Důvodem by mohlo být zničení a následné vykloučení sadů po mrazové kalamitě, která zasáhla celé Česko v roce 1929. V důsledku světové hospodářské krize a 2. Světové války nedošlo k původní obnově ovocných stromů. Nárůst trvalých kultur v okolí Roudnice nad Labem je způsobeno výstavbou chmelnic, výsadbou sadů a také vinic. V katastru Vědomice se, z trvalých kultur, pěstoval pouze chmel, ale v katastru Kyškovic byly významné plochy vinic i sadů. V Dobříni a Židovicích byly v roce 1945 zaznamenány pouze plochy chmele, ale do roku 1948 byl zaznamenán vysoký nárůst trvalých kultur. V obou katastrech se pěstují převážně višně, třešně, švestky a meruňky a v obci Židovice je stále v provozu palírna ovoce.

Po první světové válce dochází k rozvoji ovocnářství. Začínají se zavádět nové technologie, zakládají se ovocnářské organizace. V roce 1934 proběhla první přednášková ovocnářská konference (viz kapitola 3.1). Toto rozšíření a ovocnářství není ve statistice viditelné, jelikož v dalších letech byly sady negativně ovlivněny mrazovou pohromou a samozřejmě se na nich také projevila 2. světová válka a její důsledky.

„Výměra trvalých kultur od roku 1845 soustavně rostla, a to v důsledku výstavby domů pro nové obyvatelstvo, jehož počet se do 2. světové války rychle zvyšoval“ (Jeleček, 1999, str. 7).

Tabulka č. 9: Index změny v Česku, Ústeckém kraji a okresu Litoměřice

	1845–1948	1948–1990	1990–2000	1845–2000
Česko	4,81	11,34	1,91	14,35
Ústecký kraj	2,58	17,61	3,52	18,52
okres Litoměřice	3,11	10,6	0,38	10,24

Zdroj: databáze LUCC

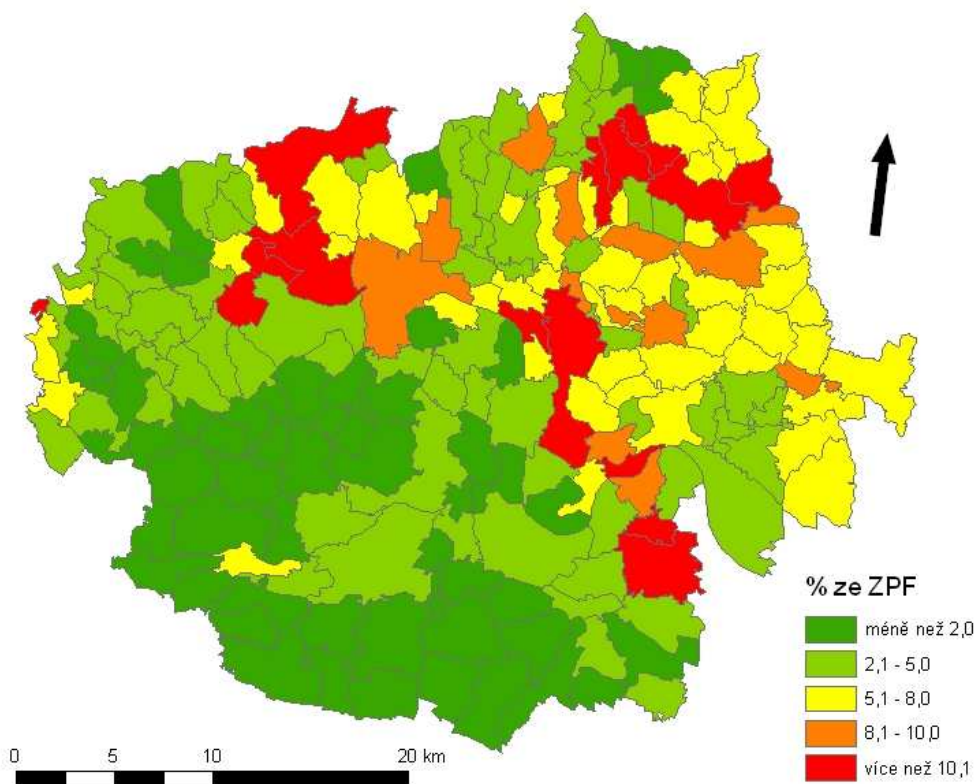
Index změny vyjadřuje, na kolika procentech rozlohy došlo ve sledovaném období k jakékoliv změně ve využití půdy

Tabulka č. 10: Půdní fond v okresu Litoměřice v letech 1845 – 2000

	1845		1948		1990		2000	
	tis. ha	%	ha	%	tis. ha	%	tis. ha	%
Orná půda	70,7	85,3	72,0	87,8	61,3	81,7	61,0	81,5
TK	3,5	4,2	3,5	4,3	6,4	8,6	6,1	8,1
TTP	8,7	10,5	6,4	7,9	7,3	9,7	7,3	9,8
ZPF	82,8	100,0	82,0	100,0	75,1	100,0	74,8	100,0
ZPF	82,8	79,0	82,0	78,3	75,1	71,6	74,8	71,3
celkem	104,8	100,0	104,8	100,0	104,8	100,0	104,8	100,0

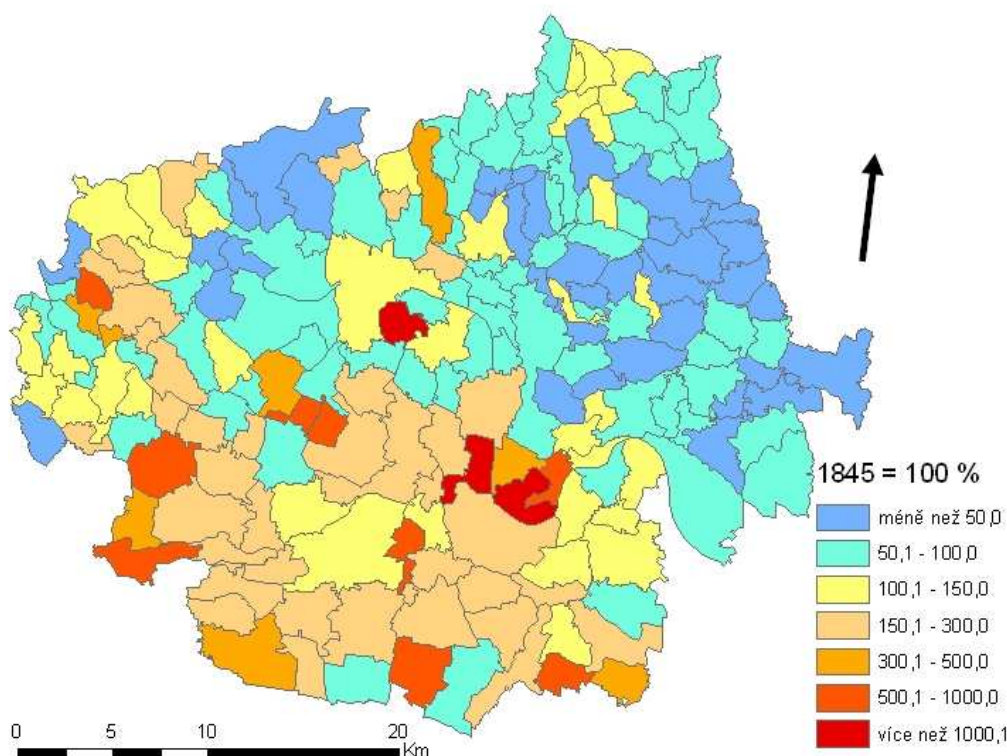
Zdroj: databáze LUCC

Obrázek č. 4: Podíl trvalých kultur ve SUJ v okresu Litoměřice v roce 1845

Zdroj: Databáze LUCC UK

Obrázek č. 5: Index vývoje trvalých kultur v SUJ okresu Litoměřice v letech 1845 - 1948

Zdroj: Databáze LUCC UK

Tabulka č. 11: Index vývoje jednotlivých kategorií v okresu Litoměřice v letech 1845 – 2000

	OP	TK	TTP	ZPF
1845 – 1948	102,0	100,9	74,3	99,3
1948 – 1990	85,1	182,4	113,4	91,5
1990 – 2000	99,4	94,0	99,8	99,6

Zdroj: databáze LUCC

6.3.2 Období 1948 – 1990

Změny ve využití půdy a zejména úbytek orné půdy byly v tomto období způsobeny především rozsáhlou investiční výstavbou v průmyslu, zemědělství, dopravě a také rozmachem těžby uhlí (Jeleček 1995). Pokles rozlohy orné půdy byl zbrzděn vydáním zákona v roce 1976, na jehož základě byla zemědělská půda chráněna. Vyjmutí půdy ze zemědělského půdního fondu a její převedení na jinou formu využívání bylo možné pouze za úhradu (Bičík, Jančák 2005).

Index změny (Tabulka č. 9) dokumentuje, na kolika procentech rozlohy došlo

k jakékoliv změně ve využití ploch a dokazuje, že v tomto období byly zaznamenány největší změny ve využití půdy. V porovnání s Ústeckým krajem není změna na Litoměřicku tak markantní, jelikož zde nedošlo k rozsáhlé těžbě a rozmachu těžkého průmyslu jako v ostatních částech Ústeckého kraje.

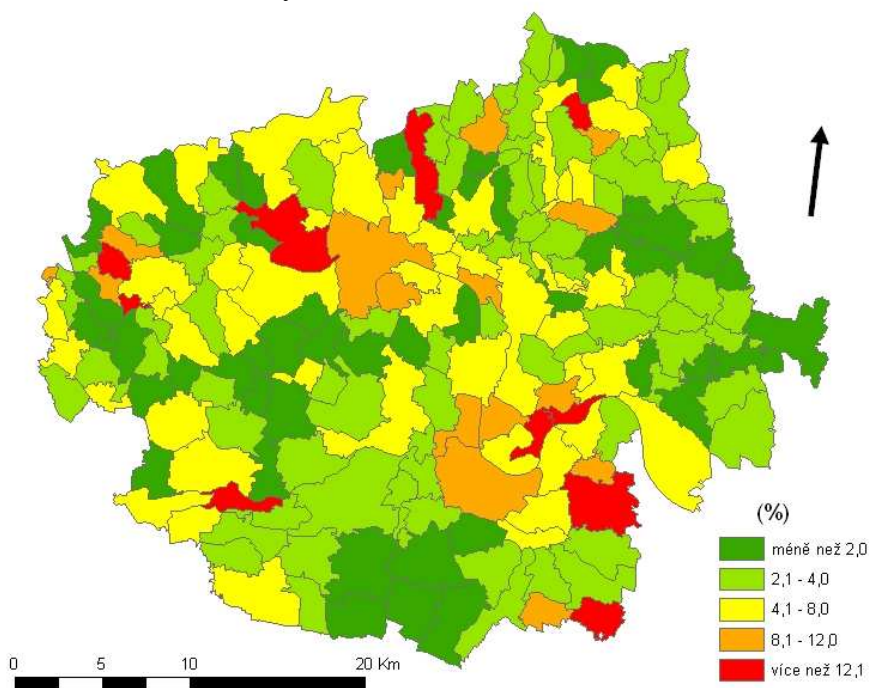
Dle indexu vývoje (tabulka č. 11) se zvýšil podíl trvalých kultur téměř dvojnásobně. Již v první polovině 20. století byly založeny výzkumné ovocnářské organizace a byl celkově řešen zoufalý stav ovocnářství, technologie a také sadů, které byly téměř všechny přestárlé.

Vysoký podíl trvalých kultur v roce 1990 je ovlivněn také zvyšováním rozlohy zahrad, které souvisí s výstavbou rodinných domů v suburbálních zónách a na vesnicích.

V důsledku odsunu německého obyvatelstva zůstala řada zemědělských usedlostí a zemědělské půdy opuštěna. Noví obyvatelé většinou neměli se zemědělstvím zkušenosti a po kolektivizaci zemědělství, po roce 1948, většina půdy i sadů přešly do rukou družstev či státních statků. V 50. letech byly ovocné sady ve velice špatném stavu, uvádí se, že až 80 % stromů bylo velmi přestárlých (Líska 1981).

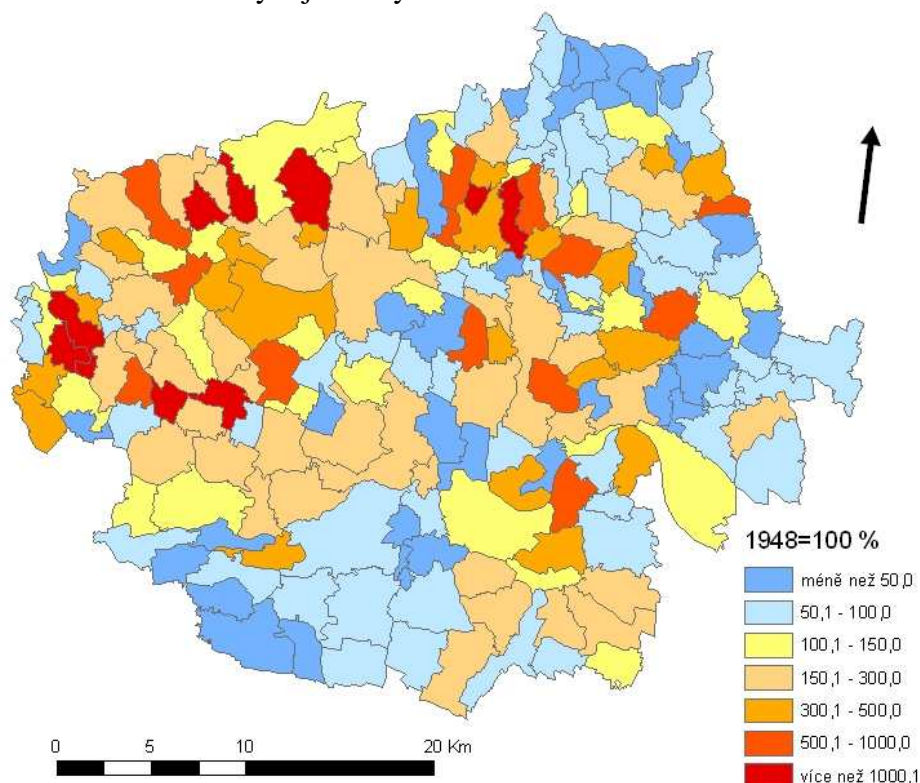
Od 50. let ovocnářství stagnovalo. Vyvstávaly problémy s rentabilitou, nedostatkem skladovacích prostor, nadbytkem přestárlých extenzivních sadů a nedostatkem mechanizace. V tomto období české zemědělství zaostávalo nejen za světovým ovocnářstvím, ale také za ostatní zemědělskou produkcí.

Obrázek č. 6: Podíl trvalých kultur v SUJ v okrese Litoměřice v roce 1948

Zdroj: databáze LUCC

Obrázek č. 7: Index vývoje trvalých kultur v SUJ okresu Litoměřice v letech 1948 – 1990

Zdroj: databáze LUCC UK

6.3.3 Období 1990 – 2000

Perioda 1990 – 2000 představuje období transformace od centrálně plánovaného hospodářství k tržní ekonomice, spojené s významnými procesy restituce a privatizace, které podnítily závažné změny ve struktuře ploch. Z pohledu statistiky vývoje využití ploch nedošlo k tak razantním změnám jako v období předešlém, ale to je částečně způsobeno chybovou evidencí využití ploch. Hlavní hybnou silou změn využití půdy v Česku byly v tomto období ekonomické síly (konkurence, obnova volného trhu se zemědělskými produkty), které byly ovlivněné restitucí pozemkového majetku, transformací zemědělských družstev a státních statků nebo privatizací (Kunstová 2005). Problémy zemědělství v tomto období byly umocněny změnami a zánikem zpracovatelského potravinářského průmyslu.

Dle indexu změn (tabulka č. 9) nedošlo v okrese Litoměřice téměř k žádným změnám ve využití půdy. Proces transformace zemědělských podniků a restituce půdy způsobil snížení intenzifikace zemědělství.

Změny ve využití půdy byly mnohem razantnější, než uvádí oficiální statistika, což je způsobeno menší kázní majitelů půdy z hlediska hlášení přesunů ploch mezi kategoriemi

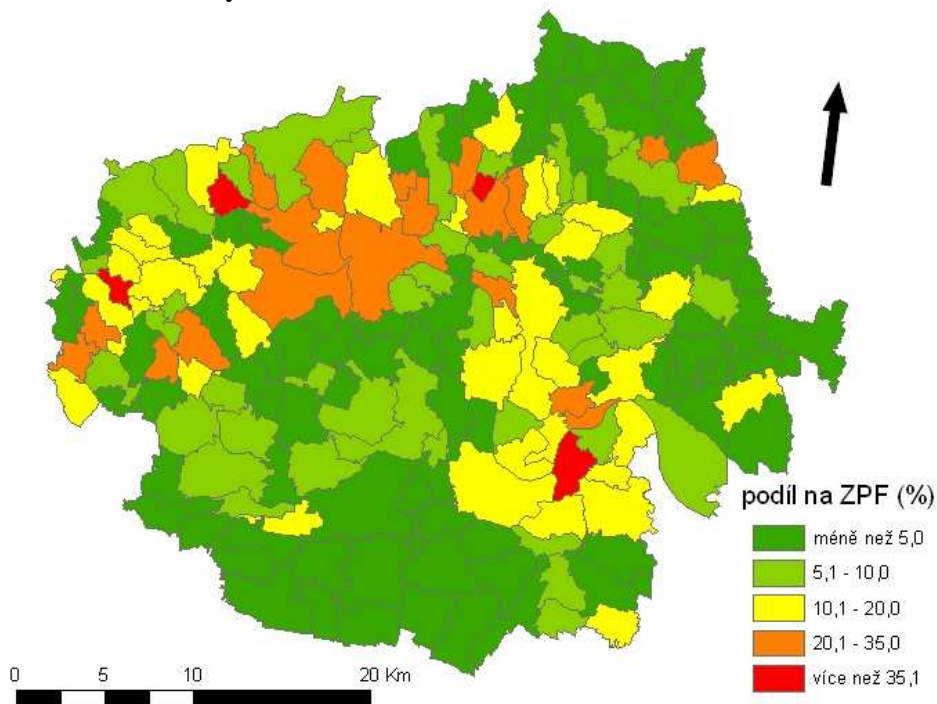
(Bičík, Jančák 2005). Všeobecně se dá říci, že v tomto období dochází k zvětšení podílu TTP a lesní půdy (Česko).

Na Litoměřicku se snížila plocha ZPF a také plocha sadů a orné půdy, naopak se zvětšila plocha trvalých travních porostů (TTP). Litoměřicko patří k intenzivně využívaným oblastem nedošlo k tak velkým změnám jako v jiných částech Česka.

V roce 1990 je plocha trvalých kultur (sadů) největší. Ke snižování ploch chmele nedocházelo tak dramaticky jako u sadů, k rušení vinic nedocházelo téměř vůbec. V SUJ Těchobuzice byl podíl v roce 1990 dokonce 60 % (ze ZPF), 53 % z celého území (příloha č. 8). V Těchobuzicích byla ovocnářská šlechtitelská stanice. Avšak v restitucích dostali pozemky původní majitelé. Sady, skleníky a další pozemky určené k šlechtění přestaly sloužit svému účelu.

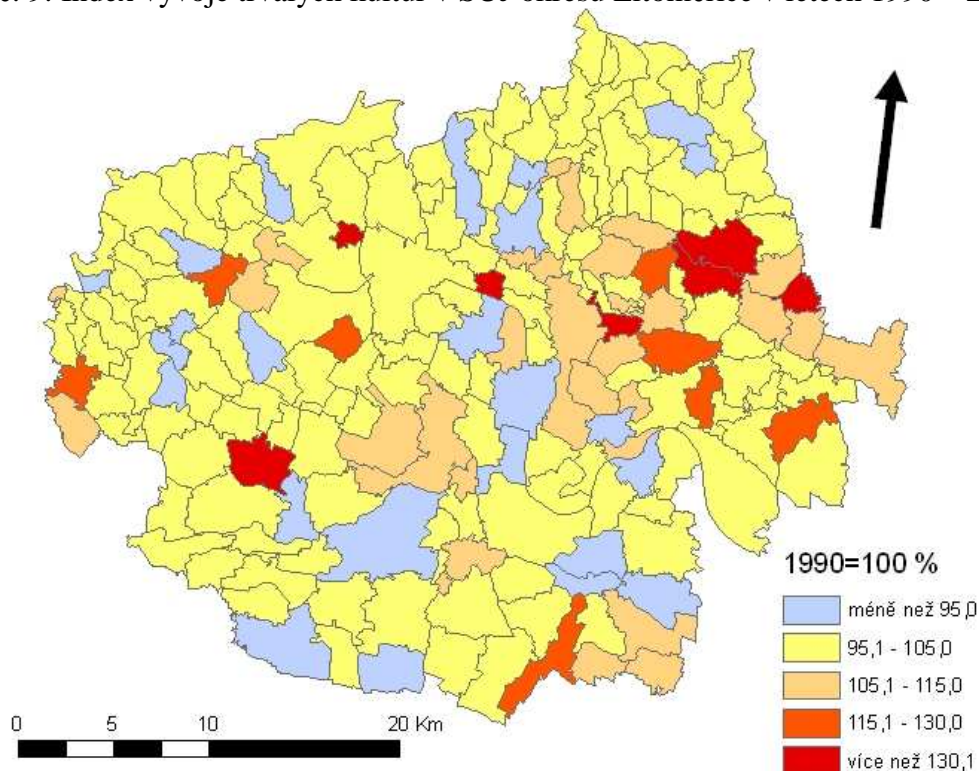
Dle indexu vývoje v jednotlivých SUJ nejsou viditelné významné změny, dle evidence dochází ke stabilizaci využití půdy a pouze v několika oblastech dochází ke zvýšení ploch trvalých kultur. Zvýšení podílu trvalých kultur v SV části okresu je způsobeno výstavbou chmelnic. V tomto období nedošlo k žádné nové výsadbě sadů. De facto celé toto období je ve znamení transformace podniků, zvláště řetěz pěstování ovoce a odbytu ovoce se tvořil celý znovu.

Obrázek č. 8: Podíl trvalých kultur v SUJ v okresu Litoměřice v roce 1990

Zdroj: databáze LUCC UK

Obrázek č. 9: Index vývoje trvalých kultur v SUJ okresu Litoměřice v letech 1990 – 2000

Zdroj: databáze LUCC UK

Od roku 1990 došlo v okresu Litoměřice k poklesu zemědělské půdy o 0,4 %. Také podíl orné půdy se snížil o 0,6 %. Orná půda tvoří v současné době bezmála 40 % rozsahu státního území (okres Litoměřice 46 % rozsahu území). Její hodnota dosáhla maxima v 80. letech 19. století a po tomto vrcholu se její rozloha, podobně jako ve většině ostatních vyspělých států Evropy, soustavně zmenšuje (Bičík, Jančák 2005). Naopak se zvýšil podíl travních porostů a vodních ploch. Došlo také k většímu zvýšení podílu zastavěných ploch. To souvisí s procesem suburbanizace, která se v České republice projevuje v posledním desetiletí. Oblast Litoměřic a převážně okolí Roudnice nad Labem můžeme považovat za suburbanistický region v zázemí Prahy. V těchto oblastech dochází k masové bytové výstavbě a výstavbě luxusních rodinných domů, do kterých se stěhují obyvatelé z Prahy.

6.3.4 Vývoj ploch ovocných sadů

V předcházejících kapitolách mohlo dojít, při hodnocení vývoje trvalých kultur, ke zkrácení a ovlivnění významu sadů, chmelnic nebo vinic vzrůstající plochou zahrad.

V současnosti je rajonizace ovocných sadů, chmelnic a vinic téměř 100% rozdělena do jednotlivých oblastí okresu a na úrovni obce či katastrálního území je snadné definovat, o jakou detailní kategorii trvalých kultur se jedná. Avšak v roce 1845 a 1948 nebylo možné ze souhrnné hodnoty trvalých kultur detailní kategorii určit. V 1. polovině 20. století a především v období socializace došlo k rajonizaci jednotlivých zemědělských kultur a ke specializaci zemědělských podniků. Naproti tomu se měnil charakter vesnických zahrad, kdy se z produkčních, většinou ovocnářských ploch, stávala plocha na rekreaci a místo funkce produkční zastávala stále častěji funkci estetickou.

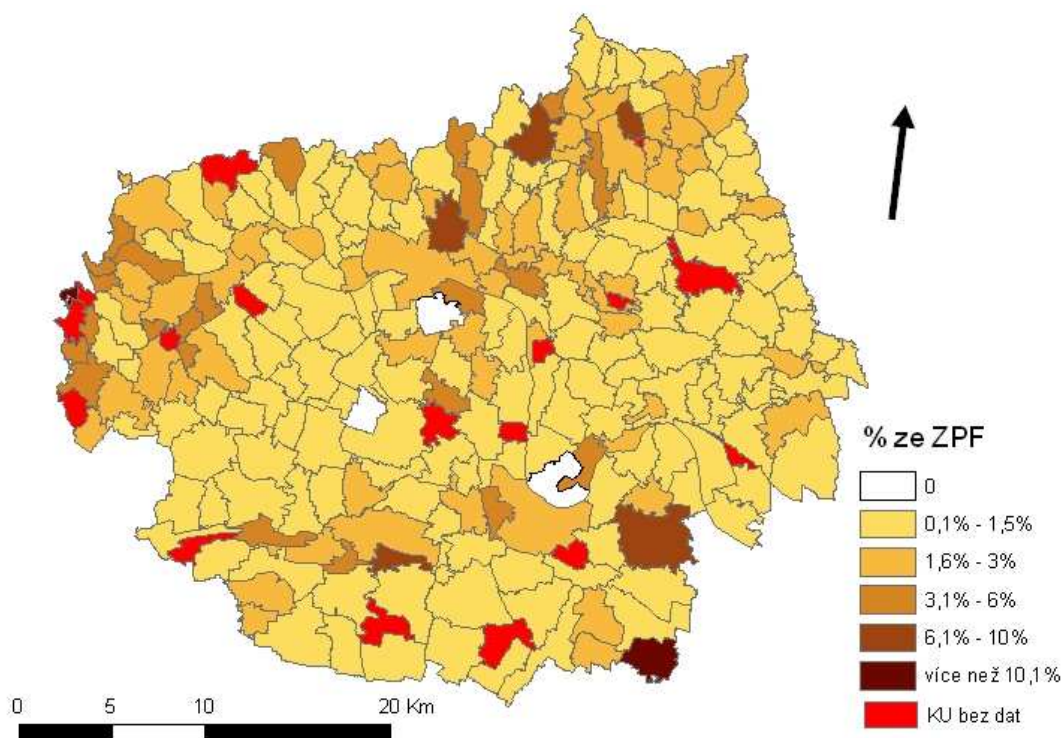
Pro hodnocení vývoje ovocných sadů jsem se v této kapitole snažila oprostit od ovlivnění jinými kategoriemi. V předešlých kapitolách jsem využívala data za SUJ, data za detailní kategorie trvalých kultur se mi podařilo získat za katastrální území. Z důvodů vývoje hranic katastrálních území mohou být data méně přesná, ale pro svůj účel by měla být dostačující.

Z následujícího obrázku je patrná roztržitost pěstování ovocných stromů v roce 1845 v okrese Litoměřice. Větší intenzita sadů je zřetelná v oblasti Českého středohoří, především severně od Litoměřic. Kromě oblasti Českého středohoří bylo ovoce pěstováno také v zázemí Roudnice nad Labem, v obci Kyškovice, Bechlín a Horní Beřkovic. Pozitivní vliv na rozvoj ovocnářství v těchto oblastech jistě měla blízkost trhů, jak místních (Roudnice nad Labem, Litoměřice, Ústěk), tak blízkost Prahy, pro České středohoří blízkost Německa. Do Německa bylo ovoce převáženo lodní dopravou po Labi.

V roce 1990 jsou v rozloze ovocných sadů stále dominantní oblasti Českého středohoří a zázemí Roudnice nad Labem (viz obrázek č. 11). Na rozdíl od roku 1845 je významná v rozloze sadů také oblast Libochovicka (JZ okresu).

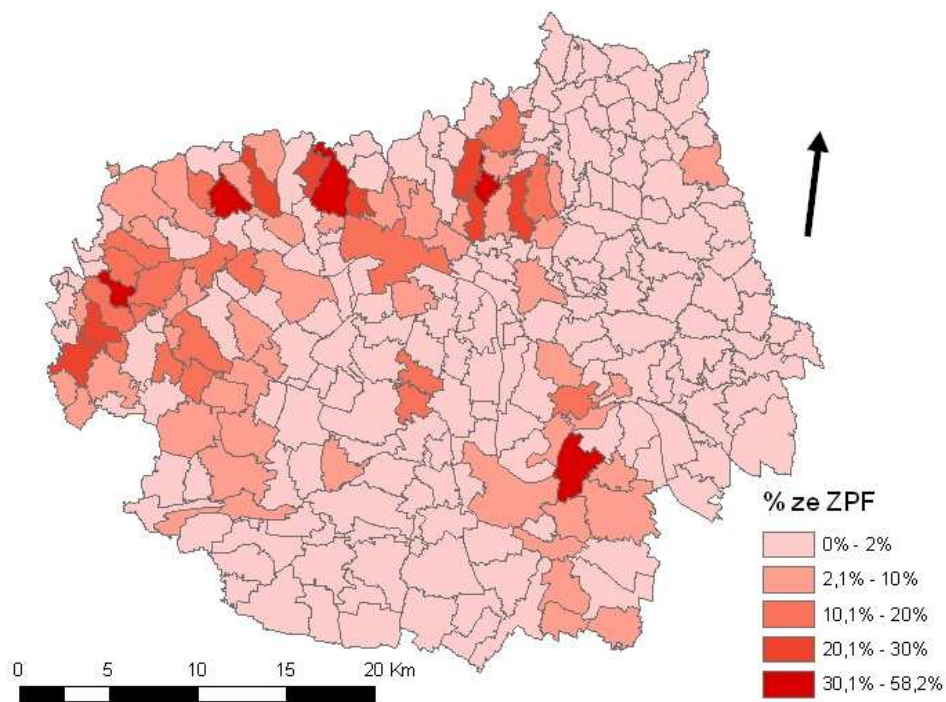
Zřetelná je také vyšší intenzita rozlohy sadů v jednotlivých katastrálních územích. V polovině 19. století dosahoval podíl sadů na ZPF max. 10 %, v roce 1990 dosahuje podíl rozlohy i 20 – 30 %. Maximální podíl je téměř 60 % ze ZPF (Těchobuzice). Příčinou byly již zmíněné zásahy do zemědělské výroby a to především v období 2. poloviny 20. století (viz kapitola 3.1).

Obrázek č. 10: Podíl rozlohy ovocných sadů na ZPF v katastrálních územích okresu Litoměřice v roce 1845

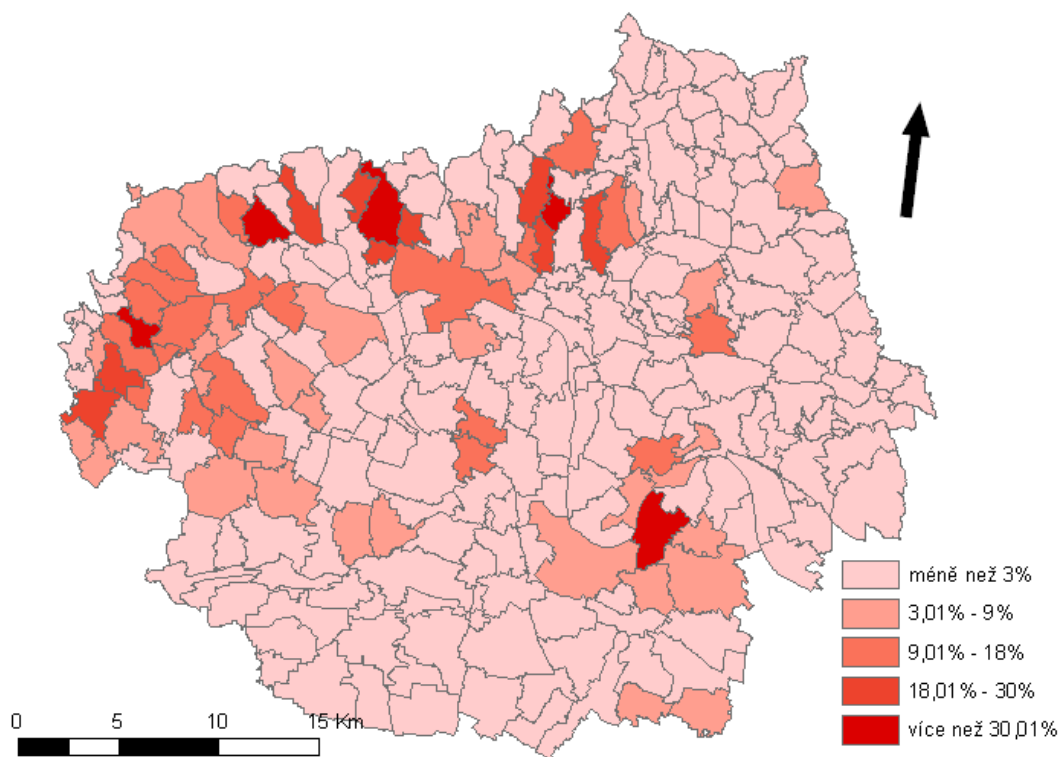
Zdroj: Český úřad zeměměřický a katastrální (www.archivnimapy.cuzk.cz 10. 8. 2009)

Obrázek č. 11: Podíl rozlohy ovocných sadů na ZPF v katastrálních územích okresu Litoměřice v roce 1990

Zdroj: Databáze Úhrnné hodnoty druhu pozemku za okres Litoměřice 1990

Obrázek č. 12: Podíl rozlohy ovocných sadů na ZPF v katastrálních územích okresu Litoměřice v roce 2009

Zdroj: data poskytl Český úřad zeměměřický a katastrální v Litoměřicích

6.4 Vliv zemědělství na život na vesnici

Období kolektivizace a socializace neovlivňovalo pouze zemědělství, ale mělo dopady na celou socioekonomickou sféru vesnice (Chlubný 2006). Komplexní transformace struktur po roce 1948 znamenala pro život na vesnici téměř stejný šok, jako období privatizace po roce 1989. V roce 1948, v některých částech již v roce 1939, došlo k přerušení vztahu k půdě u jednotlivých zemědělců, kdy do té doby byl výlučně, zemědělec majitelem své obhospodařované půdy. Po roce 1948 vznikají statní statky a JZD většinou se sídly v zabavených budovách vystěhovaných hospodářů. Do té doby byly statkáři dominantními postavami na vesnici. Po vzniku JZD tuto úlohu přebírá předseda družstva.

Jak již bylo uvedeno výše, současné rozmístění většiny ovocných sadů pochází z intenzivní výsadby ze 70. let. Některá JZD se na ovocnářství zaměřovala více, jiná družstva měla ovocnářství jen jako přidruženou výrobu.

Ovocné sady na první pohled ovlivňují vesnici krajinně. Sady jsou sázeny na mírných kopcích a speciálně v oblasti Českého středohoří dotváří obraz krajiny. K této oblasti krajinný pokryv ovocnými sady neodmyslitelně patří.

V období socializace, kdy téměř 100 % obyvatel vesnice bylo zaměstnáno v družstvu, byl chod vesnice orientován podle sklizně jednotlivých plodin. Mezi největší „atrakce“ a tradice venkova a zemědělství patřily dožínky a dočesná. Života na vesnici a převážně pro zemědělce probíhá v kruhu s každoročně opakujícími činnostmi, které nelze vynechat.

V současné době tyto oslavy zemědělci nepořádají. Důvodem je roztržitost zemědělských podniků a odlišné termíny konce žní či česání ovoce a chmele. V loňském roce byly pořádány Ústeckým krajem první celonárodní dožínky (Vrcholí přípravy na první krajské dožínky v Peruci www.kr-ustecky.cz). Tato akce měla spíše marketinkový a předvolební podtext a neměla téměř nic společného s tradičními bývalými dožínkami.

Průběh žní, česání chmele a česání ovoce ovlivňuje vesnici (obec) především potřebnou vyšší mírou ohleduplnosti od ostatních obyvatel, jelikož používané stroje často značně komplikují silniční dopravu a uvnitř obce způsobují i značný hluk. Například česání chmele probíhá i v průběhu noci zhruba 2-3 týdny.

Dle starostky Aleny Krobové z Liběšic jablečná tradice oživuje obec i v současné době. Obec každoročně pořádá „Slavnost květů“, což je jízda po okolních vesnicích s hudbou a jablečnými pochoutkami. „Je to naše drobná pocta krásným stromům a bývalým zakladatelům“ (Knobová cit v: Strom plný záhad 2008, s. 2).

Procesy v českém zemědělství se v období let 1989 až do současnosti projeví ve výrazném snížení zaměstnanosti v zemědělství. Zaměstnanost v zemědělství na Litoměřicku se snížila o téměř 60 % (1991 – 2001), přičemž nejdynamičtěji probíhalo snižování zaměstnanosti v letech 1991 a 1992. Na to měla z části vliv statistická evidence. Počet pracovníků v zemědělských družstvech (před rokem 1989) představoval i zaměstnance přidružených výroby.

V roce 1991 pracovalo v zemědělském sektoru na území litoměřického okresu téměř 10 tisíc osob reprezentujících necelých 16 % zaměstnaných. Z porovnání s celorepublikovým průměrem (7 %) vyplývá vysoká závislost Litoměřicka na zemědělství. V roce 2007 to bylo už jen necelých 5 tisíce osob, které představují pouze 7 % všech ekonomicky aktivních. Avšak zaměstnanost v zemědělství je stále nadprůměrná, v ČR 3,7 % (www.czso.cz 20.7.2009).

6.5 Využití zemědělské půdy ve vybraných katastrálních územích

Modelová území byla zvolena dle nejvyššího současného podílu sadů a také v návaznosti na rozdílné zaměření v ovocnářské produkci (viz kapitola 2.4). Zvolila jsem katastrální území Těchobuzice, Chotiměř a Dobříň. Tato zvolená katastrální území mají v současné době nejvyšší podíl sadů na Litoměřicku (viz příloha č. 3, tabulka č. 12).

Pro každé z modelového území jsou charakteristické jiné fyzicko-geografické podmínky, které korespondují s odlišným podílem a vývojem kategorií land use (viz. tabulka č. 12).

Dobříň je situována u Roudnice nad Labem, do svého území zahrnuje také řeku Labe. Nadmořská výška se pohybuje do 200 m n.m.. V Těchobuzicích se nadmořská výška pohybuje v rozmezí 200 – 300 m n.m, v Chotiměři jsou půdní bloky ve výšce 300 – 400 m n.m (viz příloha č. 2). Těchobuzice a území obce Chotiměř leží v CHKO České středohoří.

Podíl trvalých kultur byl na začátku studia změn využití půdy minimální ve všech modelových územích. Ve všech územích došlo k největšímu rozvoji v období 1948 – 1990, především v 70. letech, kdy byla vysázena majoritní část sadů. Dle statistiky byl i úbytek plochy trvalých kultur minimální. To může být zkresleno vzrůstající hodnotou zahrad v rámci trvalých kultur a také nižší kázní majitelů k hlášení přesunů ploch mezi kategoriemi.

V současné době v modelových územích představuje kategorie trvalých kultur hodnotu za plochy ovocných sadů a zahrad. Pouze v katastrálním území Dobříň je produkční jedna chmelnice o rozloze 2,17 ha. V Těchobuzicích a Chotiměři se nevyskytuje žádná vinice ani chmelnice. Avšak v roce 1845 byla produkce chmele i sadů značně roztráštěná, a v Těchobuzicích byly kromě sadů zaznamenány také chmelnice (viz příloha č. 6).

V Dobříni je výrazně nižší podíl zemědělské půdy než v ostatních modelových územích. Je to způsobeno vysokým podílem ostatních ploch, do kterých spadají průmyslové výroby a plochy těžby. V obci Dobříň je aktivní těžba písku a v části sousedící s Roudnicí nad Labem do katastru zasahuje roudnická průmyslová zóna. Vyšší podíl je také ovlivněn řekou Labe, jejíž plocha spadá do této kategorie.

Podíl lesních ploch a trvalých travních porostů koresponduje s nadmořskou výškou. V Dobříni je zaznamenán minimální podíl luk a pastvin, zatímco v Chotiměři i Těchobuzicích se podíl pohybuje na podobné 6 – 8% úrovni. Naproti tomu je v Dobříni 2 – 3x vyšší podíl lesů. Pro nížinné oblasti není vyšší podíl lesů typický, ale v tomto modelovém území je to způsobeno listnatým hájem rostoucím podél řeky Labe. Podíl lesních ploch v Dobříni je

stejný jako na Litoměřicku (17 %), ale v celorepublikovém podílu (33,4 %) je nevýznamný.

Tabulka č. 12: Podíl kategorií land use na zemědělské půdě a celkové ploše v modelových území v letech 1845, 1948, 1990 a 2000

		Zemědělská půda			Celkem		
		OP	TK	TTP	ZP	LP	OP
Dobříň	1845	88,3	4,1	7,6	49,4	42,8	15,5
	1948	92,2	5,0	2,8	59,2	29,7	22,2
	1990	51,5	47,6	0,9	51,1	17,6	62,6
	2000	52,3	46,7	1,0	51,0	16,7	64,7
Chotiměř	1845	83,2	2,3	14,4	90,0	6,3	7,4
	1948	87,2	2,8	10,0	87,1	5,5	14,8
	1990	49,7	44,2	6,1	78,9	7,5	27,3
	2000	51,3	42,7	6,0	78,9	7,5	27,2
Těchobuzice	1845	86,7	5,6	7,8	91,2	4,9	7,8
	1948	91,9	1,9	6,2	90,6	5,5	9,1
	1990	31,2	60,2	8,5	88,9	5,0	12,2
	2000	31,4	60,7	7,9	88,5	5,0	13,0

Zdroj: databáze LUCC, vlastní výpočty

Poznámky: OP-orná půda, TK-trvalé kultury, TTP-trvalé travní porosty, ZP-zemědělská půda, LP-lesní půda, OP-ostatní plochy

Je zde možnost diskuse, zda bylo vhodné zakládat ovocné sady na orné půdě, která mohla být lépe ekonomicky využita jinými plodinami. Například JZD Brzánky obhospodařovalo 100 ha sadů (peckoviny), 32 % ze zemědělské půdy, a po roce 1990 byly všechny ovocné stromy zlikvidovány a nahrazeny ornou půdou. Domnívám se, že vykloučení sadů v této lokalitě mělo negativní dopad, jelikož tato orná půda není vhodná pro pěstování plodin na orné půdě. Z hlediska ekonomiky rozvoj plochy orné půdy k finančnímu zlepšení místních podniků nepomohl, avšak z hlediska krajiny došlo k výraznému negativnímu zásahu.

6.5.1 Využití zemědělské půdy dle LPIS

Pro přesnou statistiku využití půdy v současnosti jsem využila geografický informační systém LPIS, jehož data jsou 100% přesná a 100% aktuální (viz kapitola 2.2). Tato data mi pomohla doplnit nepřiliš aktuální statistiku vedenou Českým úřadem zeměměřickým a katastrálním.

Data z LPIS jsou pouze o zemědělské půdě a tato evidence začala vznikat v roce 2004. Byla mi poskytnuta pouze aktuální data (k 8. 8. 2008). Bohužel, z důvodu jiných metodických postupů ve vymezení území a v metodice určení kultury, nelze hodnoty získané z databáze LPIS porovnávat s hodnotami z předešlých kapitol.

Hodnoty z LPIS jsou zkresleny a zmenšeny o hodnoty drobných malovýrobců – samozásobitelů. Předešlé hodnoty za trvalé kultury měly v sobě obsaženy hodnoty také za zahrady, avšak data z LPIS mi udávají hodnotu pouze za ovocné sady. Data z LPIS nejsou zkreslená nekázní majitelů pozemků z hlediska hlášení přesunů ploch mezi kategoriemi.

U všech katastrálních území se snížily podíly zemědělské půdy a ovocných sadů. Překvapující je velice nízký podíl sadů v Těchobuzicích. V tomto případě příčinou razantního snížení ploch je vykloučení sadů v posledních 20 letech. Dle statistiky Českého úřadu zeměměřického a katastrálního bylo v k.ú. Těchobuzice v roce 2000 téměř 100 ha ovocných sadů (viz kapitola 6.3.4 a 6.5, příloha č. 8). Dle podrobného mapování katastrálního území bylo v roce 2007 v Těchobuzicích téměř 60 ha ovocných sadů (příloha č. 7).

Následující tabulka potvrzuje rozdílnost zvolených území dle klimaticko-přírodních podmínek pro zemědělství. V Těchobuzicích a Chotiměři, které se nacházejí ve vyšší nadmořské výšce, je vyšší podíl travních porostů než v Dobříni, kde se naopak nachází produkční chmelnice (viz tabulka č. 14 a obrázek č. 15).

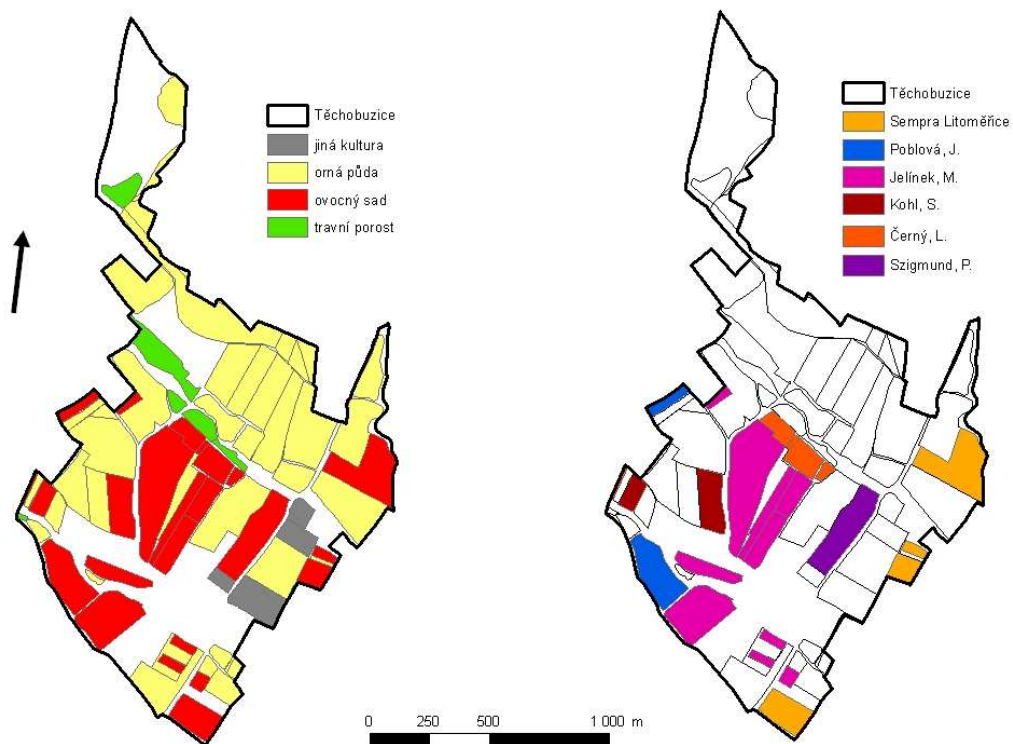
Tabulka č. 13: Využití půdy v modelových územích dle LPIS (8. 8. 2008)

	Orná půda		Ovocné sady		Chmelnice/ Jiná kultura		TTP		zemědělská půda		celkem ha
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	
Dobříň	127	53,4	103,4	43,4	2,17	0,9	5,6	2,4	238	39,3	605,8
Chotiměř	106,25	51,5	81,55	39,5	0,91	0,4	11,2	5,4	206,5	60,3	342,5
Těchobuzice	80,16	59,5	42,8	31,8	5,8	4,3	5,95	4,4	134,8	70,7	190,7

Zdroj: LPIS, Ministerstvo zemědělství ČR

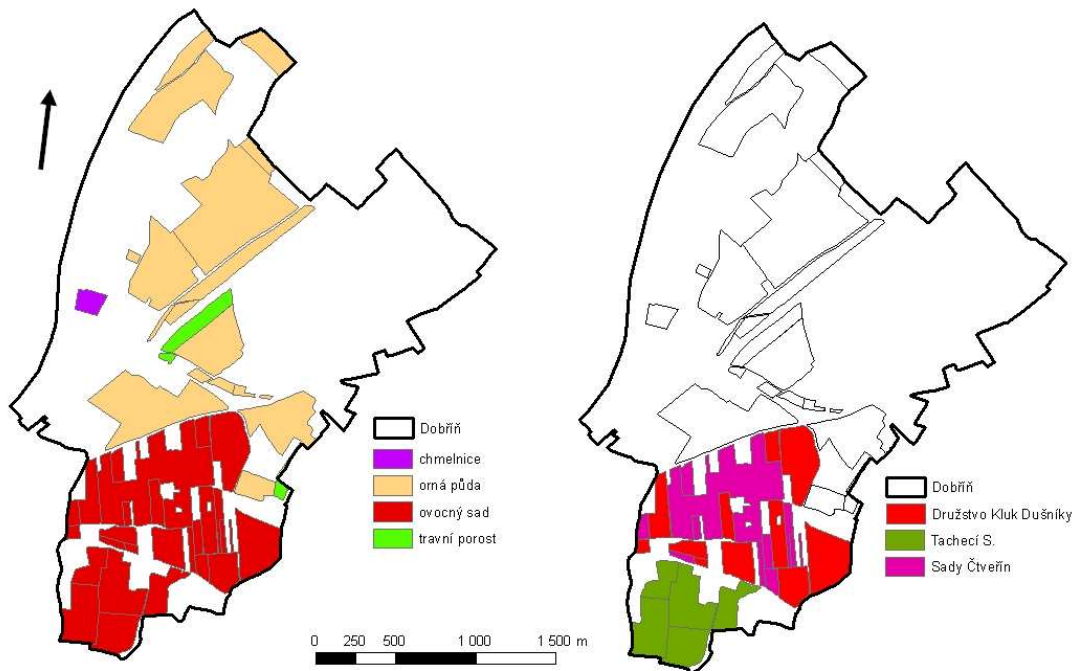
V Dobříni je 1 půdní blok chmelnic, v Chotiměři a Těchobuzicích jiná kultura

Obrázek č. 13: Využití zemědělské půdy dle LPIS v katastrálním území Těchobuzice a obhospodařování sadů dle zemědělců (8. 8. 2008)

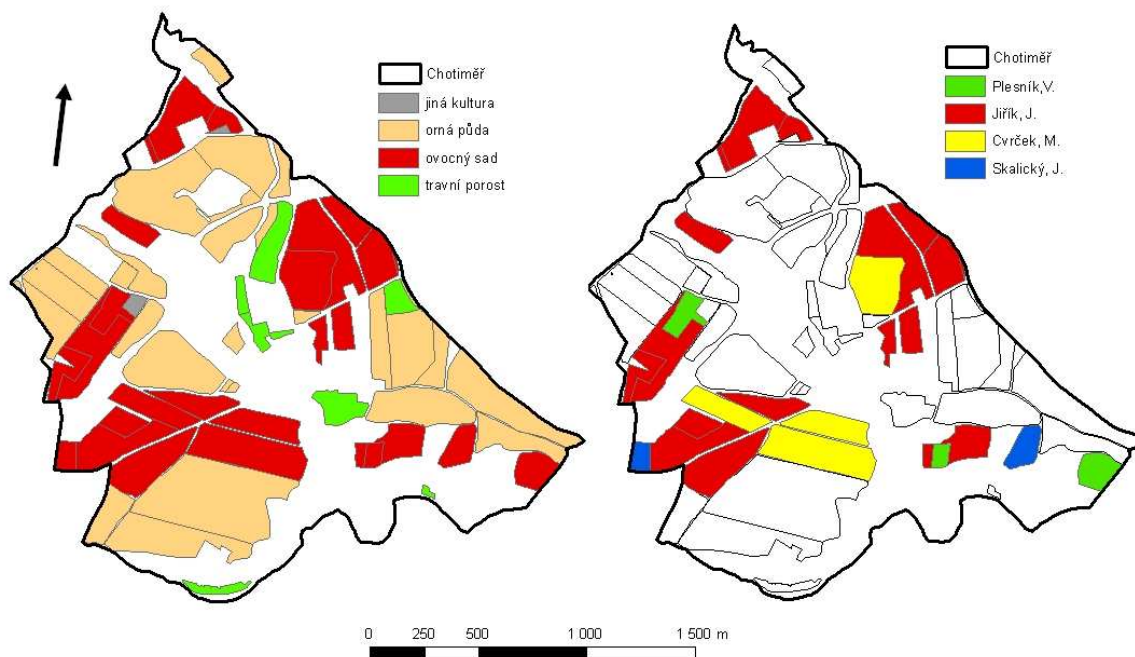
Zdroj: LPIS, Ministerstvo zemědělství ČR a Řízené rozhovory 2009

Obrázek č. 14: Využití zemědělské půdy dle LPIS v katastrálním území Dobříň a obhospodařování sadů dle zemědělců (8. 8. 2008)

Zdroj: LPIS, Ministerstvo zemědělství ČR a Řízené rozhovory 2009

Obrázek č. 15: Využití zemědělské půdy dle LPIS v katastrálním území Chotiměř a obhospodařování sadů dle zemědělců (8. 8. 2008)

Zdroj: LPIS, Ministerstvo zemědělství ČR a Řízené rozhovory 2009

6.6 Dnešní ovocnáři

Do roku 1990 byly převažující formou hospodaření na zemědělské půdě JZD a státní statky. Tyto formy hospodaření představovaly téměř 95% většinu obhospodařované zemědělské půdy (Bičík, Jančák 2005).

V 90. letech se v restitučním procesu zemědělská půda z velké části vrátila původním vlastníkům, kteří na ní hospodařili před rokem 1948, případně jejich potomkům. Původní zemědělská družstva a státní statky se přetransformovaly na družstva vlastníků půdy, případně na obchodní společnosti. Procesem restitucí se zvýšil počet zemědělských podniků a zároveň se snížila jejich průměrná velikost.

V každém ze sledovaných území působil jiný podnik, území Chotiměře spadalo pod JZD Velemín, území Dobříně pod Státní statek Roudnice nad Labem a šlechtitelská stanice Těchobuzice spadala v době svého vzniku pod Osevářský podnik Doksany a později pod Státní statek Litoměřice.

Tabulka č. 14: Celková obhospodařovaná plocha ovocnáři z jednotlivých katastrálních území v roce 2009 (ha)

		orná půda	Ovocné sady	Jiná kultura	TTP	Pronajatá půda	Počet zaměstnanců	Jiné
Těchobuzice	Sempra Litoměřice	277,98	30,17	33,36		90%	35 (60)	
	Poblová J.	3,32	71,08			80 %	2	SISPO
	Jelínek M.	40,9	31,22	5,02		0% sady	2 (30)	SISPO
	Kohl S.	4,36	3,47			0 %	1	
	Černý L.	17,53	7,31		6,14	10%	1	
	Szigmund P.		4,21	2,87		0%	1	
Dobříň	Družstvo Kluk Dušníky	547,03	44,57		6,81	družstvo	15	SISPO
	Tachecí S.	13,57	29,6			40 %	1 (30)	SISPO
	Sady Čtveřín		203,5			80%	2 (100)	SISPO
Chotiměř	Plesník V.	254,19	7	0,69	12,84	70 %	5	
	Jiřík J.	42,6	81,26	0,22	9,87	60 %	2	SISPO
	Cvrček M.	18,2	19,98			100%	11	
	Skalický J.		11,5			0%	1	

Zdroj: Dotazníkové šetření

TTP: trvalý travní porost

V současnosti převládá v modelovém území obhospodařování soukromými zemědělci. V modelovém území ovocné sady obhospodařuje 9 zemědělců a 3 zemědělské společnosti (viz tabulka č. 14 a obrázky č. 13, 14 a 15).

Bývala šlechtitelská stanice Těchobuzice na začátku 90. let zanikla a její činnost přešla pod společnost Sempra Praha, která má v Litoměřicích pobočku Sempra Litoměřice. V současné době společnost Sempra v Těchobuzicích obhospodařuje pouze 9 ha sadů a 16 ha orné půdy. Veškerá původní činnost probíhající v Těchobuzicích se přesunula do Litoměřic, kde byla značně zredukována. Sempra Litoměřice hospodaří na 343 ha, z toho je 282 ha orná půda, na které pěstují obilí a řepku olejnou. Ovocné sady pokrývají plochu 22 ha (hrušně, jabloně, meruňky a broskve), jiná plocha pokrývá 34 ha. Do kategorie ostatních spadají plochy zahradnických školek a genetické izoláty. V současnosti zaměstnává 35 zaměstnanců a na sezónní práce okolo 60 lidí. Téměř 90 % z obdělávané rozlohy není v majetku Sempry. Většina půdy je státní a pravomoc k nakládání s ní má Pozemkový fond ČR, s jehož prací nemá představitel Sempry Litoměřice dobré zkušenosti (Potůček 2009). U sadů je velký problém, pokud nejste majitelem pozemku, jelikož nemáte právo s porostem něco dělat, nelze

sad vyklučit a nasázet nový. Potůček přiznává, že část sadů obnovil „na černo“, ale tam je zase problém, že při případném odkupu bude cena určena dle nového porostu a nebude zohledněno, kdy výsadbu zaplatil. Šlechtitelská činnost byla výrazně redukována a v současnosti dodává ovocné stromky do Hornbachu.

Jelínek z Těchobuzic obhospodařuje na 30 ha sadů, zaměřuje se na produkci jablek a hrušek. Ovocné sady má v osobním vlastnictví, ornou půdu (40 ha) má pronajatou. Uvádí, že kdyby sady nevlastnil, už dávno by skončil. Podle něj je největší problém v cenách plodin a ve vysokém dovozu ovoce do Čech. Sadař plánuje vybudovat sklad s řízenou klimatizací, což zvýší jeho konkurenceschopnost, ale také náklady, které by se měly projevit ve vyšších cenách ovoce. Rentabilní cena jablek začíná na 8 Kč/kg, v případě uskladnění v hale s řízenou klimatizací se cena zvyšuje zhruba o 0,5 Kč za každý měsíc uskladnění. V jarních měsících by tedy měla být výkupní cena od 10 Kč/kg, v letošním roce to bylo pouze 6 Kč/kg.

Poblová uvádí, že bez dotací by byla nucena svoji činnost ukončit. V nedávné době investovala do výstavby klimatizované haly, na kterou dostala 40% dotaci z PRV. Zaměřuje se na pěstování jablek a snaží se porosty každoročně obnovovat podle finančních možností. Dle jejích slov je základ vlastnit kvalitní sad.

Ostatní zemědělci z Těchobuzic mají ovocnářství pouze jako doplňkovou činnost a do sadů příliš neinvestují. Tyto sady jsou extenzivního charakteru, dle metodiky UKZUZ a LPIS se jedná o kategorii sady ostatní (kapitola 4). Odbyt ovoce je většinou řešen samoprodejem.

V modelovém území Dobříň hospodaří čtyři zemědělci, z nichž dva se ovocnářstvím zabývají jako hlavní činností, jeden má ovocnářství jako doplňkovou činnost a více se zaměřuje na produkci obilí, řepky olejné a kukuřice. Čtvrtý sadař se ovocnářství věnuje jen okrajově a o sady se stará ve svém volném čase.

V této lokalitě jsou vysázeny převážně stromy peckovin (švestky, višně a meruňky), ale také jabloně. Společnost Sady Čtveřín v této lokalitě obhospodařuje pouze 30 z celkových 203,5 ha. Produkce z těchto sadů není určena pro přímou spotřebu, ale je dodávána do mrazíren. Zde není kladen důraz na vzhled plodů. Představitel této společnosti také uvedl, že sady jabloní, které jsou v horší kvalitě, převedl do režimu ekologického zemědělství. Plody z těchto sadů jsou drobné a často jsou napadeny strupovitostí. Podle něj je ekologický režim sadů vhodný pouze pro několik odrůd jabloní a jejich plody jsou poté určeny pouze pro zpracování.

Zemědělské družstvo Kluk Dušníky hospodaří téměř na 600 ha, z toho je pouze 45 ha sadů. Družstvo se spíše zaměřuje na produkci obilí, cukrovky, slunečnice a také hrachu. Ovocnářství je pouze přidruženou výrobou a pro rentabilitu podniku není zisk z prodeje ovoce

důležitý. Dle představitele podniku je situace s odbytem ovoce každý rok horší a horší, existuje zde vize, že ovocnářství zde skončí úplně. Je pro ně také limitující, že obhospodařují převážně švestky, meruňky, broskve, které jsou pro prodej jedny z nejproblematictějších. Celková situace s peckovinami je horší než s jádrovým ovocem.

Všichni zemědělci z této lokality uvedli, že největším problémem pro ovocnáře je dovoz ovoce z ostatních států Evropy, především z Německa, Holandska a Polska. Nyní (konec července) dozrávají v sadech švestky, ale Maďaři je do Česka dovezli do komisního prodeje, kde se vykupovala za 6 Kč/kg. Pro České sadaře je ztrátové prodávat švestky za tuto cenu, velká část zůstane neočesána. Mimo jiné v obchodě se cena těchto švestek pohybuje od 20 Kč/kg, někde i 30 Kč/kg.

V Chotiměři obdělávají ovocné sady čtyři zemědělci, avšak pouze jeden se zabývá ovocnářstvím jako hlavní činností.

Ovocnář Cvrček pěstuje jablka a doplňkově třešně. Také on si stěžuje na nízké výkupní ceny ovoce a špatné jednání supermarketů. Uvádí, že je možné načesat několik tun ovoce během jednoho dne, ale představitelé supermarketů se domnívají, že zavolají v 17 hodin odpoledne a ráno v 7 hodin budou mít 3 tuny ovoce v obchodě. Takové jednání není možné. Dle něj je nejhorší situace na trhu s peckovinami, převážně s třešněmi (Cvrček 2009).

Někteří ovocnáři jsou členy SISPO (Svaz pro integrované systémy ovoce) vedeném Ovocnářský ústavem v Holovousích. Tento svaz sdružuje pěstitele za účelem úspěšného a jednotného uplatňování principů a cílů integrované produkce ovoce, jako projev jejich kladného vztahu k přírodnímu prostředí a úcty k spotřebiteli (Integrovaná produkce ovoce 2009). Většinou jsou členy ty podniky, které žádají o dotaci v rámci Integrované produkce ovoce nebo Ekologického zemědělství (kapitola 5.4.2).

Nikdo neuvedl, že by byl členem některého z odbytových organizací. Odbyt ovoce je řešen prodejem překupníkům, či rovnou spotřebitelům. Někteří mají smlouvy s mrazírnami či moštárnami.

V současné době se uvádí, že ovocnářská rentabilita začíná na zhruba 30 ha. Dle řízených rozhovorů, zemědělci obhospodařující do 50 ha zvládají činnosti s tím spojené sami, pouze v sezoně si najímají brigádníky a to velmi často na „černo“. U větší obdělávané plochy záleží na diverzitě činností. Společnost zabývající se pouze ovocnářstvím zvládá obdělávat 200 ha ve dvou zaměstnancích, Sempra Praha, která se navíc zabývá také šlechtěním stromků, zaměstnává 35 lidí. Překvapující je, že Cvrček, který obdělává téměř 40 ha, zaměstnává 11 lidí. Avšak také přiznává, že 10 z nich je trvale nemocných a jejich mzda je z 50 – 100 % hrazena pracovním úřadem.

Dotazníkové šetření také potvrdilo nízkou míru vlastnictví pozemků českých zemědělců a tedy vysoký podíl pronajaté půdy (viz tabulka č. 15). Tento fakt velmi finančně zatěžuje zemědělce, kteří na koupi pozemků nemají dostatek financí. U ovocných sadů je tento problém o to výraznější, jelikož výsadba a následná péče je finančně náročná a de facto se neinvestuje do vlastního majetku.

6.7 Výužívání dotačních titulů

Podniky v modelových územích využívají celou řadu dotačních titulů. Avšak v závislosti na velikost a zaměření podniku se využívání dotačních titulů liší.

Všechny dotazované podniky využívají dotaci „platba na plochu“ (SAPS) a k jednotné platbě na plochu jsou poskytovány národní doplňkové platby (Top-Up), které také využívají téměř všechny dotazované podniky. Výhodou tohoto dotačního titulu je nenáročná administrace a každoroční jistota zisku peněz, který se každoročně zvyšuje. Pro získání této dotace je třeba splnit pouze zásady správné zemědělské praxe, které nejsou nikterak složité.

Většina ovocnářů také využívá podopatření Integrovaná produkce v rámci II. osy Programu rozvoje venkova (viz kapitola 5.3.2). Pro ovocnáře je tento titul finančně výhodný. Na jeden hektar ovocných sadů mohou dostat až 435 EUR/ha. Oproti platbám na plochu jako jsou administrativně značně náročné. Dotazovaní zemědělci odpovídali, že nic není zadarmo a pokud chtějí dotace získat, musí proto něco udělat. Velmi si chválí pomoci Agentury pro zemědělství a venkov (AZV), dříve Zemědělská agentura-Pozemkový úřad, pro sledovanou oblast sídlící v Litoměřicích, jejíž zaměstnanci metodicky pomáhají zemědělcům s dotacemi a přijímají jejich žádosti.

Někteří ovocnáři zaregistrovaní v tomto programu od roku 2005 či 2006 v programu HRDP, poté mohly program přetřansformovat do podmínek PRV a pětiletý cyklus jim vyprší koncem roku 2009 či 2010. Dle tajemníka Ovocnářské unie ČR je důležitá podpora integrované produkce. „Jejím cílem je ochrana životního prostředí a zdravější ovoce pro spotřebitele. Loni podpora činila asi 30 mil. Kč, letos by měla být více než dvojnásobná (Ludvík 2009, s. 3)“.

Podnik Sady Čtveřín má zaregistrovány sady v ekologickém zemědělství, u nichž musí dodržovat přísné podmínky dané zákonem o ekologickém zemědělství. Výše dotace činí 849 EUR/ha. Dle představitele společnosti zavedli ekologický režim zemědělství u těch sadů,

u kterých by ani za aplikace hnojiv a postřiků nebylo vyprodukováno kvalitní ovoce. Ovoce z těchto sadů a ovoce z těchto sadů je dodáváno do mrazíren. Dále doplňuje, že není možný režim ekologického zemědělství u peckovin a také u některých druhů jablek a také dodává, že není reálné vypěstovat plody ovoce z ekologického zemědělství I. jakosti (Ježek 2009).

Ne všichni z dotazovaných ovocnářů se zabývají ovocnářstvím jako hlavní činností, podle toho se zemědělci zaměřují na investice, které by vedly ke zvýšení konkurenceschopnosti. Dle ovocnářů jsou výraznou výhodou kvalitní skladovací prostory, zvláště pokud mají řízenou atmosféru. V rámci I. osy PRV mohou zemědělci žádat dotace na projekty pro modernizaci zemědělských objektů. Na výstavbu klimatizovaných hal pro skladování ovoce žádali a získaly dotaci pouze tři z výše uvedených ovocnářů (viz tabulka č. 16). Administrativní příprava u těchto projektů je pro zemědělce náročná a některé zemědělce tyto podmínky odradí. Výše dotace je 40 % z nákladů na realizaci, avšak tento podíl je zemědělcům proplacen až po realizaci a kontrole všech dokumentů.

Tabulka č. 15: Využívání dotací v modelových územích

	Zemědělský subjekt	Dotace
Těchobuzice	Sempra Litoměřice	SAPS, Top-Up, dotace na podporu šlechtění
	Poblová J.	SAPS, Top-Up HRDP (IPO), restrukturalizace sadů, zelená nafta, PRV (projekt)
	Jelínek M.	SAPS, Top-Up, HRDP (IPO), restrukturalizace sadů, kapková závlaha, PRV (projekt), zelená nafta
	Kohl S.	SAPS
	Černý L.	SAPS
	Szigmund	SAPS
Dobříň	Družstvo Kluk Dušníky	SAPS, Top-Up, HRDP (IPO)
	Tachecí	SAPS Top-Up, PRV (IPO), restrukturalizace sadů, kapková závlaha
	Sady Čtveřín	SAPS, Top-Up, PRV (IPO, EZ, projekt)
Chotiměř	Václav Plesník	SAPS, Top-Up, AEO meziplodiny
	Josef Jiřík	SAPS, Top-Up, AEO meziplodiny, ošetřování TTP
	Miloš Cvrček	SAPS, Top-Up
	Jan Skalický	SAPS

Zdroj: Řízené rozhovory 2009

Zemědělci, kteří obdělávají ornou půdu, využívají dotační titul v rámci tzv. Agroenvironmentálních opatření, který má podobné podmínky jako titul Integrovaná produkce ovoce, „Pěstování meziplodin“. Hlavním cílem pěstování meziplodin je zpomalení povrchového odtoku vod na půdě a snížení odpovídajících environmentálních rizik na orné

půdě (Příručka pro žadatele 2009). Poskytnutí této dotace má samozřejmě jasná pravidla a omezení. Jsou zde stanoveny termíny vysetí osiva meziplodiny a termíny zapravení do půdy. Tento titul je hlavně využíván pro pěstování obilí, (vysetého na jaře) jako hlavní plodiny.

Podniky s vyšším počtem zaměstnanců (Družstvo kluk Dušníky, Sempra Praha, Václav Plesník) mají vyčleněného pracovníka, který se stará o všechny dotační tituly a jejich administraci. Soukromě hospodařící zemědělci se o dotační příležitosti starají sami a dle nich jim zabírá mnoho času administrace integrované produkce. Ale např. se „zelenou naftou“ jim pomáhá jejich účetní. Na administraci projektových opatření z PRV nemají kapacity a uvažují, že si najmou specializovanou firmu.

7 Konkurenceschopnost a SWOT analýza českého ovocnářství

Od 90. let čelí naše zemědělství a ovocnářství ohromné konkurenci dovážených plodin ze zahraničí. Pro české ovocnáře je největším konkurentem ovoce dovážené z Polska, s jehož cenami je velmi těžké bojovat.

V porovnání s polskými zemědělci nemají čeští zemědělci rovné podmínky. V Polsku nedošlo ke kolektivizaci zemědělství, a tedy polští zemědělci nemuseli v 90. letech čelit radikálním změnám ve vlastnické struktuře, která je pro české zemědělství jeden z největších problémů, jenž je velmi obtížné vyřešit. Polští zemědělci nemusejí platit sociální a nemocenské pojištění, platí je za ně stát. Takové úlevy pro české zemědělce jsou nereálné. Vlastnická struktura půdy se v Polsku rovná uživatelské struktuře. Ta je velmi rozdrobená a de facto každý zemědělec zvládá sám manuálně obdělávat své pole. Vstupy za pracovní sílu jsou tak mnohem levnější než v Česku. Český zemědělec obdělává větší plochu, ale musí platit více za techniku a případně i více za pracovníky. Výsledkem těchto rozdílů jsou téměř každoroční dumpingové ceny, které jsou hluboko pod výrobní cenou plodin vyprodukovaných českými zemědělci (ovocnáři).

V současné době domácí produkce ovoce pokrývá spotřebu pouze 45 %, v Rakousku to je 63 % (Kraus, Dyková 2009). Rakouské ovocnářství je na vysoké produkční úrovni, ale v porovnání s našimi podmínkami by neměl být rozdíl tak markantní, spíše si troufám říci, že na základě podmínek pro ovocnářství, by česká produkce měla minimálně 100% pokrýt spotřebu ovoce mírného pásma. Zásadní problém, díky němuž české zemědělské produkty mají nižší konkurenceschopnost, je systém odbytu, který je realizovaný prostřednictvím „Organizací producentů“, jejichž činnost je podporována v rámci Společné organizaci trhu (viz kapitola 5.3.3). V Česku aktivně funguje několik organizací producentů, avšak tento typ odbytu není u nás tak zažitý jako u ostatních států EU. V roce 2008 podmínky pro řádné uznání splnilo 7 OP a SP (viz kapitola 5.3.3), v celé EU je registrováno zhruba 1500 OP (Kraus, Dyková 2009).

Organizace producentů a seskupení producentů (SP) odbytují svou produkci ovoce a zeleniny ze 68 % prostřednictvím řetězců. Podíl obchodních řetězců na celkové tvorbě maloobchodního obratu veškerého zboží v ČR je v současnosti udáván ve výši 70 – 80 % (Incoma Research, cit. v Buchtová, Dobiáš 2009).

Na trhu je vysoký počet prodávajících subjektů (pěstitelů), oproti koncentrovaným

odběratelům (obchodním řetězcům), což vytváří nerovné podmínky, které mají bezprostřední vliv na nízkou úroveň prodejních cen producentů. Z těchto důvodů se jeví potřeba vyššího stupně organizovanosti producentů v OP jako jedna ze základních podmínek k dosažení vyšší efektivity a konkurenceschopnosti produkce.

V ostatních státech Evropské unie, převážně ve Velké Británii, ale také v Rakousku, se zvyšuje poptávka po produktech regionálního původu. Důvodem je uvědomělost k ochraně životního prostředí (ekologické bilance různých potravin a přepravních cest) a určitá jistota zdravotní kvality, i když se nejedná o bioprodukt. Podobným principem v Česku funguje označení „KLASA“, které slouží spotřebitelům i odběratelům k lepší orientaci při identifikaci typických regionálních produktů, prezentaci jejich kvality v porovnání s konkurenčními potravinami. Avšak nejedná se přímo o čerstvé ovoce či zeleninu, ale o již zpracované produkty. Dle rakouské studie (Kraus, Dyková 2009) reference původu hrají větší roli u čerstvé zeleniny či ovoce, než u zpracovaných produktů.

Vysoká poptávka po zboží regionálního původu v souladu se současnými globalizačními trendy, ve Velké Británii způsobily situaci, že jablka jsou skutečně vypěstována v Británii, nicméně letecky se převážejí do jižní Afriky, kde je leštit, voskují, napouštějí konzervačními prostředky a balí, aby se pak v britských obchodech prodávala za zvláštní cenu jako „domácí produkt“ (Hodge 2006).

Na trhu s ovocem nesoupeří dnešní ovocnáři pouze s evropskými státy, ale není výjimkou, že běžně v obchodě můžeme koupit jablka z Nového Zélandu či Jihoafrické republiky. Produkce ovoce v EU je na stejné úrovni jako produkce v Číně, která za posledních deset let dvojnásobně vzrostla. Odbyt čínského ovoce je zajištěn na asijských a ruských trzích (World Apple Situation, www.scribd.com).

V posledních letech stoupá poptávka po bioproduktech a čeští zemědělci se snaží rychle reagovat na poptávku. Na podporu ekologického zemědělství existuje v rámci PRV možnost získat dotace (viz kapitola 5.3.2). Avšak ani u spotřeby ekologických produktů není Česko soběstačné. Naskytá se zde otázka, jestli je dovezené ovoce skutečně ekologické. Důvodem je hledisko ekologické bilance přepravy a také důslednost jednotlivých společností, které kontrolují podmínky ekologického zemědělství. I u konvenčního zemědělství existují rozdíly mezi státy např. v podmínkách používání pesticidů. „Pro porosty jablek je v Polsku povoleno o deset fungicidních⁹ přípravků více než u nás (Ludvík 2009, s. 2)“.

Zvýšení poptávky po bioproduktech v poslední době souvisí s mohutnou mediální

⁹ Fungicid: Chemický postřik proti plísním

kampaní, která vytváří image bioproduktů jako těch nejzdravějších potravin. V poslední době jsou publikovány výsledky studií, které prokazují, že bioprodukty mají stejné parametry jako produkty z konvenčního zemědělství. V případě generalizace, všechny české produkty jsou více „bio“ než produkty z Holandska, či Německa, ale za tyto produkty si nikdo nepřiplatit nehodlá spíše naopak. Problémem je marketing českého zemědělství, který začíná být řešen prostřednictvím Ovocnářské unie (ovoce), či Státním zemědělským intervenčním fondem.

Ovocnářská unie ČR vede Svaz pro integrované systémy pěstování ovoce (SISPO). Tento svaz sdružuje pěstitele za účelem úspěšného a jednotného uplatnění principů a cílů integrované produkce ovoce. Tento svaz představuje jakousi „bioorganizaci“, jelikož ovoce, které je produkováno pod značkou SISPO, je ekologicky nezávadné (www.sispo.cz).

Českým ovocnářům v orientaci na trhu a ve zlepšení svých podniků pomáhá Ovocnářská unie sídlící v Holovousích. Její činností je propagace českého ovocnářství a to především na domácích výstavách – Salima Brno, Flora Olomouc, Zahrada Čech Litoměřice a další. Další aktivitou unie byla distribuce letáků na propagaci českého ovoce, poskytující informace o kvalitě domácího ovoce. Leták obsahoval porovnání použití chemických látek v českém ovocnářství a ovocnářství v západních státech Evropy, kde je v ovoci až čtyřikrát více chemických látek (Arnošt 2009). Unie pro ovocnáře vydává, několikrát ročně, zpravodaj s novinkami na trhu s ovocem a zpracovává také dotační možnosti pro ovocnáře včetně problematických částí při administraci žádostí. Ovocnářská unie slouží ovocnářům jako analytik informací, které zpracovává a dále v přístupnější formě předává zemědělcům. OU vydává metodické příručky a směrnice.

Faktorem, který bude negativně ovlivňovat rozvoj ovocnářství, je současný velký podíl přestárlých a zastaralých výsadeb, které byly v minulosti značně zanedbávány. Proto jejich rentabilita je velmi nízká (výnosy, kvalita ovoce, nekvalitní odrůdy).

Další slabou stránkou možného rozvoje je nedostatek skladovacích kapacit (na úrovni moderní skladovací technologie), protože současný stav pro celou produkci skladovatelných jablek a hrušek nepostačuje. Výstavba moderních klimatizovaných skladů může být spolufinancována z Programu rozvoje venkova, z fondu EAFRD. Někteří ovocnáři již možnost zisku dotace využili z předešlých dotačních programů. V roce 2007 byla kapacita skladů 5000 t, v loňském roce (2008) byla 25 000 t (Ludvík 2008), a ani současná kapacita stále nepokrývá potřeby pro skladování domácí produkce.

V posledních několika letech mají pěstitelé čím dál větší problémy s odbytem, a pokud už odbyt existuje, je velmi nízká výkupní cena. Často se nevyplatí ani ovoce česat, jelikož by česačům zaplatili více, než by za ovoce mohli obdržet. Ovoce tedy zůstává čím dál častěji

neočesáno. Problémy s odbytem a výkupní cenou jsou z části kompenzovány dotacemi, bez nichž by ovocnáři nemohli „přežít“. Z rozhovorů s nimi vyplynulo, že by upřednostňovali zrušení dotací s možností produkce ovoce za ceny, které by zajistily jejich rentabilitu. Zemědělci dávají spíše přednost péči o pole a sady před vyplňováním formulářů pro Evropskou Unii.

Tržní pěstování ovoce v Česku je v převážné míře lokalizováno do klimaticky a půdně velmi příznivých oblastí, kde lze úspěšně pěstovat i ty nejnáročnější druhy ovoce mírného pásma. Kromě toho je zde dostatek zdrojů kvalifikované i nekvalifikované pracovní síly.

Zavedení nových pěstitelských systémů a nových odrůd může přispět ke zvýšení kvality produkce a ke snížení ekologické zátěže životního prostředí. Taková produkce by měla být v budoucnu úspěšná v soutěži na trhu EU. Kromě toho perspektivu v této oblasti bude mít také bezesporu posilování integrované a organické produkce ovoce.

Tabulka č. 16: SWOT analýza českého ovocnářství

Silné stránky	Slabé stránky
<ul style="list-style-type: none"> • Klimatické a půdní podmínky • Tradice ovocnářství • Používání odrůd, které byly vyšlechtěny ve stejných podmínkách, jako jsou na místě výsadby • Existence a aktivity Ovocnářské unie • Odborná úroveň pěstitelů 	<ul style="list-style-type: none"> • Nižší úroveň technického vybavení • Věková struktura sadů • Vlastnická struktura sadů • Marketing • Silná cenová konkurence • Obtížný přístup k úvěrům • Nedostatečné dodavatelsko-odběratelské vztahy • Poměr mezi tržní a průmyslovou produkcí • Nízká úroveň vývozu
Příležitosti	Hrozby
<ul style="list-style-type: none"> • Rozšíření a zlepšení spolupráce mezi organizacemi producentů • Diverzifikace produkce určené jak k přímě potřebě tak i ke zpracování • Zvýšení spotřeby spojené se změnou životního stylu a spotřebitelských návyků • Rostoucí zájem o regionální produkci • Zvyšující se škála dotačních možností 	<ul style="list-style-type: none"> • Rostoucí náklady vstupů • Rostoucí koncentrace supermarketů • Silná mezinárodní konkurence • Výkyvy v počasí • Reforma SZP EU

Zdroj: BUCHTOVÁ, I., DOBIÁŠ, V. (2008): Vnitrostátní strategie ČR pro udržitelné operační programy organizací producentů sektoru ovoce a zeleniny, Mze, 42 s., Řízené rozhovory 2009

Možností rozvoje a zlepšení stavu českého ovocnářství je organizace regionálních slavností či ovocných festivalů, které by zvýšili povědomí o ovocnářských regionálních produktech. S tím by měl být propojen marketing prodeje regionálních produktů. „Bude zapotřebí posílit zemědělství, jeho vážnost a místo ve společnosti a zajistit podporu akcím typu Krajské dožínky, dočesné, vinobraní, tematické turistické stezky apod., podporovat produkci místních specialit a posilovat vědomí o potravinové soběstačnosti při zajištění zdravotní nezávadnosti.“ (Koncepce směrů rozvoje zemědělství a venkovských oblastí Ústeckého kraje 2006)

V Soběnicích proběhla letos již po několikáté „Slavnost květů“, která zde probíhá v květnu. Je to okružní jízda rozkvetlými sady. V rámci akce byla připravena degustace pokrmů z jablek a degustace jablek samotných, také byla k dispozici poradenská služba k pěstování ovoce a večer program pokračoval zábavou v místním kulturním domě (www.ploskovice.cz 25.7.2009).

Další vývoj českého ovocnářství závisí na vývoji a reformách Společné zemědělské politiky EU a dotačních titulů. V delším časovém horizontu se počítá, že dojde k významnému snížení dotací do zemědělství. Dle eurokomisařky pro zemědělství je nevyhnutelná změna dnešního systému dotací (viz kapitola 5.2), avšak dodává, že je poměrně brzy určit detaily budoucího systému na další programovací období, po roce 2013 (Boel 2009).

Pokud čeští ovocnáři chtějí uspět na dnešním trhu a být rentabilní, musí neustále sledovat trendy ve spotřebě ovoce a snažit se snižovat náklady na výrobu. Ovocnáři by měli pokračovat v obnově přestárlých stromů a to především za „moderní“ požadované odrůdy, které jsou také nízkých tvarů na slabě rostoucích podnožích, čímž se výrazně sníží náklady na sklizeň ovoce.

8 Závěr

Ovocnářství na Litoměřicku, i v modelových územích, zaznamenalo za posledních 150 let mnoho rozsáhlých změn. K největším změnám došlo v průběhu 2. poloviny 20. století. V 70. letech byly původní extenzivní sady nahrazeny novými intenzivními, vznikl úplně nový systém ovocnářství a navazujícího odbytu, včetně zpracovatelského průmyslu. Cílem bylo vybudovat intenzivní ovocnářství odpovídající moderním trendům, avšak nově vytvořená struktura nerespektovala dosavadní rozmístění sadů. V minulosti byly sady vysázeny na prudkých, těžko dostupných svazích. Z důvodu dostupnosti techniky byly nové sady zakládány na méně strmých a dobře přístupných svazích.

Cílem práce bylo analyzovat současný stav ovocnářství, definovat hlavní důvody současných problémů ovocnářství a pokusit se stanovit perspektivy budoucího vývoje ovocnářství na Litoměřicku. Současné problémy ovocnářství jsou důsledkem hospodaření v období socialistického zemědělství a hlavně důsledkem privatizace, kdy v 90. letech po kolapsu zpracovatelského průmyslu i odbytu ovoce nebyli ovocnáři (mnohdy již restituenti) schopni se ihned do nově vytvořených (dovozových) vztahů zapojit a případně uspět.

I přesto, že sady (70. léta) byly zakládány ve vyšším intenzivním standardu, nebyly tehdejší zemědělské podniky schopny držet krok s ovocnářstvím západní Evropy, a to především proto, že nebyly nuceny své podniky zlepšovat a snažit se snížit cenu vstupů, především lidské práce, která je v současné době v ovocnářství velmi vysoká. Důvodem byla neexistující konkurence. V současnosti ovocnáři investují do nových výsadeb, instalují kapkovou závlahu a staví vysoce moderní klimatizované haly. Potvrzuje se hypotéza, že zavádění moderních postupů do českého ovocnářství je značně opožděno.

Dalším důvodem nízké konkurenceschopnosti českého ovocnářství je nevhodná a mnohdy přestárlá struktura sadů v kombinaci s nízkým podílem vlastnictví zemědělské půdy a sadů. I přesto, že ovocnáři mají sady dlouhodobě pronajaté (na 30 let), při investici do obnovy sadů neinvestují do vlastního majetku a při případném odkupu platí za sad tržní hodnotu, která jejich investicí stoupla.

I přes značné snížení ploch ovocných sadů, v průběhu transformačního období (viz kapitola 6.4.3), si ovocnářství v některých typických lokalitách udržuje významné postavení a dochází zde k neustálému zefektivňování a zvyšování výnosů včetně investic do technologií. Situace ve zvolených modelových územích se odráží od převažujících pěstovaných ovocných druhů. V Těchobuzicích a Chotiměři se zaměřují spíše na jádroviny a podniky relativně prosperují a nemají tendence ukončit svojí činnost. V Dobříni, kde převážná část sadů jsou

peckoviny, je vysoká pravděpodobnost konce obhospodařování. V porovnání s jablky jsou peckoviny finančně náročnější na sklizeň, odbyt je mnohonásobně nižší a není možnost plody skladovat v klimatizovaných halách a čekat zda se odbyt zlepší, jak je tomu mnohdy u jablek či hrušek.

Potvrdila se hypotéza, že socializace zemědělství ovlivnila ovocnářství více než jiné obory rostlinné výroby. Na Litoměřicku došlo v letech 1948 – 1990 k 100 % nárůstu ovocných sadů (Index vývoje = 182 %) a představuje nejvýraznější změnu ve sledovaném období. Lze říci, že v rámci studovaného modelového území se potvrdily obecně platné trendy ve vývoji využití ploch zveřejněné již v několika studiích (např. Jeleček 1995). Dle indexu změny (tab. č. 10) byl okres Litoměřice v komparaci s Ústeckým krajem a celým Českem na nižší úrovni změn. Prokazuje se klidnější vývoj Litoměřicka, který byl ovlivněn politickými, hospodářskými a společenskými změnami.

Čeští zemědělci od vstupu do EU využívají širokou škálu dotačních titulů. Využívání dotačních možností závisí na velikosti obhospodařované plochy a na zaměření zemědělské činnosti. Všeobecně nejrozšířenější je platba na plochu (SAPS) a TOP-UP. Zemědělci, kteří se zabývají převážně ovocnářstvím, využívají dotaci v rámci tzv. integrované produkce, která představuje reálnou variantu ekologického zemědělství. Využívání dotačních možností nezávisí na rozloze obhospodařované plochy, ale spíše na specializaci hospodaření. Zemědělci hospodařící na orné půdě mohou změnit (poměrně rychle) zaměření podniku a orientovat své aktivity podle dotačních možností. To u ovocnářství není možné.

Potvrzuje se hypotéza, že podniky s velkou rozlohou půdy mají vyčleněného zaměstnance, který má na starosti dotační možnosti a administraci dotačních titulů. Soukromě hospodařící zemědělci se o dotační příležitosti i administraci titulů starají sami a na projektové tituly si najímají specializované konzultantské firmy (viz kapitola 6.8).

Lze předpokládat, že v budoucnu dojde ke snížení ploch sadů i produkce ovoce v Česku i na Litoměřicku. V jakém rozsahu a kdy, to bude záležet na změnách objemu dotací, bez nichž by řada ovocnářů nebyla schopná hospodařit. Šanci na úspěch mají podniky, které neustále zvyšují svou konkurenceschopnost. Další vývoj bude závislý také na vývoji celosvětového trhu s ovocem, který je v této práci zmíněn pouze okrajově. České zemědělství je negativně ovlivněno silnou rozdrobeností vlastnických struktur. V dalším výzkumu by bylo zajímavé sledovat vývoj vlastnictví půdy, jeho vlivu na zemědělský podnik a případné regulativní zásahy státu. V budoucích analýzách by bylo vhodné se zaměřit na světový trh s ovocem a globalizační trendy. Pro zemědělské odborníky by byla jistě zajímavá analýza vhodnosti stanovištních podmínek jednotlivých druhů a odrůd s porovnáním s poptávkou.

Seznam použité literatury

- ARNOŠT, J. (2009): Ovocnáři propagují ovoce. Dostupné z:
<http://www.agroweb.cz/Ovocnari-propaguji-domaci-ovoce> [9. 7. 2009].
- BIČÍK, I., GÖTZ, A. (1996): Regionální aspekty transformace českého zemědělství. In: Hampl, M. a kol.: Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice. Přírodovědecká fakulta UK, Praha, s. 239-253.
- BIČÍK, I., JANČÁK, V. (2001): České zemědělství po roce 1990. Geografie, Sborník ČGS 106, 4, s. 209 – 221
- BIČÍK, I., JANČÁK, V. (2005): Transformační procesy v českém zemědělství po roce 1990. Přírodovědecká fakulta UK, Praha, 100 s.
- BOEL, M. F.(2007): EU Agriculture in Times of Globalization. Dostupné na:
<http://www.carnegieendowment.org/events/index.cfm?fa=eventDetail&id=962> [17. 7. 2009].
- BOEL, M. F.(2007): The future of the CAP.
Dostupné na: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/07/197&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> [17. 7. 2009].
- BOEL, M. F.(2009): CAP post 2013: What future for direkt payments?
Dostupné na: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/09/279&format=HTML> [17. 7. 2009].
- BUCHTOVÁ, I. (2007): Situační a výhledová zpráva – ovoce, Mze, 72 s.
- BUCHTOVÁ, I. (2008): Situační a výhledová zpráva – ovoce, Mze, 77 s.
- BUCHTOVÁ, I., DOBIÁŠ, V. (2008): Vnitrostátní strategie ČR pro udržitelné operační programy organizací producentů sektoru ovoce a zeleniny, Mze, 42 s.
- Co přinese vstup do EU našemu zemědělství a venkovu, MZE ČR, 2003, 55s.
- Češi nakupují ovoce a zeleninu hlavně v hypermarketech, Zemědělec, 16, č. 24, Profi Press, s. 12
- ČEPIČKA, J. (2003): Charakteristika současného ovocnářství České republiky. Salaš, P. (ed.): Modernizace výukového procesu u předmětů ovocné, okrasné školkařství a ovocnářství. Sborník přednášek z odborného semináře, Lednice na Moravě, listopad 2003 s. 14-31

- FOJTÍKOVÁ, L., LEBIEDZIK, M. (2008): Společné politiky EU, Olympia, Praha. 179 s.
- GÖTZ, A., NOVOTNÁ, M. (1995): Geografie zemědělství ČR. Pedagogická fakulta ZU, Plzeň, 100 s.
- HAMERNÍK, F.,(1960): Rajonizace zemědělské výroby v ČSSR, novinářské závody, Praha, 747s.
- HAMPL, M. (1998): Realita, společnost a geografická organizace: hledání integrálního řádu. KSGRR PřF UK, Praha, 110 s.
- HODGE, H. (2006): V: LOMOVÁ, O.: Globalizace není přírodní zákon. Literární noviny. č. 26, s.13-15
- HOŠEK, M. (2000): Vývoj ovocnářství v severních Čechách. Magisterská práce. FŽP UJEP. Ústí nad Labem, 63 s.
- CHLUBNÝ, J (2006): Regionální geografické aspekty transformace zemědělství České republiky. Dostupný na: <<http://www.geografie.webzdarma.cz/transformace.htm>> [18. 6. 2009]
- Integrovaná produkce ovoce. Ovocnářská unie ČR, SISPO. Dostupné na: www.sispo.cz [9. 7. 2009].
- JANČÁK, V., GÖTZ, A. (1997): Územní diferenciacie českého zemědělství a její vývoj. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty UK, Praha, 81 s.
- JELEČEK, L. (1995): Využití půdního fondu České republiky 1845 – 1995: hlavní trendy a širší souvislosti. Geografie – Sborník ČGS, 100, č. 4, s. 276 – 291.
- JELEČEK, L. (1999): Proměny krajiny a půdní fond Česka. Geografické rozhledy, ročník 8, č.5/1998-1999, s. 6 – 7.
- KABRDA, J. (2003): Faktory ovlivňující vývoj využití ploch v kraji Vysočina od poloviny 19. století. Magisterská práce. KSGRR PřF UK, Praha, 111 s.
- KAIPR, K. (1971): Přírodní a ekonomicko-společenské podmínky rozvoje ovocnářství na okresu Litoměřice. Magisterská práce. KERG PřF UK. 97 s.
- Koncepce směrů rozvoje zemědělství a venkovských oblastí Ústeckého kraje. Krajský úřad Ústeckého kraje, 2006, 74 s.
- KRAUS, J., DYKOVÁ, E. (2007): Evropský model zemědělství – výzva do budoucna. VUZE Praha, 20 s.

- KRAUS, J., DYKOVÁ, E. (2008): Perspektivy evropské agrární politiky. VUZE Praha, 10 s.
- KRAUS, J., DYKOVÁ, E. (2009): Širší souvislosti rakouského ovocnářství a zelinářství. Překladová studie, ÚZEI, Praha, 92 s.
- KUNSTOVÁ, H. (2005): Vliv vybraných socioekonomických charakteristik na strukturu a vývoj využití ploch v okresech České Budějovice, Jindřichův Hradec a Tábor. Magisterská práce. KSGRR PřF UK, Praha, 110 s.
- KUPKOVÁ, L. (2001): Analýza vývoje české kulturní krajiny v období 1845–2000. Disertační práce. KSGRR PřF UK, Praha, 218 s.
- LIPSKÝ, Z. (2000): Sledování změn v kulturní krajině. ÚAE LF ČZU, Kostelec nad Černými lesy, 71 s.
- LÍŠKA, J. (1981): Geografie ovocnářství ČSR. Magisterská práce. KERG PřF UK. 127 s.
- LUDVÍK, M. (2006): Čeští ovocnáři jsou v nevýhodě. Agroweb. Dostupné z: http://www.agroweb.cz/Cesti-ovocnari-jsou-v-nevyhode_s44x23949.html [18. 6. 2009]
- LUDVÍK, M. (2009), cit v: Strom plný záhad. Respekt 41, s. 24 – 26
- LUDVÍK, M (2009): Problematika pesticidů. Vystoupení na Ovocnářských dnech. Dostupné na: <http://www.agroweb.cz/Ovocnari-propaguji-domaci-ovoce> [9. 7. 2009].
- MAJEROVÁ, V. (1998): Sociologie venkova a zemědělství. Česká zemědělská univerzita v Praze. Provozně ekonomická fakulta, 148 s.
- MAJEROVÁ, V. (2003): Český venkov 2003 – situace před vstupem do EU. Česká zemědělská univerzita v Praze. Provozně ekonomická fakulta, 98 s.
- NĚMEC, B. (1955): Dějiny ovocnictví. ČSAV Praha
- NEUMANN, P. (2004): Společná zemědělská politika EU: vznik, vývoj a reformy, mezinárodní komparace. Praha, Vysoká škola ekonomická, 139 s.
- Program rozvoje venkova (2007): Ministerstvo zemědělství ČR, 324 s. Dostupné na: <http://www.szif.cz/irj/portal/anonymous/eafrd> [9. 1. 2009]
- Příručka pro žadatele 2009 (2009), SZIF, 117. s.

RAŠÍN, R. (2005): Změny ve využití krajiny na Šluknovsku od poloviny 19. století: historickogeografická analýza katastrálního území zaniklé obce Fukov. Magisterská práce. Ústav pro životní prostředí PřF UK, Praha, 117 s.

Reformy společné zemědělské politiky. Euractiv.

Dostupné na: <http://www.euractiv.cz/zemdlstvi/link-dossier/reformy-spolen-zemdlsk-politiky> [9. 1. 2009]

Reforma společné zemědělské politiky Evropa.

Dostupný na http://www.europa.eu.int/abc/12lessons/index5_cs.htm [20. 3. 2009].

REICH, E. (1934): Základy organizace zemědělství Československé republiky: se zvláštním zřetelem k stanovení hlavních zásad zvelebovacího programu, k budoucímu vývoji zemědělství v Č.S.R a k otázce zda si konkurují v zemědělské výrobě naše země západní s východními, Ministerstvo zemědělství, 800 s.

SOUČKOVÁ, H. (1998): Hodnocení ovocnářství severních Čech. Magisterská práce. FŽP Ústí nad Labem, 92 s.

Společná zemědělská politika Evropské unie. BussinesInfo.

Dostupné na: <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/politiky-eu/spolecna-zemedelska-politika-evropske/1000521/4234/#ovoce> [9. 6. 2009].

Společná zemědělská politika. Euroskop.

Dostupné na: <http://www.euroskop.cz/40457/110937/clanek/spolecna-zemedelska-politika-evropske-unie/historie-spolecne-zemedelske-politiky/> [16. 11. 2008]

ŠTĚPÁNEK, V. (1996): Data o struktuře ploch: jejich spolehlivost a vypovídací schopnost. Geografie – Sborník ČGS, 101, č. 1, s. 13–21.

ŠTEIN,Z. (1993): Hospodářská politika Evropského společenství, VŠE Praha, 87 s.

Veleba, J.:(2009): Zemědělci o doplňkové platby nepřijdou. Dostupné na: <http://www.ct24.cz/ekonomika/64484-zemedelci-o-doplňkove-platby-neprijdou> [25. 8. 2009]

Vystoupení ministra na Ovocnářských dnech (2007). Ministerstvo zemědělství. Dostupné na: <http://www.mze.cz/Index.aspx?ids=2836&ch=288&typ=1&val=36803> [16. 1. 2009]

Vrcholí přípravy na první krajské dožínky v Peruci (2008). Ústecký kraj. Dostupné na: http://www.kr-ustecky.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=450018&id=1632417&p1=84858 [16. 1. 2009]

Vznik a vývoj Společné zemědělské politiky EU (2007). Ministerstvo zemědělství ČR.
Dostupné na: <http://www.mze.cz/Index.aspx?ids=2576&ch=72&typ=1&val=37129> [16. 1. 2009]

World Apple situation (2007): United States Department of Agriculture. Dostupné na:
<http://www.scribd.com/doc/1477132/USDA-World-Apple-Situation-053107> [16. 8. 2009]

Zákon o zemědělství č. 252/1997 Sb.

ZEMAN, T. (1998): Dopady transformace zemědělství v modelovém území okresu Benešov.
Mag. práce, KSGRR PŘF UK. Praha, 126 s., přílohy

Zpravodaj ovocnářské unie ČR. Ovocnářská unie. Dostupné na: <http://www.ovocnarska-unie.cz/zpravodaj.php> [16. 8. 2009]

Řízené rozhovory:

CVRČEK, M.: 28. 7. 2009

JELÍNEK, M: 25. 7. 2009

JEŽEK, L.: 23. 7. 2009

JIRŮK, J.: 20. 7. 2009

POBLOVÁ, J: 20. 7. 2009

PAVLUSEK, A.: 23. 5. 2009

POTUČEK, R.: 19. 6. 2009

TACHECÍ, S.: 25. 7. 2009

Představitel Družstva Kluk Dušníky. 20.7.2009

Použité internetové zdroje

Český statistický úřad. Dostupné na: www.czso.cz [20. 7. 2009]

Land parcel identification system. Dostupné na: www.lpis.cz [20. 7. 2009]

Ministerstvo zemědělství ČR. Dostupné z: www.mze.cz [20. 7. 2009]

Obec Ploskovice. Dostupné na: www.ploskovice.cz [25. 7. 2009]

Podpůrný garanční rolnický a lesnický fond. Dostupné na: www.pgrlf.cz [9. 1. 2009]

Státní zemědělský intervenční fond. Dostupné z: www.szif.cz [10. 7. 2009]

Využití ploch a sociální metabolismus České republiky. Dostupné z: www.lucc.ic.cz
[20. 7. 2009]

Ústřední archiv zeměměřictví a katastru. Český úřad zeměměřický a katastrální. Dostupné na:
<http://archivnimapy.cuzk.cz/ISAR/isar.htm> [9. 1. 2009]

POUŽITÉ DATOVÉ ZDROJE

Agrocensus 2000, Český statistický úřad, Praha

Data o využití půdy za jednotlivé katastry v okrese Litoměřice z července 2009. Poskytnutá Katastrálním úřadem v Litoměřicích.

Databáze a materiály z výzkumného projektu GA CR c. 205-98-1184 „LUCC: Vývoj, souvislosti, perspektivy“. KSGRR PrF UK, Praha. Autori: Bicík, I., Jelecek, L., Kupková, L., Štěpánek, V., Winklerová, J.,

Datová vrstva ortofotomap. CENIA. Dostupné na: www.geoportal.cenia.cz [9. 1. 2009]

Datová vrstva LPIS pro okres Litoměřice, poskytnutá Ministerstvem zemědělství, odbor Centrální pracoviště registrů

Digitální geografická databáze 1: 500 000 - ArcCR 500 verze 1.2, ARCDATA Praha 2000, mapové podklady z ČUZK z roku 1996, použité vrstvy – kraje, okresy, sídla, vodní toky a plochy

Svaz pro integrované systémy pěstování ovoce. Dostupné na: www.sispo.cz [9. 1. 2009]

Úhrnné hodnoty druhu pozemku v ha po KU a obcích – okres Litoměřice (1990). Databáze detailních kategorií využití půdy. Poskytnuto Winklerová, J.

UKZUZ, data poskytnutá z odboru trvalých kultur

POUŽITÝ SOFTWARE

ArcGIS - ArcMap 9.2
Microsoft Office XP 2007

Přílohy

- Příloha č. 1: Úřední cena zemědělské půdy v katastrálních územích okresu Litoměřice (2009)
- Příloha č. 2: Střední nadmořská výška půdních bloků v okresu Litoměřice
- Příloha č. 3: Využití zemědělské půdy dle LPIS v okresu Litoměřice (8. 8. 2008)
- Příloha č. 4: Rozmístění ovocných sadů v Česku
- Příloha č. 5: Dotazník: Řízené rozhovory 2009
- Příloha č. 6: Využití půdy v katastrálním území Těchobuzice v roce 1845
- Příloha č. 7: Využití půdy v katastrálním území Těchobuzice v roce 2007
- Příloha č. 8: Podíl trvalých kultur v SUJ okresu Litoměřice v roce 2000
- Příloha č. 9: Vývojový index trvalých kultur v jednotlivých SUJ okresu Litoměřice 1948 – 1990
- Příloha č. 10: Katastrální území v okresu Litoměřice
- Příloha č. 11: Srovnatelné územní jednotky v okresu Litoměřice
- Příloha č. 12: Intenzivní ovocný sad v Těchobuzicích
- Příloha č. 13: Nové výsadby jabloní v Těchobuzicích
- Příloha č. 14: Nové výsadby jabloní v Těchobuzicích
- Příloha č. 15: Původní statky ovocnářů v Těchobuzicích
- Příloha č. 16: Neudržovaný sad třešní v Dobříni
- Příloha č. 17: Sady v Soběnicích
- Příloha č. 18: Nové výsadby jabloní v Chotiměři
- Příloha č. 19: Ovocné sady v Dobříni